

ἀρχιμ. Ἰωάννου Γ. Ἀλεξίου

ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΙ

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΣΙΟΥ

ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΙ

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ
ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Ἔκδοσις δευτέρα ἐπισημειωμένη

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η «ΖΩΗ»
ΑΘΗΝΑΙ

Copyright 1975, 'Αδελφότης Θεολόγων ἡ Ζωή'
'Ἰνποκράτους 189, 'Αθήναι

PRINTED IN GREECE

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Δυό λόγια	3

1. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ

1. Ποιμενάρχης στή Κόρινθο	9
2. Διωγμοί καί ταλαιπωρίες	18
3. Στό κελλι καί στόν άμβωνα	24
4. Ένισχυτής τών νεομαρτύρων	34

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

1. Τά πρώτα χρόνια	47
2. Στή Σμύρνη	56
3. Όταν ή θύελλα ξεσπά	63
4. Έμψυχωτής	72
5. Στήν Έλλάδα άγωνιστής	79
6. Από την Έλλάδα στόν ούρανό	90
	187

3. ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ

	Σελίς
1. Χρόνια προπαρασκευής	99
2. Κοντά στά ξενητεμένα Έλληνόπουλα	106
3. Στή γαλάζια του πατρίδα	113
4. Τό τέλος του	124

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

1. Νεανικά χρόνια	131
2. Δάσκαλος καί άγωνιστής	137
3. Από την έδρα στό στρατόπεδο	143
4. Περιπέτειες καί άγώνες	149
5. «Σωτήρ τής πατρίδος»	154
6. Πατέρας τών μαθητών του	164
7. Σ' όλα πρωτοπόρος	172
8. Έπάνω στίς έπάξεις	180

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἔζησαν καὶ ἔδρασαν οἱ τέσσερις «Φωτισμένοι πρωτοπόροι», πού θά ἱστορήσουμε τὸ βίο τους, στίς ἡμέρες τῆς μαύρης σκλαβιάς καὶ στὰ χρόνια τῆς Ἐθνεγερσίας. Στάθηκαν ἀλύγιστοι στίς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνος, τότε «πόλα τ' ἔσκιαζε ἡ φοβέρα» καὶ «τ' ἀνάστανε ἡ ἐλπίδα». Τὴν ὥρα πού τὸ λυκαυγές τῆς λευτεριάς κυνηγοῦσε τὰ πυκνά σκοτάδια τῆς δουλείας.

Τότε ἔζησαν καὶ ἔδρασαν Μακάριος ὁ Ναταρᾶς, Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, Νεόφυτος Δούκας καὶ Γεώργιος Γεννάδιος.

Τὰ ταλέντα τους, τὴ μάρφωσί τους, τίς σπουδές τους, τὰ διπλώματά τους, τοὺς τίτλους τους, ὅλα, τὰ θυσίασαν στὸ βωμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Δούλεψαν στὴν ξενητιά γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ «δούλου

Γένους», ἰδρωσαν στήν σκλαβωμένη πατρίδα γιά τήν ἐξάπλωσι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἔγιναν γιά τόν λαό οἱ παράκλητοι καί οἱ ἔμφυ-
χωταί. Ἄπό τήν πνοή τους φύσηξαν πνοή στή
θη τῶν δούλων καί τῶν ἀγωνιστῶν. Ἄπό τόν χρι-
στιανικό καί ἔθνικό τους παλμό μετάγγιζαν ζωή στίς
καρδιές πού τρεμόσβηναν. Μαθηταί τους ὑπῆρξαν οἱ
ἀτρόμητοι Ἱερολοχίται, πού ἔπεσαν στό Δραγατσά-
νι, σπουδασταί τους οἱ μαχηταί τῆς Κρήτης.

Ἡ φλόγα τῆς χριστιανικῆς πίστεως φώτιζε κάθε
τους λόγο, κάθε τους ἔργο, ὅλη τους τή ζωή. Ἐσκέ-
πτοντο φωτεινότατα σάν Ἕλληνες καί ζοῦσαν σάν
τέλειοι χριστιανοί. Αὐτό ἦταν τὸ μυστικό τους· τὸ
μυστικό τῆς μεγαλωσύνης τους.

Τις βιογραφίες τῶν Πρωτοπόρων αὐτῶν, παραδί-
δουμε στήν ἑλληνική νεολαία καί σ' ὅλο τὸ Ἔθνος.

Τί τοὺς ὀφείλει ἡ σύγχρονη νεότης θά τὸ νοιώσει,
ὅταν θά ἔχη τελειώσει τὸ διάβασμα τούτου τοῦ βι-
βλίου. Πῶς θά ἐκπληρώσει τὴν ὀφειλὴ τῆς στοὺς «Φω-
τισμένους πρωτοπόρους» θά τῆς τὸ ποῦν οἱ ἴδιοι μὲ
τὸ λόγια καί τὴ ζωή τους!

1. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ

(1731 — 1805)

«Ἄρπαστε νὰ ἔλθω εἰς ἑαυτὸν καὶ ἐγὼ καὶ
κάθε ἀδελφός μας Χριστιανός, καὶ νὰ λάβω-
μεν ἁγιασμόν, λογισμόν ἐπιστροφῆς καὶ διορ-
θώσεως...».

(Ἄπό τίς ἐπιστολές του).

Ο ΆΓΙΟΣ

ΜΑΚΑΡΙΟΣ
Ο ΚΟΡΙΝΘΟΣ.

1. ΠΟΙΜΕΝΑΡΧΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟ

Καταγόταν από δοξασμένη γενιά και τὸ σπίτι του ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀρχοντικά σπίτια τῆς Κορίνθου. Οἱ ρίζες του μᾶς ὀδηγοῦν στὸ περίφημο δένδρο τῶν Νοταράδων, ποὺ ἔδωσε στὴν Ἐκκλησία ἀγίους, στὴν Ἐπιστῆμη σοφούς, στὸ Ἔθνος ἥρωας. Γενάρχης ἦταν ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, ποὺ χρημάτισε, στὰ μέσα τοῦ 15 αἰῶνος, μέγας δούκας καὶ ἀρχιναύαρχος κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολέμησε μὲ ἀνδρεία ἐξαιρετική, ἀλλὰ στὸ τέλος πιάσθηκε αἰχμάλωτος. Ὁ κατακτητὴς ἀποκεφάλισε πρῶτα τὰ δύο του παιδιὰ μπρὸς στοὺς γονεῖς τους, ἔπειτα τὴ γυναῖκα του καὶ τελευταία τὸν γενναῖο Νοταρᾶ.

Ἄπόγονοι τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἦταν ὁ ἅγιος Γεράσιμος, πολιούχος τῆς Κεφαλληνιάς καί οἱ δύο ἅγιοι-σοφοί, οἱ Πατριάρχαι Δοσίθεος καί Χρῦσανθος.

Ἄ Δοσίθεος Νοταρᾶς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἀνέπτυξε μεγάλη ἱεραποστολική δρᾶσι τὸν 12' αἰῶνα, τόσο στὴν Ἁγία Σιών, ὅσο καί στὶς περιοδεῖες του στὶς ἑλληνικὲς καί λοιπὲς ὀρθόδοξες χώρες. Ὁ Χρῦσανθος Νοταρᾶς διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ τὸν θεῖο του τὸν Δοσίθεο καί συνέχισε κατόπιν τὶς σπουδὲς του σὲ διάφορα Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸ λόγο καί τὴν πέννα του δούλεψε πολὺ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάστασι τοῦ Γένους. Μαθητὴς του ἦταν κι ὁ ἀνεψιὸς του Μακάριος Νοταρᾶς, πού γεννήθηκε στὴν Κόρινθο στὰ 1731.

Οἱ γονεῖς τοῦ Μακαρίου, εἶχαν στὸν πλοῦτο τὰ πρωτεῖα στὴν Κόρινθο. Ὁ πατέρας του Γεώργιος ἦταν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τοῦ τόπου. Πατέρας καί μητέρα στάθηκαν οἱ καλοὶ ἄγγελοι στὰ πρῶτα βήματα τοῦ Μιχάλη—ἔτσι τὸν ἔλεγαν πρὶν ἱερωθῆ. Τοῦ ἔδωσαν διπλὴ μόρφωσι: γράμματα καί χαρακτήρα.

Μὰ τὸ παιδί προχώρησε περισσότερο. Θέριεψε μέσα του μιὰ φλόγα θεϊκή. Ὅχι δὲν θὰ ἔμενε ἕνας μεγαλοκτηματίας σὰν τὸν πατέρα του. Θέλει νὰ ἀφιερωθῆ στὸ Θεό, νὰ ξοδέψῃ ὅλη του τὴ ζωὴ στὴν ὑπηρεσία τῶν συνανθρώπων του. Οἱ σκληροὶ κατακτηταὶ τοὺς τυραννοῦν καί τοὺς βασανίζουν, τοὺς ἀρπάζουν τὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ τὰ κάνουν γενιτσάρους, τὰ κορίτσια τους τὰ τραβοῦν στὰ χαρέμια τῶν πασάδων. Μπορεῖ νὰ ἔχουν τόσο πολὺ τὴν ἀνάγκη του αὐτοὶ οἱ πονεμένοι τῆς ζωῆς!... Νὰ χρειάζονται ἔ-

ναν ἄνθρωπο, πού θὰ τοὺς παρασταθῆ, θὰ τοὺς πο- νέσῃ, θὰ τοὺς ἀγαπήσῃ...

Ἡ ἀνθρώπινη δόξα εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ στεφανώσῃ τὸ κεφάλι του καί τὰ κοσμικὰ μεγαλεῖα νὰ τὸν συντροφεύσουν. Μὰ τὰ ἐνοιωσε ὅλ' αὐτὰ παροδικά, «σκύβαλα», κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Κι ἀπεφάσισε νὰ τὰ παραμερίσῃ, ζητώντας κάτι τὸ ἀνώτερο, ἀληθινὰ θεϊκό: τὴν ἀφιέρωσι στὸ Χριστό.

Φαίνεται, πὼς σὲ τούτῃ τὴν ὑπέροχη πορεία του, δὲν συντόνισαν πλήρως τὰ βήματά τους καί οἱ γονεῖς του. Ἦταν βέβαια εὐσεβεῖς καί φιλακόλουθοι, δὲν ἤθελαν ὅμως κι ἀπὸ νωρὴς νὰ δοῦν τὸ παιδί τους νὰ παραδίδεται ὀλόψυχα στὸ Θεό.

Ἔτσι, ὅταν ἔφηβος ἔφυγε γιὰ τὸ Μέγα Σπήλαιο, ἔφυγε χωρὶς τὴ συγκατάθεσι τους. Ἦταν μιὰ φυγὴ γιὰ ἱερὸ σκοπό...

Τὸ Μοναστήρι αὐτό, πού κτίσθηκε στὰ πανάρχαια χρόνια ἀπὸ δωρεὲς τῶν Παλαιολόγων, ἦταν πνευματικός μαγνήτης γιὰ τὰ νιάτα, πού τὰ φλόγιζε ἡ Πίστις, σχολεῖο μαθήσεως καί ἐργαστήρι χαρακτήρων.

Ζήτησε νὰ γίνῃ δεκτὸς στὴ Μονὴ μὲ θερμὲς παρακλήσεις. Δὲν τὸ πέτυχε. Οἱ πατέρες τοῦ Μοναστηριοῦ ἀπέκρουσαν τὴν πρότασί του, γιατί γινόταν χωρὶς ἄδεια τοῦ πατέρα του, πού φοβόντουσαν τὴν ἐπιρροή καί τὴν δύναμί του.

Γύρισε πίσω, ἴσως, ντροπισμένος, ὄχι ὅμως καί μὲ τὴν φλόγα τῆς πίστεως σβησμένη. Ἡ φωτιά της καίει στὰ τρίσβαθα τῆς καρδιάς του καί θὰ καίῃ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Κανένα ἐμπόδιο—καί θὰ βρῆ πολλὰ—δὲν θὰ σταθῆ ἱκανὸ νὰ τοῦ τὴ νεκρώσῃ. Τὸ χέρι τοῦ

Θεοῦ τὴν ἔχει ἀνάψει καὶ τὴν συνδαυλίζει ἢ προσευχή καὶ ἡ μελέτη.

Ὁ Μιχαήλ ξαναγουρίζει στὰ βιβλία, πού ἀγαπᾷ. Μελετᾷ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὰ ἔργα τῶν Μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦ ἄρεσε νὰ περνᾷ ὥρες ἀτέλειωτες μὲ τὴν Ἁγία Γραφή. Ἀποτραβιόταν στὸ δωμάτιό του κι ἀνοιγε πάνω στὰ γόνατά του τὸν χονδρὸ Εὐαγγέλιο τοῦ σπιτιοῦ. Διάβαζε πολλές φορές ἕνα χωρίο, τὸ ἀποστήθιζε καὶ ἐμβάθυνε στὸ νόημα του. Κι ἦταν αὐτὲς τὶς στιγμὲς σὰ νὰ ἔφθαναν στ' αὐτιά τοῦ παράξενου ἐκείνου ἀγοριοῦ οἱ γλυκοὶ κι ἀπόκοσμοι ἤχοι ἀπὸ ἕνα μαγικὸ ὄργανο, πού τὸν ξεκούραζαν καὶ τὸν μεθοῦσαν.

Συντροφιά τοῦ κράταγαν καὶ οἱ λόγοι τῶν Πατέρων. Βυθιζόταν στὶς σελίδες τους, σὰν τὸ διψασμένο ἐλάφι στὸ κρυστάλινο νερὸ κάποιας πηγῆς. Καὶ ρουφούσε τὸ γνήσιο Ὁρθόδοξο πνεῦμα, πού ἐνσαρκώνουν.

Ἄμα κουραζόταν ἀπὸ τὸ διάβασμα, τραβοῦσε γιὰ τὸ κέντρο τῆς πόλεως. Βούιζε σὰ μελίσι ἡ μεγάλη πλατεία ἀπὸ τὸν κόσμο. Τοῦ ἄρεσε τοῦ Μιχαήλ ν' ἀνακατεύεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ γνωρίζεται καὶ νὰ κουβεντιάζη μαζί τους.

Τὸ παιδί τοῦ κυρ-Γιώργη, τοῦ ἄρχοντα, ξέρει ἕνα σωρὸ πράγματα, ἔλεγαν ὅσοι τὸν γνώριζαν, θαυμάζοντας καὶ ἐκτιμώντας τὸ συνετὸ καὶ στοχαστικὸ μεγάλο ἀγόρι, πού ἤξερε ὅσα δὲν ἤξεραν μεγάλοι ἄνθρωποι κι ἦταν κι ὅλας ἕνας καλὸς συζητητῆς. Ἔτσι, γρήγορα σχηματιζόταν γύρω του ἕνας κύκλος. Ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς ἀκούγαν τὶς ἱστορίες, πού τοὺς διηγόταν. Ἡ φωνὴ του ἦταν τόσο πειστι-

κή, γιατί πρὶν φθάσῃ στὰ χεῖλια του, περνοῦσε πρῶτα ἀπὸ τὴν καρδιά του. Καὶ ἡ καρδιά τοῦ Μιχαήλ ἦταν γεμάτη ἀπὸ καλωσύνη, ξεχείλιζε ἀπὸ στοργή κι ἀπὸ ἀγάπη.

Ἀγάπη καὶ στοργή γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Μὰ πιὸ πολὺ γιὰ τὰ παιδιά, πού ἐκείνο τὸν καιρὸ δὲν εἶχαν δάσκαλο. Τὸ σχολεῖο κλειστὸ, γυρνοῦσαν στὶς γειτονιές, ἐπαιζαν, φώναζαν, θορυβοῦσαν. Πόνεσε ἡ ψυχὴ του κι ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴ διδασκαλία, «διὰ νὰ μὴ μείνωσιν ἀργὰ καὶ τυφλὰ τὰ παιδιά τῶν χριστιανῶν».

Ἄπλᾳ, ἀθόρυβα μπήκε στὸ στίβο τῆς ζωῆς ὁ γιὸς τοῦ κυρ-Γιώργη τοῦ Νοταρᾶ. Ὅπως γίνονται ὅλα τὰ μεγάλα πράγματα, χωρὶς τυμπανοκρουσίες, ἐγινε κι αὕτῃ ἡ ἀρχή. Προανάκρουσμα τῆς κατόπιν μεγάλης του δράσεως.

Ἕνας δάσκαλος εἶναι ἕνας ὁδηγὸς στὸ δρόμο τῆς γνώσεως καὶ στὸ μονοπάτι τῆς ζωῆς. Τέτοιο τὸν ἐνοίκωσαν τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς Κορίνθου. Καθοδηγὸς στὸν ἀνήφορο τῆς μαθήσεως, βοηθὸ στὰ τριστράτα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ὡστόσο ὅμως τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου δὲν ἦταν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ στη ζωὴ, δὲν μπορούσε νὰ χωρέσῃ τὰ ὄνειρα τοῦ Νοταρᾶ. Σὲ κάθε του βῆμα ἀντηχοῦσαν στ' αὐτιά του οὐράνια κελεύσματα μὰ καὶ οἱ σπαρακτικὲς κραυγὲς τῆς πατρίδος του. Καὶ ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τὸν καλοῦσαν σ' ἕνα πιὸ ὠλοκληρωμένο δόσιμο στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.

Ἐγινε κληρικὸς καὶ στὰ 1764, πού χήρεψε ὁ θρόνος τῆς Μητροπόλεως Κορινθίας, ὅλοι, ἱερεῖς καὶ λαϊκοί, πλοῦσιοι καὶ φτωχοί, μικροὶ καὶ μεγάλοι, μὲ

μιὰ φωνὴ ζήτησαν τὸν Μακάριο—ἔτσι εἶχε μετονομασθῆ ὅταν ἔγινε διάκονος—νὰ ἀναλάβῃ τὴν «ποιμαντικήν φροντίδα τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Κορινθιακῆς ἐπαρχίας».

Ὁ Μακάριος, ἔμπρὸς σὲ ἐκεῖνο τὸ συναγεράμ, δέχτηκε σὰν θεία κλήσι τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ ἀνεβῆ στὸ πῶς ψηλὸ ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας μας. Συνοδευόμενος ἀπὸ προκρίτους τῆς Κορίνθου πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Κορινθίας τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1765 σὲ ἡλικία τριάντα τεσσάρων ἐτῶν, ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Σαμουὴλ τὸν Α΄.

Τὴν ἡμέρα πού γύρισε στὴν πατρίδα του, ὁ λαὸς πανηγύρισε. Θερμὴ ὑποδοχὴ τοῦ ἐπεφύλαξε. Μικροὶ καὶ μεγάλοι μὲ δάκρυα στὰ μάτια τὸν ἐζῶναν, ζητώντας νὰ φιλήσουν τὸ χεῖρι του. Στὴ δοξολογία πού ἔγινε, εὐχαρίστησαν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀκούσει τὴν δεήσεις τους καὶ τοὺς χάρισε τέτοιο Ποιμένα. Ποιμένα πού ἐνωιωθε τὸν πόνο τους. Κι ἦταν ὁ πόνος ὀλάκερων αἰῶνων, πού εἶχε μπορέσει νὰ χωρέσῃ σ' ἐκείνη τὴ μεγάλη καρδιά. Ὁ πόνος τῆς σκλαβιάς καὶ τῆς ἀμορφωσιάς, τοῦ κατατρεγμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως.

Κεντρίσματα αὐτά, πού τοῦ δημιούργησαν τὴν πεποίθησι, πὼς ἡ ἀρχιερατικὴ ἐξουσία δὲν εἶναι ἐξουσία ἀνεξέλεγκτη καὶ μέσο γιὰ ἀνεσι καὶ θησαυρισμὸ. Εἶναι μιὰ διαρκὴς προσφορὰ, μιὰ ἰσόβια θυσία γιὰ τὴν προστασία καὶ φροντίδα τῶν ψυχῶν, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὁποίων ἔχει νὰ δώσῃ λόγον, ὅταν θὰ ἔρθῃ ὁ Κύριος νὰ ζητήσῃ τὸν ἀπολογισμὸ.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, πού ἀνέλαβε τὰ ὑψηλά του καθήκοντα ἀρχισε καὶ ὁ μεγάλος του ἀγώνας. Ὁ

ἀγώνας γιὰ τὴν κάθαρσι κάθε σάπτιου καὶ τὴν ἀναθεμελίωσι τῆς καινούργιας ἐποχῆς, πού ποθοῦσε νὰ φέρῃ. Μὲ τὴν νεανικὴ ὁρμή, πού τοῦ χάριζαν τὰ τριάντα τέσσερα χρόνια του καὶ τὴ σύνεσι πού τοῦ ἔδινε ἡ βαθιὰ πνευματικὴ του καλλιέργεια ἐπεδίωξε τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ κλήρου. Γιὰ κάθε ἐποχὴ βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν οἱ κληρικοὶ, πού διαθέτουν ἀρετὴ καὶ μόρφωσι. Κι ἂν αὐτὸ ἰσχύη γιὰ κάθε ἐποχὴ, ἴσχυε περισσότερο γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ δύσκολα καὶ μαῦρα, πού οἱ κληρικοὶ βάσταγαν στοὺς ὤμους τους ὅλες τὶς ἐξουσίες καὶ συνεπῶς κι ὅλες τὶς εὐθύνες. Γι' αὐτὸ κι ἔπρεπε ν' ἀκτινοβολοῦσε φῶς ἡ ζωὴ τους κι ὁ λόγος τους νὰ θέρμαινε τὶς ψυχές.

Τὸ ἔπρεπε σημαίνει πὼς ἡ πραγματικότης ἦταν διαφορετικὴ, θλιβερή. Ὑπῆρχαν καὶ τὰ φωτεινά παραδείγματα, μὰ δὲν ἔλειπε καὶ ἡ σκοτεινὴ πλευρά. Ἰδιοτελεῖς κληρικοὶ ζητοῦσαν θέσεις διοικητικῆς στήν Κοινότητα. Ἄλλοι εἶχαν χειροτονηθῆ καὶ μερικοὶ ζητοῦσαν νὰ χειροτονηθοῦν δίνοντας χρήματα, πρᾶγμα πού οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἀπαγορεύουν ἀυστηρότατα.

Πονεῖ γι' αὐτὴ τὴν κατάστασι καὶ προχωρεῖ στὴν κάθαρσι. Θέτει ἐκτὸς ὑπηρεσίας τοὺς ἐντελῶς ἀγραμμάτους κι ὅσους δὲν μποροῦν νὰ ἐκτελέσουν τὰ ἱερατικὰ τους καθήκοντα λόγῳ γήρατος. Ἀπαγορεύει στοὺς ἱερεῖς μὲ ποιὴ ἀργίας νὰ ἀναμιγνύονται στὴν πολιτικὴ καὶ νὰ ἐπιδιώκουν διοικητικὲς θέσεις. Καταργεῖ τὴ χειροτονία «ἐπὶ χρήμασι». Κανένα δὲν χειροτονεῖ, ἂν δὲν ἔχη τὴν ἀνάλογη ἡλικία, ἂν καὶ ὑπῆρχε ἔλλειψις ἀπὸ ἱερεῖς λόγῳ τῶν κενῶν, πού δημιουρ-

γήθησαν από την απομάκρυνσι τῶν ἀνικάνων. Ἐξέταζε ὄσους ζητοῦσαν νὰ ἱερωθοῦν καὶ ἔστειλε τοὺς ἀγραμμάτους στὰ μοναστήρια, γιὰ νὰ πάρουν κάποια μόρφωσι, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κράταγε κοντά του γιὰ ἄρκετὸ καιρὸ, διδάσκοντάς τους μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ παράδειγμά του. Ἀκόμα μοίραζε σ' ὄλους τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ὑποψηφίους ἱερὲς κατηχήσεις, γιὰ νὰ διδάσκωνται τίς ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας.

Ἀντικρῦζοντας αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Μακαρίου—πού μοιάζει πολὺ μὲ τὸν τρόπο ἐνεργείας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου σὲ παρόμοιες περιστάσεις στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ ἄλλοῦ—θαυμάζουμε τὸ ζήλο του τὸ φλογερὸ γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν δόξα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνα γνώμονα εἶχε: τὴν πρόοδο τοῦ «μυστικοῦ σώματος» τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν φοβόταν νὰ προχωρῆ καὶ στὴν ἐγχείρησι. Μὲ πόνου βαθύ ἐφθανε ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο. Μὲ θλίψι ἀπεμάκρυνε ἢ τιμωροῦσε ἀναξίους ἱερεῖς. Μὰ ὅταν μιὰ ἐγχείρησι εἶναι ἀπαραίτητη, ὁ χειρουργὸς προχωρεῖ. Καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Κορίνθου προχωροῦσε, γιατί πίστευε στὴν ἀνάγκη τῆς ἀνυψώσεως τῆς Ἐκκλησίας μας.

Προχωροῦσε ὅμως καὶ σὲ θετικὲς προσφορές, πού θὰ βοηθήσουν στὸ ἔργο τῆς ἀνάδου. Μοίραζε κολυμβήθρες στὰ χωριά τῆς ἐπαρχίης του γιὰ νὰ τελῆται τὸ Βάπτισμα κανονικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Τοὺς ἔστειλε καινούργια ἱερὰ σκεύη καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειαζόντουσαν. Ἀκόμα στίς συχνὲς περιόδους του ἐτόνωνε τοὺς προκρίτους, δίνοντάς τους καὶ τὸ τελευταῖο του γρόσι γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ σχολείου τους ἢ τὴν ἀνέγερσι καινούργιου σχολείου.

Καὶ τὰ ἱερατικά του καθήκοντα δὲν λησμονοῦσε οὔτε στιγμή. Πατοῦσε τὰ ἱερὰ χώματα πού ὁ θεοδρόμος Παῦλος, σὰν πρῶτος κήρυκας τοῦ Θεοῦ τὰ πάτησε. Καὶ αὐτός, μαθητὴς του καὶ διάδοχός του, μὲ τὸ λόγο τόνωνε καὶ παρηγοροῦσε τὸν πονεμένο λαὸ του. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ βακτηρία, πού στηρίζει τὰ «παραλελυμένα γόνατα» καὶ ὀδηγεῖ στοῦ Θεοῦ τὸ δρόμο.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ἔργο τῶν Προφητῶν, ὅταν ὁ περιούσιος λαός, ὁ Ἰσραήλ, δοκιμαζόταν. Αὐτὸ τὸ ἔργο τῶν πρῶτων κηρύκων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὰ ἴδια ἀχνάρια βάδισαν καὶ οἱ δάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ οἱ κληρικοὶ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ χρυσὴ ἀλυσιδα τῆς πνευματικῆς ἱστορίας μας, ἔμεινε ἀδιάσπαστη.

2. ΛΙΩΓΜΟΙ ΚΑΙ ΤΑΛΛΗΠΩΡΙΕΣ

Μέ τὸ Ρωσσοτουρκικὸ πόλεμο στὰ χρόνια τῆς Αἰκατερίνης Β' (1768-1774) συνδέεται καὶ ὁ ξεσηκωμὸς τῶν Ἑλλήνων στὰ 1769. Σκλάβοι ἀσκλάβωτοι στὴν ψυχὴ ἄρπαζαν κάθε εὐκαιρία, γιὰ νὰ ξαναποκτήσουν τὸ χαμένο θεῖο δῶρο τῆς ἐλευθερίας. Τέτοια θεώρησαν οἱ Μωραῖτες καὶ τὸν πόλεμο ἀνάμεσα στὴ μεγάλη προστάτιδά τους, τὴ Ρωσία καὶ στὸ δῆμιό τους. Καὶ ἄδραξαν τὰ κρυμμένα λιγοστὰ ὄπλα καὶ ἐπίασαν τὰ δρεπάνια, γιὰ νὰ πολεμήσουν καὶ ἐλευθερώσουν μὲ τὴν βοήθεια τῶν Ρώσων τὸν τόπο. Στὴν Κόρινθο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐξεγέρσεως ἦταν ὁ Γεώργιος Νοταρᾶς καὶ τὰ παιδιά του Σπυρίδων καὶ Μακάριος. Ὁ τελευταῖος,

Ἐπίσκοπος λίγο καιρὸ τώρα, δὲν πῆρε ὄπλο στὸ χέρι, μὰ στάθηκε ἡ ψυχὴ τοῦ κινήματος.

Ἄτυχο ὁμως στάθηκε τὸ ξεσηκωμα. Γρήγορα κατεστάλη ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τῶν Ἀλβανῶν, ποὺ εἰσέβαλαν στὴν Πελοπόννησο. Ἡ χώρα σκεπάσθηκε ἀπὸ συντρίμμια καὶ νεκρούς. Οἱ πόλεις λαφυραγωγῆθηκαν καὶ κατεστράφηκαν. Ἡ ὑπαιθρος ἐρημώθηκε. Σὰν κυνηγεμένα πουλιά, οἱ Μωραῖτες τράβηξαν στὶς Κυκλάδες, στὰ νησιά τοῦ Σαρωνικοῦ, τοῦ Αἰγαίου, ἐφθασαν ὡς καὶ σ' αὐτὴ τὴ Μικρὰ Ἀσία ἢ μπῆκαν στὰ ρωσικὰ πλοῖα καὶ ἐφυγαν γιὰ τὸ βορρᾶ. Ξεπατρίσθηκαν κατὰ χιλιάδες μαζί μὲ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ἱερεῖς. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Μακάριος, ποὺ πῆγε στὴ Ζάκυνθο.

Ἐτσι ἄρχισε ἡ ὀδύσσεια τῆς ζωῆς του, ὁ πρῶτος διωγμὸς ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τοῦ χατζαριοῦ. Ὁ ἀπόστολος ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ζητᾶ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἓνα μόνιμο καὶ ἡσυχό πόστο, μιά καλὴ θέσι, ποὺ θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ ἀνετη διαβίωσι. Πρέπει νὰ περιμένῃ κατατρεγμούς καὶ ἐξορίες γιὰ τὸ ὄνομα Ἐκείνου, ποὺ παιδί ἀκόμα ἐκπατρίσθηκε καὶ ἐφθασε ὡς τὴν Αἴγυπτο. Καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες συχνὰ διώχθηκαν ἀπὸ τὸν ἓνα τόπο στὸν ἄλλο, ἄφηκαν τὶς Ἐπισκοπές τους καὶ μερικοὶ πέθαναν στὴν ἐξορία. Ἡ ζωντανὴ πίστις καὶ ἡ συνεπὴς χριστιανικὴ ζωὴ κοστίζει...

Κοστίζει, ἀλλὰ συγχρόνως ἐλκύει καὶ τὴν ἐκτίμησι πολλῶν ἀνθρώπων. Μὲ ἀγάπη οἱ Ζακύνθιοι τὸν δέχθηκαν. Ἡ φήμη του εἶχε πρῶτη φθάσει στὸ νησί. Ἡ παρουσία του εἶναι ἡ καινούργια ἀφορμὴ νὰ δεῖξουν τὸν σεβασμὸ τους. Τὸν περιβάλλουν μὲ σεβασμὸ

καί τόν περιποιούνται, ὅπως χαρακτηριστικά σημειώνει ένας βιογράφος του, «ὡς ἄλλον Χριστοῦ ἀπόστολον».

Τρία χρόνια ἔμεινε στή Ζάκυνθο καί κατόπιν πῆγε στήν Ὑδρα. Ἐκεῖ γνωρίσθηκε μέ τόν Νικόδημο, τόν κατόπιν Ἁγιορείτη. Ἀπό τή στιγμή ἐκείνη ἀναπτύχθηκε μεταξύ τους μιὰ βαθειά φιλία, στηριγμένη στήν ἀλληλοεκτίμησι. Μεγαλύτερος ὁ Μακάριος, ἔγινε γιά τόν Νικόδημο ὁδηγός στά μονοπάτια τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Εἶχε ἄλλωστε ἀκούσει πολλά γιά τήν ἀγιότητά του καί ἦρθε στήν Ὑδρα, γιά νά τόν γνωρίσῃ.

Ὁ Νικόδημος—Νικόλαος ἀκόμα τότε—τοῦ ἐξωμολογήθηκε τήν ἐπιθυμία του νά μονάσῃ καί ὁ ἅγιος Μακάριος, τοῦ ἔδωσε τήν εὐλογία του καί τοῦ εὐχήθηκε κάθε προκοπή. Ἐβλεπαν καί οἱ δυο τὸ πνευματικό σκοτάδι, πού ἔζωνε τή σκλαβωμένη τους πατρίδα καί συνεφώνησαν νά ἀναλάβουν κοινὸ ἀγῶνα φωτισμοῦ τοῦ γένους, γιά νά προετοιμάσουν ἔτσι τήν ἀνάστασί του.

Ἡ συνάντησις αὐτή ὑπῆρξε ἀποφασιστική γιά τήν κατοπινὴ ζωὴ τοῦ Νικολάου, πού ἀφιερώθηκε στὸ Θεὸ καί μέ τῆ δρᾶσι καί τὰ συγγράμματά του προσέφερε πολλά στὸ δοῦλο Γένος. Ἀλλὰ καί γιά τόν Μακάριο ἡ συνάντησις τους ἦταν ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς πολυκαρπῆς φιλίας, στὸ συγγραφικὸ τομέα, φιλίας, πού θὰ συνεχισθῇ ἀργότερα στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Στὸ μεταξύ, ἐνῶ ὁ Μακάριος παραμένει στή Μονή τῆς Θεοτόκου, στήν Ὑδρα, συνάπτεται εἰρήνη μεταξύ Ρώσων καί Τούρκων. Ὁ πόλεμος κοπάζει καί οἱ πρόσφυγες γυρίζουν, χωρὶς τόν Ἐπίσκοπό τους,

στήν Κορινθία. Τὰ χρόνια τοῦ πολέμου ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχε διατάξει τόν Πατριάρχη Θεοδοσίο νά στείλῃ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στήν Πελοπόννησο, κι αὐτός, μέ κάποια σπουδὴ ἐκτέλεσε τῆ διαταγή. Ἔτσι ὁ Μακάριος στερήθηκε τήν Ἐπισκοπή του, ἀπὸ τὴν ὁποία τοῦ ζητοῦν τώρα νά παραιτηθῇ. Δέν τὸ βρίσκει ὁμως σωστό. Τὸ βλέπει ἀντικανονικὸ καί γράφει στὸν Πατριάρχη:

«Τὴν ὑμετέραν Σεβασμιωτάτην μοι παναγιότη-
τα αὐχενοκλινῶς προσκυνῶ, καί τὴν παναγίαν Αὐ-
τῆς χεῖρα σὺν ἄκρᾳ εὐλαβείᾳ κατασπάζομαι...

Τὰ πανάγια αὐτῆς γράμματα εὐλαβῶς ἐδεξάμην, διὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῦ σώματος τότε ἀσθένειαν, δέν ἠδυνήθην ν' ἀπαντήσω κατὰ τὸ χρέος μου εὐθύς. Ἦδη μικρὸν ἀναρρωσθεὶς ἀπὸ τῆς δεινῆς καχεξίας, δέν λείπω ἀποδοῦς τῇ ὑμετέρᾳ Παναγιότητι καί τῇ ἀγίᾳ καί ἱερᾷ Συνόδῳ τὰς ὀφειλομένας πανευλαβεῖς μου προσκυνήσεις, ἀπὸ τοῦ νά ἀναφέρω ταπεινῶς, ὅτι ἰδὼν τὰ προσταττόμενα περὶ τῆς ἐμῆς παραινέσεως, ὑπέκλινα τὴν κεφαλὴν μου καί μετὰ πάσης προθυμίας ἔστερξα τὴν τῆς Μητρὸς μου ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ καί εἰς ἐμὲ τί ἄλλο ἤθελε γένη ἀγαπητὸν καί εὐκταῖον, παρὰ τὸ νά ὑπακούσω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μου; καθὼς καί πάντοτε ὑπετασσόμενη καί οὐδὲ καμμίαν τῆς ἐντολὴν παρέβην ποτέ, ὡς καί τὰ πράγματα κηρύττουσι, καί ἐγὼ νομίζω. Ἀλλ' ὡς τέκνον γνήσιον ἐξετέλουν προθύμως τὰ προσταττόμενα, διὸ καί τώρα ἤμην ἔτοιμος καί πρόθυμος νά ἐξαποστείλω τὴν ζητουμένην παραίτησιν, ἀνίσως καί μοῦ τὸ συνεχώρουν οἱ θεοὶ καί ἱεροὶ κανόνες, οἱ ὁποῖοι—καθὼς σοφώτατα τοῦτο εἰξεύρετε—διατάσσουν τὸν δόντα

λιβέλλους παραιτήσεως, αὐδὲ ἐπίσκοπον ὀνομάζεσθαι οὔτε ἀρχιερατικόν τι προνόμιον ὅλως ἔχειν. Καὶ τοῦτο μοῦ ἐμποδίζει τὴν θέλησιν καὶ μὲ ἀναγκάζει, ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιεῖν. Ἐγὼ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐλεήθην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν δὲν ἠθέλησα ποτέ νὰ φανῶ εἰς κανέν της θέλημα παρήκοος. Καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐξώσθην τῆς ἐπαρχίας μου εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν ἔμεινα. Ὅθεν καὶ εἰς διάστημα τοσοῦτων χρόνων δὲν ἠνώχλησα, οὔτε παρώργισα κατ' οὐδένα τρόπον, οὔτε τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, οὔτε τὸν ἤδη συνάδελφον ἅγιον Κορίνθου, ζητῶντας ἐπαρχίαν ἢ ἄλλο τι, ὄντας ἱκανὸν ἐμοὶ καὶ πολλὰ ἐφετόν, νὰ λάβω μικρὸν ἀνακουφισμὸν ἀπὸ τὰ πάθη τὰ καταταλαιπωροῦντα τὸ πολυαμάρτητον σῶμά μου, καὶ νὰ εὕρω μικρὰν ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν...».

Καὶ συνεχίζοντας στὸν ἴδιον τόνο περιγράφει τὴ φτώχεια του καὶ ζητεῖ κάποια μικρὴ βοήθεια, γιὰ νὰ περάσῃ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του ἡσυχά.

Ὁ Μακάριος γεννήθηκε πλούσιος, ἔζησε ὁμως φτωχικὰ γιὰ τὸ Χριστό. Ὁ Χριστὸς γεννήθηκε φτωχός, ἔζησε φτωχός καὶ παρέδωσε τὸ πνεῦμα ἐπάνω στὸ Σταυρό. Δὲν χωροῦσε, λοιπόν, στὸ νοῦ του πὼς ἓνας ἄνθρωπος ποῦ θέλει νὰ κλείνῃ στὴν καρδιά του τὸ Χριστό, μπορεῖ νὰ προσεύχεται στὸν Οὐράνιο Πατέρα καὶ νὰ τοῦ ζητᾷ μιὰ ζωὴ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη, ποῦ ἔζησε ὁ μονογενὴς του Υἱός. Γι' αὐτὸ δὲν νοιαζόταν γιὰ θησαυρούς, ποῦ ἢ σκουριά τοὺς ἀφανίζει καὶ οἱ ληστὰι τοὺς κλέβουν. Εἶχε βαθεῖα ἐπίγνωσι, τί μεγάλη παγίδα εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ γιὰ τοὺς κληρικούς καὶ τὸ πόσο ὁ καῦμός καὶ ἡ λαχτάρα του

«συμπνίγει τὸν λόγον καὶ ἄκαρπος γίνεται». Ἄν λοιπὸν ἡ φροντίδα εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔχουν θέσι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ ὁ πλοῦτος τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων του.

Γιὰ τὴν ἀγάπη αὐτὴ, τὸ πρὶν πλουσιόπαιδο τῆς Κορίνθου, ποῦ ζοῦσε τώρα φτωχικὰ, δέχθηκε τὰ 100 γρόσια, τὴν ἐτήσια ἐπιχορήγησι, ποῦ τοῦ ὠρισε μετὰ τὴν ἀναφορά του τὸ Πατριαρχεῖο. Καὶ κράτησε καὶ τὸν τίτλο τοῦ «πρώην Μητροπολίτου Κορίνθου», μετὰ τὸν ὁποῖον εἶναι γνωστὸς ὡς τὰ σήμερα.

3. ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΑΜΒΩΝΑ

Στά 1775 ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως σ' ἐπιστολή, πού ἔστειλε στόν πρῶην Μητροπολίτη Κορινθίας Μακάριο τοῦ ἔγραφε ἀνάμεσα σ' ἄλλα: «'Α-
δελφέ, μή νομίσης ὅτι ἀναχωρῶν τῆς ἐπαρχίας σου
ἐλεύθερος γέγονας πάσης ἐπιμελείας ἐκκλησιαστικῆς.
Τοιαύτην γάρ ἐλευθερίαν ὁ Θεός οὐ βούλεται, ἀλλά
πάντας ἡμᾶς θέλει ὑπηρέτας εἶναι καί γεωργοὺς τοῦ
μυστικοῦ αὐτοῦ ἀμπελῶνος, ἄχρι τελευταίας ἀναπνοῆς
ἡμῶν. Λοιπὸν μή διαλίπης διδάσκων λόγῳ τε καί
ἔργῳ τὰς τοῦ Κυρίου σωτηριώδεις ἐντολάς, μεμνη-
μένος τε καί τῆς ἐμῆς ἀθλιότητος ἐν ταῖς πρὸς τὸν
ἐλεήμονα Κύριον ἐντεύξεσι καί προσευχαῖς».

Καί ὁ Μακάριος δὲν ἐνόμισε ποτέ κάτι τέτοιο...
Δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού εὐκόλα
ὑποχωροῦν ἐμπρὸς στὰ ἐμπόδια καί σταματοῦν. Ὁ
Χριστὸς καί ὁ ὀρθόδοξος λαὸς ἦταν οἱ δυὸ πόλοι, πού
ἀνάμεσά τους κινιόταν ἡ ζωὴ καί τὸ ἔργο του. Ἀπὸ
αὐτὲς τὶς δυὸ ἀγάπες ποτίσθηκαν ὅλα τὰ μεγάλα ἀ-
ναστήματα τῆς Ὁρθοδοξίας. Κι αὐτὲς τοὺς ἐσπρωξαν
στό μεγάλο ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς.

Τὸ ἴδιο θὰ συμβῆ καί μὲ τὸν Μακάριο, πού σύν-
θημα τῆς ζωῆς του εἶχε: τὴν ἐκπλήρωσι τοῦ
χρέους τῆς ἀγάπης. Ὁ βιογράφος του Ἀ-
θανάσιος Πάριος, μεγάλος καί αὐτὸς πνευματικὸς ἀ-
ναμορφωτῆς, γράφει: «Ὁ θεόφρων ἐκείνος τοῦτο ἔλε-
γε μὲ τὸν μέγαν Ἀπόστολον ὅτι Θεοῦ ἔσμεν συνερ-
γοί... Λοιπὸν, πρέπει καί ἡμεῖς, οἱ καταξιωθέντες νὰ
γίνωμεν καί νὰ ὀνομαζώμεθα ἰδικοὶ του συνεργοί, νὰ
συντρέχωμεν καί νὰ βοηθοῦμεν τοὺς
ἀδελφούς μας χριστιανούς εἰς τὴν
ψυχικὴν τους σωτηρίαν καί ὅσον
δυνάμεθα». Ἀπλᾶ λόγια μὰ λόγια πού φανερώ-
νουν τὸ βάθος μιᾶς φλογερῆς καρδιάς, πού «μὲ τού-
τους τοὺς λογισμοὺς ἀντὶ νὰ διδάσκη καί νὰ φωτίζη
ἓνα μικρὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἐβάλλη μ' ὄλην
του τὴν ἐπιμέλειαν νὰ ὠφελῆ καί εἰ δυνατόν νὰ σώ-
ζη ὅλους τοὺς ἀπανταχοῦ Χριστιανούς».

Ἀφήνει ὁ ἅγιος Μακάριος τὴν Ὑδρα, πηγαίνει
στὴ Χίο, ὅπου μένει λίγο καιρὸ καί ἀπὸ ἐκεῖ τραβάει
γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ Ἄθως στοὺς αἰῶνες τῆς σκλα-
βιάς ἦταν τὸ ἱερὸ προπύργιο τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐ-
μοιαζε μὲ Φάρο ἀνάμεσα στὰ κύματα, πού γύρω του
πάφλαζαν, μὰ δὲν τὸν σκέπαζαν. Κατακτητῆς δὲν

πάτησε τὰ ἱερά του χώματα. Ἐλεύθερο καὶ πάντα ζωντανό, κάποτε καὶ πολύ λαμπρὸ παρουσιαζόταν στὴ σκοτεινὰ ἐκείνη.

Ὅχι πὼς ἔλειψαν καὶ στὰ χρόνια ἐκεῖνα οἱ μικρότητες, οἱ διχόνοιες, οἱ κατατρεγμοί, μὰ τὸ καταύγασαν ἀναστήματα ἱερά. Ἀνέδειξε ἁγίους. Ὁ 18ος αἰώνας ἔμοιαζε κάπως μὲ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Χρυσόστομοι, Βασίλειοι, Γρηγόριοι στὰ παλὰ τὰ χρόνια, τώρα Μακάριοι καὶ Νικόδημοι καὶ Ἀθανάσιοι, πού ἀνέδειξαν τὸ Ἅγιον Ὄρος «λύχνον» πάνω στὸ μόδιο.

Στὰ 1777 ὁ Μακάριος πῆγε στὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ προσκυνήσῃ τὰ ἅγια λείψανα τῶν μαρτύρων τῆς Πίστεως καὶ νὰ συναντήσῃ τὸ Νικόδημο, πού δυὸ χρόνια μόνιαζε στὸ κελλὶ «Ἅγιος Ἀυτώνιος». Ὁ Μακάριος ἦταν τότε 47 χρονῶν καὶ ὁ Νικόδημος 28. Παρὰ τὴ διαφορά τῆς ἡλικίας, ἡ φιλία τους ἦταν δυνατὴ, μιὰ καὶ στηριζόταν πάνω στὸν αἰώνιο Φίλο. Χάρηκαν καὶ οἱ δυό, πού ξανασυναντήθηκαν καὶ τοὺς δινόταν πάλι ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσουν γιὰ τὸ ἔργο τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους τους. Τούτῃ ὅμως τὴ φορά δὲν κατέστρωσαν μόνο σχέδια. Ὁ Μακάριος εἶχε μαζί του τὰ χειρόγραφα ἔργων του πού παρέδωσε στὸ φίλο του, γιὰ νὰ τὰ κοιτάξῃ καὶ νὰ τὰ ἐπεξεργασθῇ.

Ἄπλῃ φαίνεται τούτῃ του ἡ ἐνέργεια. Κρύβει ὁμως μεγαλεῖο ψυχῆς. Γιὰ τὴν ὠφέλεια τοῦ Γένους παραμερίζεται κάθε μικρόψυχη σκέψι,—ὅπως «μὰ πὼς νὰ τὰ δώσω σ' ἓνα νεώτερό μου»—πού θὰ μπορούσε νὰ κυριεύσῃ τὴ διάνοιά του, μιὰ καὶ δὲν ἦταν τυχαῖος ἀνθρωπος. Καὶ μορφωμένος ἦταν καὶ ἱεράρχης—ἐνῶ ὁ Νικόδημος ἦταν ἀπλὸς μοναχός—καὶ τὸ ὄνομά του

ἦταν γνωστὸ στὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κι ὁμως ἀναθέτει τοὺς κόπους του στὸν 28χρονο δόκιμο μοναχὸ Νικόδημο!

Τὰ χειρόγραφα του περιέκλειαν τὴν «Φιλοκαλία» συλλογὴ, δηλαδή, ἀπὸ πατερικὰ κείμενα, τὸν «Εὐεργετινὸ» πού περιέχει τὸν βίο καὶ τὴν διδασκαλία Πατέρων τῆς ἐρήμου καὶ ἓνα σύντομο πόνημα «περὶ συνεχοῦς θείας Μεταλήψεως». Αὐτὰ τὰ ἐπλούτισε μὲ προοίμια καὶ σημειώσεις ὁ Νικόδημος, καὶ ἀργότερα τὰ ἐξέδωσε ὁ Μακάριος γιὰ τὴν πνευματικὴ ὠφέλεια τῶν ἀδελφῶν.

Στὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ Μακάριος ἐζήσε τὴν περισυλλογὴ, ἐνοιωσε τὶς ἀνατάσεις τῆς νοερᾶς προσευχῆς, δοκίμασε πιὸ πολὺ τὴ θαλπωρὴ τῆς θείας λατρείας. Ὄταν ὁ Ἀθανάσιος Πάριος μιλήσῃ γιὰ τὸν προσευχόμενο Μακάριο γράφει:

«Ἐπειδὴ ἡ προσευχὴ, κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας ὑπάρχει συνομιλία μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσοι ἠκούσαμεν τὸν ἱερὸν Μακάριον ἐπ' ἐκκλησίαις ἀναγινώσκοντα Ψαλμοὺς καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἅπαντες συνομολογοῦμεν, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη ἦτο τῷ ὄντι συνδιάλεξις μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἀτάραχος, ἡσυχος καὶ γαλήνιος ἐφθάνεν ἀναμφιβόλως εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ. Ἐάν δὲ συνομολογοῦμεν τοῦτο περὶ τῆς κοινῆς καὶ ἐπ' ἐκκλησίαις ἀναγνώσεως καὶ προσευχῆς αὐτοῦ, πολὺ περισσότερον πρέπει ἵνα ἐννοηθῇ περὶ τῆς κατ' ἴδιαν τῆς μυστικωτέρας, ἀμιγοῦς καὶ κεχωρισμένης ἀπὸ πάσης ὕλικῆς περιπετείας καὶ ἀνθρωπίνης συναναστροφῆς. Βεβαίως τότε ὀλοσχερῶς τῷ Θεῷ τὸν νοῦν προσέχων ἀνεβίβαζεν εἰς τὰς θείας αὐτοῦ ἀκοάς οὐχ ὅσα ἐξήρχοντο τῶν χειλέων αὐ-

του, αλλά και όσα ευσεβώς και καλώς διευοείτο· αυτή δ' έστιν ή άληθής και θεάρεστος προσευχή, ώς γενομένη κατά μίμησιν τών 'Αγίων 'Αγγέλων».

Στή βιογραφία του 'Αγίου Μακαρίου του Νοταρά από τον 'Αθανάσιο τον Πάριο τά στοιχεία που κοσμούν τον χαρακτήρα του, είναι ή άκρα ταπεινώσις, ή προσήλωσις στή λειτουργική και λατρευτική ζωή τής 'Εκκλησίας και ή αγάπη του στό κήρυγμα.

Τήν αγάπη του στό κήρυγμα, θα την δείξη πιό ζωντανά στις μεγάλες περιοδείες, που θα έπιχειρήση τώρα, που θα φύγη από τό "Άγιον "Όρος σχεδόν διωγμένος.

Τά αίτια του διωγμού του μās φέρνουν εμπρός στό πνευματικό κίνημα τών Κολλυβάδων, που άρχισή του ύπηρεσαν ό Μακάριος, ό Νικόδημος και ό 'Αθανάσιος. Τό όνομα Κολλυβάδες ήταν μιá ειρωνική όνομασία, που τους την κόλλησαν οι αντίπαλοί τους. "Όμως τό περιφρονητικό αυτό όνομα, όπως συμβαίνει κάποτε στήν ιστορία τών ιδεών, έγινε γι' αυτούς σιγά-σιγά τιμητικός τίτλος.

Στήν άρχή ή διαφωνία παρουσιάσθηκε γύρω από τό θέμα τής τελέσεως τών Μνημοσύνων. "Άλλοι ύποστήριζαν ότι πρέπει νά γίνωνται μόνο τό Σάββατο και ώνομάσθηκαν Κολλυβάδες και άλλοι μόνο τήν Κυριακή. 'Η φωτιά άναψε, χωρίσθηκαν οι άγιορείται Μοναχοί και ή ειρήνη, από πολλές ψυχές, έφυγε. Πέντε Πατριάρχαι προσπάθησαν νά καταπαύσουν τις διαφωνίες, ύποστηρίζοντας ότι και τό Σάββατο και τήν Κυριακή επιτρέπεται νά γίνωνται μνημόσυνα.

'Αργότερα θα φανούν και τά βαθύτερα αίτια. Με τή δημοσίευσί του βιβλίου «περί τής συνεχοῦς θείας

Μεταλήψεως» οι Κολλυβάδες παρουσιάζονται καινοτόμοι και άφωτισμένοι στήν άγνή Παράδοσι. Προσπάθειά τους ήταν τό σπάσιμο του κλοιού που έπλεξαν οι μεταγενέστερες συνήθειες, νά προσέρχωνται οι Χριστιανοί σέ άραιά διαστήματα στή θεία κοινωνία, και τό ξαναγύρισμα στήν άγνότητα τής ζωής και στους σεβάσιμους θεσμούς τής άρχαίας 'Εκκλησίας. Πάνω σ' αυτή τή γραμμή βαδίζοντας ανέλαβαν μεγάλο άγώνα και μιá ύπέροχη προσπάθεια για τή ζωντανή και συνειδητή συμμετοχή του λαού τόσο στή λατρεία όσο και στή θεία Εύχαριστία. 'Η παραμέλησις τής συχνής θείας Κοινωνίας, παίρνει από τή χριστιανική ζωή τό χρώμα και τήν ζωντανία και τήν καταντάει μιá ξέψυχη και έτοιμόσβηστη σκιά.

Δυστυχώς ή αντίδρασις που συνάντησαν ήταν μεγάλη. Οι «ύπερορθόδοξοι» μοναχοί σκανδαλίσθηκαν. Τους πολέμησαν φανατικά, με φοβερό πείσμα. 'Εξετόξευσαν έναντιόν τών Κολλυβάδων ύβρεις, έφθασαν και ως τή συκοφαντία. Τους ανάγκασαν πολλές φορές—και πρώτα τον Μακάριο—νά έγκαταλείψουν τό "Άγιο "Όρος μόνοι ή μαζί με άλλους ευσεβείς και έναρέτους όμοιόδεάτας.

Μά ό διωγμός αυτός είχε και τις εύχάριστες συνέπειές του. Τό σκόρπισμά τους σέ διάφορες έπαρχίες, δημιουργούσε ισάριθμες εύκαιρίες για διάδοσι του άναμορφωτικού κηρύγματός τους στόν έλληνικό λαό, όπως θα ίδουμε νά γίνεται και με τον Μακάριο τό Νοταρά.

"Όταν αυτός άφηκε τό "Άγιον "Όρος, πήγε στή Χίο και από εκεί στήν Πάτμο. Τό νησί αυτό του άγιου 'Ιωάννου του Θεολόγου έγινε πνευματικό κέντρο από

τά τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος, ὅταν ὁ μοναχὸς Χριστόδουλος, ἀπὸ τῆ Νίκαια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἱδρυσε τὴν Μονὴ τοῦ λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὸ Σπήλαιο τῆς Ἀποκαλύψεως. Τὸν Μεσαίωνα ἱδρύθηκε καὶ ἡ Πατριάς Σχολὴ καὶ ἄργότερα ἡ περίφημη Βιβλιοθήκη τῆς, πού ἔχει πολλὰ χειρόγραφα καὶ σπάνιους κώδικας.

Στὸ βουνὸ Κουμάνα τῆς Πάτμου ἱδρυσε τὸ Ἡσυχαστήριό του ὁ Μακάριος. Ἐκεῖ εἶχε τὸ πνευματικὸ του κέντρο, ὅπου μὲ τὴν προσευχή, τὴν αὐτοεξέταση καὶ τὴν μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων ἦταν συνεχῶς ἔνωμένος μὲ τὸν Κύριο τοῦ Οὐρανοῦ, ἀπὸ ὅπου ἐπαιρνε δύναμι γιὰ τοὺς ἀγῶνας του. Κατέβαινε συχνὰ στὴ Μονή, καὶ βυθιζόταν στὴ μελέτη καὶ στὴν ἔρευνα τῶν χειρογράφων τῆς.

Δὲν μένει ὁμως γιὰ πάντα στὴν Πάτμο. Πάει γιὰ δευτέρη φορά στὸ Ἅγιο Ὄρος.

Οἱ πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ σκλαβωμένου γένους τὸν κινοῦν συνεχῶς ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Μήπως ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μεγάλοι Πατέρες ἔμεναν σ' ἓνα τόπο; Μήπως καὶ οἱ ἄλλοι δάσκαλοι τοῦ Γένους, ὁ Βούλγαρης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, δὲν ταξίδευαν συνεχῶς ἀναλόγως μὲ τὶς ἀνάγκες πού παρουσιαζόντουσαν; Παρ' ὅλο ὅτι ἦταν δύσκολα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ τὰ ταξίδια, κουραστικά, ἐπικίνδυνα, ὁμως δὲν ἔμεναν ριζωμένοι καὶ ἡσυχιοὶ σ' ἓνα μέρος οἱ φλογεροὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι. Τὰ φτερά τοῦ ζήλου τοὺς ἐσπρωχναν σὲ νέες περιπέτειες.

Στὸν Ἄθω συναντᾶει τοὺς παλαιοὺς συμμοναστάς του, συζητᾶει, συμπροσεύχεται μαζί τους. Συνεργάζεται πάλι μὲ τὸν ἅγιο Νικόδημο. Καταστρώ-

νουν νέα σχέδια δράσεως, τώρα πού θὰ ξαναπάη στις πόλεις τὶς σκλαβωμένες. Τὸν προτρέπει νὰ ἐκδώσῃ τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου.

Στὸν Μακάριο βλέπουμε πολὺ παραστατικὰ νὰ συνδέεται τὸ πνεῦμα τῆς μονώσεως καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ δρᾶσι. Εἶναι ὁ ἡσυχαστὴς καὶ συγχρόνως ὁ ἀκάματος ἱεραπόστολος. Συχνὰ στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας ἦταν ἔνωμένα τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα: τὸ κελὶ καὶ ὁ ἄμβων. Οἱ Βασίλαιοι καὶ οἱ Γρηγόριοι περνοῦσαν ἀπὸ τὸ ἡσυχαστήριον ἀνάβαιναν καὶ στοὺς ἄμβωνας. Ἦταν δοχεῖα, πού ἐπαιρναν τὴ χάρι σὶς ὥρες τῆς περισυλλογῆς γιὰ νὰ τὴν δώσουν πλοῦσια τὴν ὥρα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς συνανθρώπους τους.

Ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὁ Μακάριος κατεβαίνει στὴν Ὑδρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει στὴν Κόρινθο. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐπίσκεψις στὰ πατρικά του χῶματα φανερώνει γιὰ ἄλλη μιὰ φορά τὸ ψυχικὸ του μεγαλεῖο. Ὑπάρχουν οἱ καθημερινὲς στιγμὲς τῆς ὁμαλότητος, πού συχνὰ κι αὐτὲς παίρνουν μιὰ πολυσήμαντη θέσι στὴ ζωὴ. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ οἱ μεγάλες στιγμὲς, πού μπορεῖ νὰ μὴν συνδυάζονται μὲ ὁμολογία ἐνώπιον κριτοῦ ἢ μὲ τὴν ἀγχόνη, πού εἶναι τὸ κορύφωμα τῆς αὐταπαρνήσεως. Δείχνουν ὁμως πλευρὲς τῆς ἴδιας σπάνιας, μὰ τόσο μεγάλης ὀρετῆς, ὅπως τώρα μὲ τὸν ἐπίσκοπο Κορίνθου. Μοιράζει τὴν πατρικὴν περιουσίαν στὰ ἀδελφία του, δίνοντάς τους καὶ τὸ τελευταῖο γρόσι, πού ἀνήκε στὸ μεριδίό του. Ἀκόμα ἀφοῦ ζήτησε ὅλα τὰ πατρικά χρεώγραφα, τὰ ἔρριξε στὴ φωτιά, γιὰ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς συμπατριώτας του ἀπὸ κάθε χρεὸς, πού εἶχαν στὴν οἰκογένειάν

του. Έτσι απογυμνώνεται από κάθε τι τὸ γήινο καὶ συνεχίζει τὴ ζωὴ του φτωχός, πρῶτα στὴ Χίο καὶ κατόπιν στὴ Σμύρνη, ὅπου μένει περισσότερο καιρὸ.

Προϋχοντες καὶ λαὸς τὸν δέχονται μ' ἀγάπη καὶ σεβασμὸ. Ἡ προσωπικότης του ἀκτινοβολεῖ καὶ θερμαίνει, τὴν θαλπωρὴ τῆς τῆ νοιῶθουν οἱ γύρω, νέοι καὶ μεγάλοι, μορφωμένοι καὶ ἄνθρωποι τῶν ὀλίγων γραμμάτων. Ὅλοι τρέχουν στὰ κηρύγματά του, ἀπὸ ὅπου ἀντλοῦν δύναμι καὶ θάρρος γιὰ τὴ ζωὴ. Κηρύττει τὴν ἀγάπη, γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ κορωνίδα τῶν ἀρετῶν.

Δὲν ἀρκεῖται ὁμως σ' ἓνα γενικὸ κήρυγμα στοὺς λαοὺς. Δημιουργεῖ ἓνα μικρότερο κύκλον ἀπὸ ἀνθρώπους, πού θέλει νὰ καλλιεργήσῃ περισσότερο, νὰ τοὺς κάμῃ πιὸ συνειδητοὺς χριστιανοὺς. Ἐδῶ ἔχουμε ἓνα ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ Μακαρίου, ὁ ὁποῖος βλέπει πιὸ βαθειὰ καὶ παρουσιάζει ἓνα νέο τρόπο ἱεραποστολῆς. Εἶναι στοὺς σημεῖο αὐτὸ ἓνας ἀπὸ τοὺς προδρόμους τῆς πνευματικῆς ἐργασίας πού γίνεται καὶ στὴν ἐποχὴ μας μὲ τοὺς κύκλους καὶ τίς ὀλιγαριθμῆς χριστιανικῆς συντροφίᾶς μελέτης Ἁγίας Γραφῆς καὶ συμπροσευχῆς.

Στὸ ἔργο αὐτὸ συνεργάτῃ ἔχει τὸν Ἰωάννη Μαυροκορδάτο. Τὸ σπίτι του τὸ μεταβάλλει σὲ πνευματικὸ κέντρο. Κάθε βράδυ γίνεται ἐκεῖ ἡ συγκέντρωσις τοῦ κλειστοῦ αὐτοῦ κύκλου, πού ἐπισφραγίζεται μὲ μιὰ θρησκευτικὴ ἀκολουθία. Συνδυάζει τὸ λατρευτικὸ μέρος καὶ τὸν θεῖο λόγο. Δυστυχῶς ἡ ἱστορία δὲν μᾶς ἔχει περισώσει τὸ περιεχόμενον τῶν συναντήσεων αὐτῶν. Εὐκόλως ὁμως μπορούμε νὰ εἰκάσουμε ὅτι τὰ θεματὰ τοὺς ἦταν θέματα πνευματικά: «οἰκοδομῆς εἰς

Χριστόν», τονισμοῦ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐνώσεως μὲ τὸν Κύριον διὰ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἀπαιτήτου τῆς συχνῆς θείας κοινωνίας.

Στὴ Σμύρνη, μὲ τὴν οἰκονομικὴ συμπαράστασι τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καυῆ, ἐκδίδει τὴν «Φιλοκαλία» τῶν Πατέρων, τὴν Ἱερὰ Κατήχησι τοῦ Πλάτωνος Μόσχας, τὸν «Εὐεργετινὸ», βιβλία πού εἶχε ἐπιμεληθεῖ ὁ φίλος του Νικόδημος.

Ἀργότερα ὁμως στὴν ἐπιθυμία του νὰ δώσῃ καὶ ἄλλα βιβλία, ὅσο μπορεῖ περισσότερα στοὺς λαοὺς, δὲν βρίσκει πρόθυμους συμπαροστάτας. Καὶ τότε ὁμως δὲν τὰ χάνει. Τὸ «δεῖ δὴ χρημάτων» δὲν γίνεται ποτὲ γι' αὐτὸν ἀνυπέρβλητο πρόσκομμα. Ὅπου ὑπάρχει ψυχὴ, τὰ ὑλικά μέσα μπαίνουν σὲ δεύτερη μοῖρα. Μὲ κόπους καὶ τρεχάματα συνάζει τὸ ποσὸ πού χρειάζεται καὶ ἐκδίδει τὴ «Χριστιανικὴ ἀπολογία» καὶ τὸ «Νέο Λειμωνάριον».

Ἄλλὰ καὶ στὴν Σμύρνη δὲν μένει γιὰ πάντα. Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴ ἀκτὴ πλέει πάλι γιὰ τὴ Χίο, τελευταῖο σταθμὸ τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του.

4. ΕΝΙΣΧΥΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΩΝ

«Εὐφημεί γεραίρουσα πόλις ἡ Χίος ἐνθέως τὸν θεῖον Μακάριον» λέει ἓνα Κουτάκιο τῆς ἀκολουθίας του.

Καὶ πολὺ δίκαια. Γιατί ὁ Μακάριος ἐγίνε γιὰ τὴ Χίο, μαζί μὲ τὸν Ἀθανάσιο τὸν Πάριο καὶ τὸ Νικηφόρο τὸν Χίο, ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης, ὁ πατέρας τοῦ σκλάβου λαοῦ. Σύνθημα τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου τῆς ζωῆς του στάθηκε ἓνα σύνθημα τόσο παλαιό, ἀλλὰ καὶ τόσο δοκιμασμένο, ποὺ πρωτακούσθηκε στὴν περιοχή τῆς Παλαιστίνης: «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ὁ Μακάριος ἀγάπησε περισσότερο τὸ σκλάβο λαὸ παρά τὸν ἑαυτό του. Σὰν λαμπάδα ἐκάηκε ἡ ζωὴ του στὸ βωμὸ τῆς ὑπηρεσίας γιὰ τοὺς ἄλλους.

Ταπεινὸς σ' ὄλη του τὴ ζωὴ, ἓνα ταπεινό, φτωχὸ ναὸ διάλεξε γιὰ κέντρο τῆς δράσεώς του καὶ τὴν κρύπτη του ἔκανε κελλί του. Στὸν ἅγιο Πέτρο τοῦ Βροντάδου ἐγκατεστάθηκε καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀγνάντευε ὄλη τὴν κατάφυτη περιοχή ὡς τὴ Χίο...

Γρήγορα τὸ ἐρημικὸ μέρος, ὅπου εἶχε καταφύγει γιὰ αὐτομελέτη, προσευχὴ καὶ ἀσκησι, μετεβλήθη σὲ κέντρο, ὅπου ἐφθάναν πλήθη πιστῶν. Ἐρχόντανε, ὅπως στὸν Ἰορδάνη τὸν καιρὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὄχι γιὰ νὰ συναντήσουν κάποιον χρυσοποίκιλτο Κήρυκα. Ἐφθάναν νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὸν σεβασμὸ τους στὸν ἀπλό, ντυμένο τὸ φτωχικὸ παλιὸ του ράσο, Ἀσκητῆ, ποὺ τρεφόταν μὲ νερόβραστα χόρτα, ψωμί κι ἐληές. Ἐτρεχαν νὰ μετᾶσχουν στὴ θεία Λειτουργία, ποὺ μὲ βαθεῖα εὐλάβεια πρόσφερε στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀκούσουν τὴ διδασχὴ του. Ὁ μέγας δάσκαλος τοῦ Γένους, ἐκήρυττε «ἀκατάπαυστα τὰ θεῖα θελήματα». Ξένος ἀπὸ κάθε κενοδοξία μιλοῦσε χωρὶς ἐπιτηδευμένους ρητορισμοὺς, χωρὶς κομπασμὸ καὶ ἔπαρσι, «μὲ ὕφος ἤρεμον, ἤσυχον, γαλήνιον, καθὼς ἦτο καὶ ἡ διδασχὴ τῶν ἀλιέων ἀποστόλων, τῶν ὁποίων ἦτο κατὰ ἀλήθειαν μαθητῆς ἀκριβέστατος».

Δὲν ἦταν μόνο ὁ κήρυκας τοῦ λόγου. Ἐγίνε καὶ ἐκεῖ ὁ στοργικὸς πατέρας τοῦ λαοῦ του. Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, μὲ ἰδιαίτερο θαυμασμὸ καὶ ἔξαρσι διηγεῖται τὴν κοινωνικὴ του δράσι, ποὺ μοιάζει μὲ τὴν φιλανθρωπικὴ ἐργασία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ Μακάριος, ποὺ σκόρπισε τὴν πατρικὴ του περιουσία, ποὺ ἔσχισε τὰ πατρικὰ χρεώγραφα καὶ τὰ ἔρριξε στὴ φωτιά, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ἓνα πλῆθος ἀνθρώπων ἀπὸ

τά χρέη τους, δέν πήρε ποτέ ἀπό κανένα οὔτε λεπτό. «Ὁχι μόνον δέν ἐπῆρε, ἀλλ' ἐδίδεν ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ εὐρίσκοντο· εἰς ἄλλον ἐδίδε γιὰ νὰ ἀγοράσῃ ζω-
ον, εἰς ἄλλον διὰ νὰ κτίσῃ τὸ σπίτι του, εἰς ἄλλον πρὸς κατασκευὴν καΐκιου, εἰς ἄλλον διὰ νὰ ξεπληρώ-
σῃ τὸν χρεωφειλέτην του, εἰς ἄλλον πρὸς ὑπανδρείαν τῆς κόρης του». Καὶ βρέθηκαν πολλοί, ἄνδρες καὶ γυ-
ναῖκες, μετὰ τὸν θάνατό του, ποὺ ἔλεγον ὅτι, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸ ξέρι, τοὺς ἔδινε κάθε μῆνα ἕνα ὠρισμένο ποσὸ γιὰ νὰ καλύπτουν τὶς ἀνάγκες τους.

Ἡ ἀφανὴς αὐτὴ κοινωνικὴ του πρόνοια μαθεύ-
τηκε καὶ πέρα ἀπὸ τὴ Χώρα. Ἡ φήμη του ἀπλώθηκε σ' ὄλο τὸ νησί. Καὶ πολλοὶ πονεμένοι, κι ἄλλοι φτω-
χοὶ κατέφθαναν στὸν ἅγιο Πέτρο σὰν σὲ λιμάνι σω-
τήριου. Τὸ ἐρημητήριό του ἔγινε κέντρο πνευματικοῦ
καὶ ὕλικου ἐφοδιασμοῦ γιὰ τὸ λαό. Οἱ ἄποροὶ του ὁ-
μως ἦταν πολλοί. Μόνος του δέν μποροῦσε νὰ τοὺς
ἱκανοποιήσῃ ὅλους. Ἀναγκάζεται τότε καὶ πηγαίνει
ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο πλούσιον καὶ ζητάει τὴν ἀ-
ρωγὴ τους γιὰ νὰ βοηθῇ.

Τί μπορεῖ, ἀλήθεια, νὰ κάνῃ ἕνας ἄνθρωπος ποὺ
θέλει ὀλοπρόθυμα νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτὸ του στὸ βω-
μὸ τῆς ἀγάπης! Τί μπορεῖ! Μὰ σωστότερα θὰ ἦταν
νὰ πῆ κανεὶς καὶ τί δέν μπορεῖ. Ὅλα τὰ μηχανεύεται
καὶ σ' ὄλες τὶς κατευθύνσεις ρίχνει τὰ δίχτυα τῆς ἀ-
γάπης του ὁ σεπτὸς Ἱεράρχης. Τὸν πόνο τοῦ «ἀδελ-
φοῦ» τὸν νοιώθει δικό του πόνο. Τὴν πνευματικὴ του
δυσκολία δική του δυσκολία. Κι ὅταν τὰ νιάτα, τὰ
χρόνια ἐκεῖνα τῆς σκλαβιάς, ἀντιμετωπίζουν τὸ χατ-
ζάρι γιὰ τὴν Πίστι, δίπλα τους αὐτὸς συμπαραστέκε-
ται. Ἄν ὑπῆρξε γιὰ τὸ λαὸ ὁ στοργι-

κὸς πατέρας, γιὰ τοὺς νεομάρτυρας
ὕπῆρξε ὁ θερμὸς ἐνισχυτής.

Στὸν Μακάριο εὐρίσκαν οἱ νέοι ἥρωες τῆς Πίστε-
ως τὸν πνευματικὸ πατέρα, ποὺ πάντα πρόθυμος
ἦταν νὰ τοὺς δίνῃ θάρρος. Σὰν νὰ τοὺς ἄλειφε, ὅπως
ἔκαναν στοὺς ἀρχαίους καιροὺς στοὺς παλαιστὰς, μὲ
λάδι, μὲ τὰ θερμά του λόγια, τὶς πατρικὲς του συμβου-
λές, μὲ τὸ ἀναμμα τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ Χριστό. «Χρι-
στὸν ἐκέκτησο—φέλνει κι ὁ ὕμνωδὸς τοῦ Μακαρίου—
Χριστοῦ συνέζης ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ «δέν τοὺς ἔλεγε μο-
νάχα πέντε-δέκα λόγια πρὸς ἐμφύχωσιν, καὶ νὰ τοὺς
ἀπολύτῃ, ἀλλὰ τοὺς ἐκράτει ἐκεῖ πλησίον του ἡμέρας
πολλὰς καὶ τοὺς ἐγύμναζε μὲ προσευχάς, ἕως ὅτου ἀ-
ναπτεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ πῦρ τῆς θείας ἀγαπή-
σεως».

Ἄς προσπαθήσουμε ν' ἀναπαραστήσουμε μιὰ τέ-
τοια σκηνὴ μὲ τὸ Θεόδωρο τὸ νεομάρτυρα. Στ' ἀνά-
κτορα τοῦ Σουλτάνου ἔζησε ὁ Θεόδωρος κι ἐκεῖ ἀρνή-
θηκε τὸ Χριστό, ὅταν ἦταν παιδί. Γρήγορα ὁμως ἔ-
νοιωσε τὴν τρομερὴ πτώσι του, μετάνοισε, δραπε-
τεψε ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἀνάκτορα καὶ μὲ χίλιους-δύο
κόπους κατῶρθωσε νὰ φθάσῃ στὴ Χίο. Τράβηξε ἀμέ-
σως γιὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο καὶ πέφτει μπρὸς στὰ γό-
νατα τοῦ σεβάσμιου Ἱεράρχη.

—Ἀμάρτησα, ἀμάρτησα τρομερά. Ἀρνήθηκα τὸ
Χριστό μας, λέει, καὶ ἀναλύεται σὲ δάκρυα. Μετανοῶ
καὶ θέλω νὰ πεθάνω γιὰ τὸν Κύριον!

Μ' ἀγάπη τὸν σηκώνει ὁ Ἅγιος καὶ στὴν πονεμέ-
νη του νεανικὴ καρδιά στάζει τὸ βάλσαμο τῆς παρη-
γοριᾶς. Τοῦ λέει: «Πολυεσπλαγχνος εἶναι ὁ Κύριος,
Θεόδωρε. Τὸν ληστὴ συγχωρεῖ. Τὸν διώκτη Σαῦλο

τόν μεταβάλλει σέ φλογερό απόστολό Του. Καί σένα δέχεται».

Κρατάει τὸ νέο κουτά του. Τοῦ δίνει νὰ διαβάση τοὺς βίους καί τὰ θαύματα τῶν μαρτύρων. Τὰ κατορθώματά τους, ἡ πίστις τους, ἡ θερμὴ τους ἀγάπη στό Χριστό, μιᾶνε βαθειά στήν καρδιά του. Πέφτει στά γόνατα καί προσεύχεται: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μή βδελύξη με τόν ἁμαρτωλόν, ἀλλ' ἐνδυνάμωσον τήν ἀσθενῆ καί πεπωρωμένην καρδίαν μου, καί θέρμανον αὐτήν εἰς τόν ἔρωτα τοῦ ὑπέρ σοῦ Μαρτυρίου ἵνα καθὼς σέ ἀρνήθηκα, οὕτω πάλιν διὰ τῆς σῆς χάριτος, καί ἀνυπερβλήτου μακροθυμίας, ἦτις μ' ἐβοήθησε καί ἔφυγα τὰς παγίδας αὐτῶν, ἀξιώσης ἐμέ τόν ἄθλιον καί ἀνάξιον τῆς κλήσεως τῶν Χριστιανῶν, νὰ σέ ὁμολογήσω ἐνώπιον ἀρχόντων καί τυράννων...».

Ἔτσι ἀρματωμένος μέ τ' ἄρματα τοῦ Χριστοῦ, τήν προσευχή καί τή μελέτη, πηγαίνει στή Μυτιλήνη, γιά νὰ κουταρομαχήση μέ τόν σατανᾶ. Παρουσιάζεται ἐμπρός στόν κριτή του καί ὁμολογεῖ τήν πίστι του: «Χριστιανός γεννήθηκα καί Χριστιανός θέλω νὰ πεθάνω». Καί πεθαίνει μέ σκληρά βασανιστήρια τὸ εἰκοσάχρονο παλληκάρι τοῦ Χριστοῦ.

Μετά τὸ μαρτυρικό τέλος τοῦ Θεοδώρου ὁ Μακάριος ἔγραψε ἑπτὰ ἐπιστολές πρὸς τήν οἰκογένεια τοῦ νεομάρτυρος. Πέντε στοὺς γονεῖς του καί δυὸ στά ἀδελφία του. Μέσα ἀπὸ τίς λίγες γραμμές τους—οἱ περισσότερες εἶναι σύντομες—διαφαίνεται ὅλη ἡ ἀγάπη καί ἡ στοργή του στόν νέο αὐτὸν ἀθλητὴ καί ὁ πόθος του νὰ παρηγορήσῃ τήν οἰκογένειά του. Γράφει στόν πατέρα τοῦ Νεομάρτυρος τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1796.

«Τὴν ἐν Χριστῷ μοι περιπόθητον αὐτῆς ἐντιμότητα ἐκ βαθέων ψυχῆς εὐχόμενος, εἰλικρινῶς προσαγορεύω. Δεόμενος τοῦ ἐν σπηλαίῳ γεννηθέντος Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα περιφρουρηῇ αὐτὴν πανοικί ἐν τῇ κατ' ἄμφω ὑγείᾳ καί διηνεκεῖ εὐημερίᾳ, ἀξιῶν αὐτὴν τοῦ ἑορτάζειν θεοφιλῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἑορτὰς εἰς ἔτη πολλά... Δεξάμενος περιχαρῶς τὸ ποθητόν μοι γράμμα της, καί τὴν ἐφετηνὴν μοι ὑγείαν της μαθὼν, δόξαν ἀνέπεμψα τῷ Παναγὰθῳ Θεῷ ἡμῶν. Ἐγνων ἐφ' ἐξῆς καί ὅσα ἀπὸ καλοκαγαθίας της μοὶ σημειοῖ, περὶ τῆς τοῦ γενναίου Μάρτυρος ἀθλήσεως καί τάχα συνεργήσαντος εἰς τὰ κατ' αὐτόν, ἐκεῖ ὅπου ἐγὼ ἐφάνην πολλὰ ἐλλιπῆς εἰς τὸ χρέος μου διὰ τε τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, τὴν ἰδιάζουσαν κλίσειν ἦν ἔδειξε πρὸς ἐμέ ὁ παντευλόγητος, καί διὰ τὰς ἀπείρους χάριτας, ὅπου παρ' αὐτοῦ ἀπήλαυσα τὰς ψυχοφειλεστάτους καί σωτηρίους, καθορῶν ἕνα τοιοῦτον νέον νὰ διψᾷ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον, καί νὰ ἀγωνίζεται εὐχαρίστως μέ τόσους καί τοιοῦτους ἀγῶνας διὰ τὴν φλόγα, ὅπου ἦψεν ἐνδον ἐν τοῖς σπλάγχχνοις του διὰ τὸν ἔραστήν καί ἐρώμενον Ἰησοῦν. Ὅθεν καί ἄμποτε νὰ ἦμουν ἱκανὸς νὰ πληρώσω παρὰ μικρὸν ἀπὸ τὸ χρέος ὅπου ἔχω πρὸς τὸν ἅγιον, καί τοὺς αὐτοῦ γεννήτορας, ὡς ἐξ ὑμῶν ἀξιωθεὶς τοιοῦτου θησαυροῦ, καί τοιοῦτου ὑποδείγματος, διὰ νὰ τὸ ἔχω ἐφ' ὄρου ζωῆς μου ἐνώπιόν μου, καί ἄμποτε διὰ πρεσβειῶν του νὰ ἔλθω εἰς ἑαυτὸν καί ἐγὼ, καί κάθε ἀδελφός μας χριστιανός, καί νὰ λάβωμεν ἀγιασμόν, λογισμόν ἐπιστροφῆς καί διορθώσεως...».

Καί ἐπλήρωσε τὸ χρέος του γράφοντας τὸ βίο καί τὸ μαρτύριο τοῦ Θεοδώρου «πρὸς δόξαν τοῦ ἀγωνο-

θέτου Θεοῦ καὶ τοῦ ἀγωνιστοῦ του, εἰς κοινὴν τοῦ Γένους ὠφέλειαν», ὅπως ὁ ἴδιος λέει. Καὶ στέλνει τὴ φυλλάδα τοῦ Νεομάρτυρος σὲ γονεῖς, ἀδελφία καὶ γνωστούς του, γιὰ νὰ παρηγορηθοῦν καὶ ἐνισχυθοῦν στὸν καλὸ ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς.

Ἄλλοτε πάλι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ἐπιστολές του, στέλνει ἀντίτυπα τοῦ «Νέου Μαρτυρολογίου» τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, γιὰ νὰ κυκλοφορήσουν καὶ τονωθοῦν οἱ δοῦλοι Χριστιανοί. «Χρέος» του, ὅπως γράφει, θεωρεῖ τὴν ἀποστολή τους καὶ συχνὰ ρωτᾷ ἂν θέλουν καὶ ἄλλα. Τὰ πνευματικὰ βιβλία τὰ θεωρεῖ «σωσσίβια» στὸν κατακλυσμὸ τοῦ κακοῦ καὶ τονωτικά γιὰ τὸ δρόμο τοῦ καλοῦ, πού φθάνει ὡς τὸ μαρτύριο.

Δὲν εἶναι μόνο ὁ νεομάρτυς Θεόδωρος πού τονώθηκε ἀπὸ τὸν ἅγιο Μακάριο καὶ βάδισε μὲ ψηλά τὸ κεφάλι στὸ θάνατο. Ἡ φήμη του, πού εἶχε φθάσει σ' ὅλο τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό, τοῦ ἔφερνε στὸ ἔρημητήριό του, στὸν Ἅγιο Πέτρο, νέους καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴν Κύπρο. Ἄπὸ τὴν μάρτυρική Κύπρο ἦταν ὁ Πολύδωρος, πού ἔμεινε κοντὰ του καὶ τονώθηκε κι ἐνισχύθηκε στὴ χριστιανική ζωή, πρὶν βοδίσῃ στοῦ Γολγοθᾶ τὸ δρόμο.

Καὶ ὅταν ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ του καὶ γύρισε στὸν τόπο του, ἔστειλε μαζί του δυὸ δικούς του ἀνθρώπους, γιὰ νὰ σταθοῦν κοντὰ του ὡς τὴν τελευταία του στιγμή. Αὐτὸ θὰ πῆ στοργή, πού προνοεῖ γιὰ ὅλα, πού νοιώθει τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Γι' αὐτό, μὲ τὸν πρωτότυπο αὐτὸ τρόπο, τὸν συντροφεύει ὡς τὴν ἐσχάτη του ἀναπνοή πάνω στὴν ἀγχόνη.

Μετὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Νεομάρτυρος, γρά-

φει στὸν πνευματικὸ πατέρα τοῦ Πολυδώρου, τὸν Ραφαήλ, σκευοφύλακα τοῦ ὄρους Σινᾶ γράμμα, πού τὸ συνοδεύει μὲ ὑπόμνημα τῶν ἀθλητικῶν του ἀγῶνων, καὶ δυὸ μικρὰ τεμάχια ἀπὸ τὴν ἀγχόνη καὶ τὸ πουκάμισο τοῦ μάρτυρος.

Κι αὐτὸς τοῦ ἀπαντᾷ καὶ ἀναγνωρίζει, πὼς τὸ κατόρθωμα αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθῆ στὴν Πανιερότητά του. Τοῦ λέει: «Παρὰ πάντων πρέπει νὰ ἀποδοθῆ τὸ κατόρθωμα τοῦτο μετὰ Θεὸν εἰς τὴν ὑμετέραν φιλόχριστον πανιερολογιότητα, ὅπου καὶ διὰ λόγων πνευματικῶν καὶ εὐχῶν ἱερῶν ὠδήγησε καὶ ἐνίσχυσε τὸν μακαρίτην νὰ τελειώσῃ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ νὰ ὑπομείνῃ ἀνδρείως τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον· πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ ἀνακαλέσας αὐτὸν Θεὸς ἄμποτε νὰ ἀξιώσῃ καὶ ἡμᾶς τῆς μερίδος του καὶ νὰ μᾶς διαφυλάττῃ ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς καὶ ἐνέδρας τοῦ πολεμήτορος ἐχθροῦ...».

Ὁ Μακάριος Νοταρᾶς δὲν συμπαραστάθηκε μόνο ὅσο ζοῦσε στοὺς δυὸ νεομάρτυρας καὶ σ' ἄλλους—τὸν Μᾶρκο τὸν Σμυρναῖο, τὸν Δημήτριο τὸν Πελοποννησιο—συνέχισε τοῦτο τὸ ἔργο καὶ ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ αὐτὸ τὸν κόσμον. Ὁ Ἄγγελος ἀπὸ τὸ Ἄργος ἀγαποῦσε καὶ θαύμαζε τὸν ἅγιο Μακάριο. Ἐτοῖ συχνὰ πῆγαινε στὴ Χίο καὶ ἔπεφτε μὲ τὸ πρόσωπο πάνω στὸν τάφο του καὶ μὲ δάκρυα προσευχόταν καὶ ἔλεγε:

—Ἄγιε τοῦ Θεοῦ, καθὼς ζωντανὸς ὠδήγησας εἰς τὸ μαρτύριον τὸν μάρτυρα Πολύδωρον τὸν Κύπριον καὶ Θεόδωρον τὸν Βυζάντιον καὶ Δημήτριον τὸν Πελοποννησίον καὶ ἄλ-

λους πολλοὺς ἐξωμότας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετανοίας ὠδήγησας, ἔτσι καὶ μετὰ θάνατον ἐνδυνάμωσόν με νὰ τελειώσω τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἀθλήσεως...

Ἡ προσευχή του φθάνει στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεία δύναμις σκηνώνει στὴν ψυχὴ του. Ὁκτὼ χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἐπισκόπου Κορίνθου ὁ νεομάρτυς Ἀγγελῆς συλλαμβάνεται, μὲ τὴν πρόφασι ὅτι ἔβρισε τοὺς Τούρκους, ρίχνεται στὴ φυλακὴ καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες ἀποκεφαλίζεται στὴν πλατεία τοῦ Βουνακίου τῆς Χίου.

Γυρίζοντας στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δραστηριότητος τοῦ Μακαρίου Νοταρᾶ στὴ Χίο, θὰ σημειώσουμε, σὰν κύκνειο ἄσμα του, τὴν ἐργασία του γύρω ἀπὸ τοὺς ἀγίους καὶ μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας μας, πού κατεχώρησε στὸ «Νέον Λειμωνάριον». Στὸ ἔργο του αὐτὸ περιέλαβε τοὺς βίους καὶ τὸ μαρτύριο, πού μετέφρασε ἢ ἀντέγραψε ἢ συνέταξε, ἡρώων τῆς Πίστεως. Τὸ βιβλίον του ἐξέδωκε ὁ Νικηφόρος ὁ Χίος μὲ τὸν τίτλο: «Νέον Λειμωνάριον περιέχον μαρτύρια παλαιὰ καὶ νέα καὶ βίους ὁσίων, ἅτινα συνετάχθησαν παρὰ τοῦ ἀοιδίμου μητροπολίτου ἀγίου Κορίνθου Κυρίου Μακαρίου Νοταρᾶ, οἱ προσετέθησαν καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοστариου συναξάρια μεταφρασθέντα παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου Κυρίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, πρὸς τούτοις καὶ ἀσματικαὶ ἀκολουθίαι εἰς διαφόρους νεομάρτυρας, φιλοπνηθεῖσαι παρὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Κυρίου Νικηφόρου τοῦ Χίου, διὰ φιλοτίμου δαπάνης τῶν τιμιωτάτων φιλοχρίστων συνδρομητῶν τῶν ἐν τῷ τέ-

λει τῆς βίβλου ὀνομαστὶ καταγραφέντων εἰς κοινήν ἀπάντων τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Ἐν Βενετίᾳ 1819».

Ἦταν τόση ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ἀγίου Μακαρίου πού συγκέντρωνε γύρω του ὄχι μόνο ἀπλοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ λογίους, πού διακρινόταν γιὰ τὸ ἦθος τους καὶ τὴ μορφωσί τους. Ὁ κύκλος αὐτὸς περιελάμβανε μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ ὀνόματα τῆς τελευταίας περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀνάμεσά τους πρῶτος ἦταν ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, μὲ τὸν ὁποῖο τὸν συνέδεαν κοινοὶ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐπάνοδο στοὺς ἀρχαίους θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους γνωστοὶ εἶναι ὁ Νεῖλος ὁ Καλόγνωμος, ὁ ὅσιος Νικηφόρος, ὁ Ἰωσήφ, ἀπὸ τὰ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, συγγραφεὺς καὶ καθηγητὴς τῆς Σχολῆς τῆς Χίου, ὁ Μελέτιος Νικουηδεῖας καὶ ὁ Ἰωάσαφ ὁ Ρόδιος, ἱεροκέρυξ καὶ συγγραφεὺς.

Ἀλλὰ καὶ οἱ δημογέροντες καὶ οἱ πλούσιοι ἔμποροι ἐνοιώθην τὴν παρουσία του σὰν μαρτυρία Χριστοῦ. Ἐπαιρναν ἀπὸ τὸν σεβαστὸ Ἱεράρχη θέρη καὶ ζῆλο «ὕπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ ὑπὲρ ὀργανώσεως καὶ ἰδρύσεως σχολῆς μεγάλης ἐν Χίῳ, λειτουργούσης κατὰ τὸ σύστημα ἄλλων μεγάλων σχολῶν τοῦ Γένους».

Τόση ἦταν ἡ ἀκτινοβολία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πρωτοπόρου τῆς Ἐθνικῆς μας Ἀναστάσεως!

* * *

Ἡ συνεχὴς ὁμως καὶ πλουσιόκαρπη ἐργασία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἱεράρχου, ἔκαιψε τὴν ἀντοχή του. Μόλις εἶχε τελειώσει τὴν ἔρευνά του γύρω ἀπὸ τοὺς

βίους τῶν μαρτύρων καὶ ἐτοιμαζόταν νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργο του, παθαίνει ἡμιπληγία. Καὶ ὅπως σημειώνει ὁ βιογράφος του «μένει ἀνερέργητος εἰς τὸ ἐξῆς ἢ καλὴ καὶ ἀγαθοεργὸς χεὶρ, ἢ τῶν πολλῶν καλῶν αἰτίος». Ὁκτώ μῆνες μένει ἀκίνητος στὸ κρεβάτι. Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα κάθε μέρα πλήθη χριστιανῶν ἀνέβαιναν νὰ τὸν ἴδοῦν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες γνωστοὶ καὶ φίλοι, μὰ καὶ ἀδιάφοροι ἀκόμα· οἱ πρῶτοι γιὰ νὰ πάρουν τὴν εὐχή του καὶ οἱ ἀδιάφοροι ἀπὸ κάποια περιέργεια. Ὅλους τοὺς νοθετοῦσε, σ' ὄλους, μὲ ὅση δύναμι τοῦ ἀπέμενε, μετέδιδε ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀγίας του ψυχῆς.

Πνευματικὴ ἀκτινοβολία δὲν ὑπάρχει χωρὶς τὸ συνεχὲς ζωντανεμα αὐτῆς τῆς θείας φλόγας. Καὶ τὴν ζωντανεψε, ὅπως ὅσοι τὸν γνώρισαν τὸ μαρτυροῦν, ὡς τὴν ἐσχατὴ ἀναπνοή του. Ἐξωμολογεῖτο συνεχῶς καὶ μετελάμβανε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἀντλώντας δύναμι ἀπὸ τὴν Πηγὴ τῆς δυνάμεως, πίστι ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸ τῆς Πίστεως μας, ἀγάπη ἀπὸ τὸν Θεὸ τῆς ἀγάπης.

Μὲ τὴν προσευχὴ στὸ στόμα καὶ τὸν Χριστὸ στὴν καρδίᾳ παρέδωσε τὸ πνεῦμα του στὶς 16 Ἀπριλίου τοῦ 1805. «Συνηριθμῆθη μετὰ τῶν ἱεραρχῶν ὁ ἱεράρχης, σημειώνει ὁ βιογράφος του, μετὰ τῶν ἀσκητῶν ὁ ἀσκητῆς, μετὰ τῶν μαρτύρων ὁ ἀλείπτῆς τῶν μαρτύρων».

Ὅπως ἀπλᾶ ἐξῆσε ἔτσι καὶ τὸ σκῆνωμά του μέσα σὲ μιὰ ἀπλούστατη λάρνακα ἐτάφη στὸ περίβολο τοῦ ἀγίου Πέτρου, πού ἀπὸ τότε λέγεται ἅγιος Μακάριος καὶ εἶναι ἱερὸ προσκύνημα τῆς Χίου.

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

(1780 – 1857)

«Ὁ ἄνδρες Ἕλληνες! Χωρεῖτε γενναίως νὰ διώξετε, ὅσον δύνασθε μακρότερον τοὺς ἐχθρούς τοῦ Θεοῦ... Προχωρεῖτε νὰ ἐκτείνητε μακρότατα τὰ ὅρια τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος ἕως νὰ πετάξητε (ὅταν ὁ Θεὸς θελήσῃ) νὰ στήσητε τὸν Σταυρὸν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν».

(Ἀπὸ τὸν λόγο του τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1821
στὴν Ὁδησσό).

1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους μαχητὰς τοῦ πνεύματος, ποὺ ἀνέδειξε τὸ Ἑλληνικὸ Γένος. Ἡ μὲν μορφωσίς του, ἡ ρητορικὴ του ἰκανότης, ἡ ἀγωνιστικὴ του διάθεσις τὸν ἀνέβασαν στὶς ἐπάξεις τοῦ Γένους σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἱστορίας του. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀγωνίσθηκε σκληρὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησι τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἠθικὴ ἀνάπλασι τῆς νεότητος.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ποὺ καταγόταν ἀπὸ πλούσια ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τῆς Θεσσαλίας, γεννήθηκε στὴν Τσαρίτσανη στὶς 27 Αὐγούστου 1780. Ὁ πατέρας του, ὁ παπα-Κυριακὸς ἦταν λόγιος. Ἡ

μητέρα του, ή 'Ανθή, ήταν μιά πολύ ένάρετη και εύσεβης γυναίκα. Έτσι ό Κώστας βρέθηκε από μικρός μέσα σ' ένα άληθινό θερμοκήπιο. Ό παπα-Κυριακός και «ή γλυκύτατη μάνα», έθρεψαν μέ «τό άτίμητο μάνα» τής πίστεως τό μικρό τους Κωνσταντίνο. Καί μαζί μέ τόν άνεκτίμητο αυτό θησαυρό ό πατέρας του, πού ήταν και δάσκαλος τής κοινότητας, στάλαξε μέσα στην παιδική του καρδιά και τήν αγάπη στη μόρφωση και στα γράμματα. Ήταν ό πρώτος του δάσκαλος! 'Αλλ' όχι και ό μόνος του δάσκαλος. Έπειδή από πολύ νωρίς ό μικρός Κώστας έδειξε μεγάλη φιλομάθεια, ό πατέρας του τού έδωσε τά μέσα νά παρακολουθήσει ευρύτερες σπουδές, νά άκούση ξακουσμένους δασκάλους. Παράλληλα μέ τήν αγάπη του στα γράμματα, από νωρίς στην καρδιά τού Κωνσταντίνου φούντωσε και μιά άλλη αγάπη, πιό δυνατή από τήν πρώτη: Ή αγάπη του στην Έκκλησία. Από μικρός συνήθιζε νά βοηθά τόν πατέρα του στο ίερό. «Θάλπος και γλυκύτητα άφαιτον» ένοιωθε τότε ή άπαλή παιδική του ψυχή, όπως άργότερα, τού μικρού Παπαδιαμάντη. Ή αγάπη αυτή φούντωσε περισσότερο, όταν μόλις 12 χρονών—έτσι ήταν τότε ή συνήθεια—ό Δεσπότης τόν έκανε μιά Κυριακή «άναγνώστη».

Λίγα λεπτά κατόπιν τά μάτια τού κόσμου πού γέμιζαν τήν Έκκλησία, γύρισαν προς τόν άμβωνα. Ένα παιδί είχα άνεβή εκεί. Ήταν ό μικρός Κωνσταντίνος, πού έκανε τό πρώτο κήρυγμα τής ζωής του. Μέ θάρρος μεγάλο μίλησε ό γυιός τού παπα-Κυριακού, ενώ τά μάτια τού πατέρα βούρκωναν από συγκίνηση κι άνείπωτη χαρά. Ό λόγος εκείνος τού δωδεκάχρονου παιδιοϋ, πού κατέπληξε τούς άκροατάς και

παρουσίασε τήν πρόωρη μεγαλοφυία του, ήταν τό προανάκρουσμα τών λόγων του, πού άργότερα συνήρπασαν σοφούς και συνεκίνησαν μυριάδες λαοϋ.

Τά χρόνια κυλοϋν. Ό νεαρός Κωνσταντίνος ρίχνεται νά κατακτήσει τή μόρφωση. Τό φιλολογικό του ταλέντο τόν σπρώχνει στη μελέτη τών Έλλήνων κλασικών και στη γαλλική φιλολογία. Συγχρόνως ή φιλοσοφική του διάθεση τού άνοίγει έμπρός του νέους όρίζοντας. Μελετάει τά διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα. Έμβαθύνει σε προβλήματα πού άπησχόλησαν τό λογικό τού άνθρώπου. Συγχρόνως ή ρητορική του δεινότης τού χαρίζει μιά ιδιαίτερη αίγλη. Ξεχωρίζει από τούς συμμαθητάς του. Στίς γιορτές έκφωνεί τούς πανηγυρικούς και καταχειροκροτείται.

Μόλις τελειώνει τήν πρώτη περίοδο τών σπουδών του ό Κωνσταντίνος άντιμετωπίζει τό θέμα τής άποκαταστάσεως του. Παντρεύεται νεαρώτατος μιά καλή συμπατριώτισσά του, πού ύπηρεζε ή πιστή σύντροφος τής ζωής του. Άργότερα άπέκτησαν τά δυό τους παιδιά, τόν Σοφοκλή και τήν 'Ανθή.

'Αλλ' ενώ ή ζωή τού χαμογελά μέ τόσες ύποσχέσεις και ή φιλολογία περιμένει νά τήν ύπηρετήσει, κάποια μυστηριώδης ζύμωση γίνεται μέσα στην άνήσυχη νεανική του ψυχή. Κάποια άλλη μεγάλη άποστολή παρουσιάζεται έμπρός του. Ή άποστολή τού θεολόγου και κληρικοϋ. Καί ό Κωνσταντίνος έπρεπε γρήγορα νά διαλέξει. Ό καιρός δέν περιμένει...

Στους νέους ταιριάζουν άποφάσεις δυνατές και ήρωϊκές. Κι ό Κωνσταντίνος πήρε μιά τέτοια άπόφαση. Φιλολογικές ικανότητες και ταλέντα σε δεύτερη μοίρα.

Πρώτα ἀπ' ὅλα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ Χριστός! Καὶ ἡ φλογερή του καρδιά ξαναμμένη ἀπὸ μιὰ φωτιά ἐσωτερικὴ προχώρησε γιὰ τὰ πιὸ τρανὰ καὶ τὰ πιὸ μεγάλα. Μπήκε στὸν ἱερό κληρο. Χειροτονήθηκε διάκονος, μόλις 21 ἔτους.

Μετὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονός τῆς ζωῆς του ὁ νεαρός μας κληρικός ρίχτηκε σὲ καθαρά θεολογικὲς σπουδές. Ἡ Ἀγ. Γραφή—τόσο ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὅσο καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη—ἔγινε ὁ πολὺτιμος φίλος του. Καὶ μαζί μὲ τὸν θεῖον Λόγον, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν ἔφευγαν ἀπὸ τὰ χέρια του. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἔγιναν οἱ ἀχώριστοι σύντροφοί του. Μελετοῦσε συνεχῶς καὶ ἐνεβάθυνε ὅλο καὶ περισσότερο στὰ νοήματα τῶν μεγάλων αὐτῶν διδασκάλων τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Ἐθνους. Ἔτσι ρουφῶντας, σάν τὴν μέλισσα τὸ θεῖο νέκταρ τῆς διδασκαλίας τοῦ Οὐρανοῦ, ἀποταμίευε πολὺ μέλι στὶς κυμέλες τῆς μεγάλης του καρδιάς!

Σὲ δυὸ χρόνια ἓνα κυριακάτικο πρωῒνὸ ἡ Ἐκκλησία ἦταν πάλι ἀσφυκτικὰ γεμάτη. Ἐνα πλῆθος φῶτα, τὰ χρυσὰ στολίδια, τὰ πορφυρᾶ ἄμφια τοῦ Δεσπότη καὶ τὰ λευκὰ ἄμφια τῶν ἱερέων δημιουργοῦσαν μιὰν ἀτμόσφαιρα πανηγυριοῦ καὶ χαρᾶς. Ὁλος ὁ κόσμος περιμένε μὲ ἀγωνία. Ἐπὶ τέλους ἡ στιγμή ἔφθασε. Ἡ μᾶζα τῶν ἀνθρώπων βρέθηκε στὰ γόνατα, καὶ μέσα σὲ μιὰ βαθειὰ σιγή, ἀργή, καθαρὴ, ἐπίσημη, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ Ἐπισκόπου: «Ἡ θεία χάρις... προχειρίζεται Κωνσταντῖνον τὸν εὐλαβέστατον διάκονον εἰς πρεσβύτερον...»

Ἀκόμα λίγα λεπτὰ καὶ ἔπειτα μιά, δυό, δέκα, ἑκα-

τοντάδες φωνὲς γέμισαν τοὺς θόλους τῆς Ἐκκλησίας: «ἄξιος, ἄξιος»! Καὶ στὴ μέση αὐτοῦ τοῦ ἐνθουσιασμένου λαοῦ ἔστέκετο ἓνας νέος: Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Ἦταν πλέον πρεσβύτερος, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, ἐργάτης μέσα στὴν Ἐκκλησία του. Πιστὸς στὴν μεγάλη του ἀπόφασι προσέφερε γιὰ πάντα ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξί του στὸν Κύριο!

Ἀλήθεια! Τί ζωντανὸ παράδειγμα! Ἐνας νέος, ποῦ μὲ τὸ φιλολογικὸ του ταλέντο καὶ τὴ ρητορικὴ του ἱκανότητα θὰ μπορούσε ν' ἀποζητήση δόξες καὶ ἀνθρώπινα μεγαλεῖα, ἓνας τέτοιος νέος πετᾷ μακριὰ του ὅλ' αὐτὰ κι ἀκάθεκτος ὁρμᾷ νὰ κατακτήσῃ τὴ μόνη ἀληθινὴ δόξα, τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ!

Πιθανῶς νὰ βρεθῆς καὶ σύ στὴ ζωὴ σου σὲ παρόμοια περίστασι. Πιθανῶς κάποτε καὶ σύ ν' ἀκούσης μιὰ ἐσωτερικὴ φωνή, τοῦ Θεοῦ τὴν κλῆσι, νὰ σὲ καλῆ γιὰ ἓνα ἔργο εὐγενικό, γιὰ μιὰ ἱερὴ ἀποστολή. Ἴσως νὰ βρεθῆ στὸ σταυροδρόμι τῆς ζωῆς σου κάποιος, ἓνας μεγαλύτερος φίλος σου, καὶ νὰ σοῦ μιλήσῃ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου ἢ γιὰ τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ τοῦ κληρικοῦ. Τότε τί θὰ κάνης; Ἐὰν αἰσθάνεσαι μέσα στὴν καρδιά σου νὰ μιλήθῃ τὸ ἱερὸ ἔργο τοῦ δασκάλου, ἢ τοῦ κληρικοῦ, τότε τὰ ταλέντα σου, τὶς ἱκανότητές σου, τὸ μέλλον σου, τὴ ζωὴ σου, δώστα στὴ μεγάλη αὐτὴ κλῆσι, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος..

Μετὰ τὴν χειροτονία του ὁ Κωνσταντῖνος δίνεται στὴν ἱερὴ του ἀποστολή, κάνοντας κέντρο τὴν Τσαρίτσανη καὶ τὴ περιοχὴ τῆς. Τὸ συναρπαστικὸ κήρυγμά του, ἡ στεγανὴ του μνήμη, ἡ ζωηρὴ του φαντασία, ἡ κρίσις του καὶ ἡ μόρφωσις του, γρήγορα ἐπιβάλλουν

τὸ νεαρῶτατο κληρικό μας παντοῦ. Ἡ ἐκτίμησις τοῦ λαοῦ μεγαλώνει, ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος, μόλις 21 ἔτους ἐκδίδει τὸ πρῶτο του ἔργο. «Τόμος, τὰ καθήκοντα τοῖς ἱερεῦσι θεσπίζων» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου του. Καὶ τὸ περιεχόμενον εἶναι μία σπίθα ἀπὸ τῆ φλόγα τῆς καρδιάς του. Μία σπίθα πού ζητεῖ νὰ ἀνάψῃ καὶ σ' ἄλλες καρδιὰς τὸν πύθο τῆς ἀφιερώσεως στοῦ Χριστοῦ. Θέλει μὲ τὸ πρῶτο ἔργο τῆς ζωῆς του νὰ ἐτοιμάσῃ ἔργατας «τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ νὰ παροτρύνῃ τὸν κληρὸ εἰς ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων του».

Λίγο καιρὸ κατόπιν ἡ ματιὰ τοῦ Οἰκονόμου πέφτει μακρύτερα. Τὸ ἐνδιαφέρον του πλαταίνει. Νά, πέρα ἐκεῖ, πόλεις καὶ χωριά ἑλληνικά, πού βαριαναστενάζουν κάτω ἀπὸ τὸ σκληρὸ ζυγὸ τοῦ κατακτητοῦ, περιμένουν.

«Τὰ νησιά, οἱ πολιτεῖες τὰ χωριά, καρτεροῦνε τὸν ἀκούραστο σποριά».

Τοῦτο τὸ θεϊκὸ μήνυμα ἀκούει ὁ νεαρός μας κληρικός κι ἀμέσως ἀφήνει τὴν Τσαρίτσανη καὶ τραβᾷ γιὰ τὰ χωριά καὶ τὶς πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας. Παντοῦ κηρύττει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, συμβουλεύει καὶ νουθετεῖ τοὺς νέους, παρηγορεῖ κι ἐνισχύει τοὺς πονεμένους. Σὰν τὴν εὐεργετικὴ βροχὴ πέφτουν τὰ λόγια του στὶς ψυχές. Δροσίζουν καρδιὰς φρυγμένες ἀπὸ τὸ κάμα τοῦ πόνου. Ἄνορθώνουν ἀνθρώπους γονατισμένους ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ κακό. Ἐνισχύουν τὰ νειῶτα στὸν ἠθικὸ τους ἀγῶνα!

Ἄλλ' ἐνῶ ὅλα φαινόντουσαν πῶς πηγαινάν καλά, ἡ θύελλα ξεσπᾷ. Μία ἡμέρα ἄγριοι στρατιῶται τοῦ Ἄλλῃ Πασᾶ συλλαμβάνουν τὸν φλογερὸ κληρικό.

—Εἶσαι συνεργάτης τοῦ ἐπαναστάτου παπα-Εὐθυμίου Βλαχάβα, τοῦ λένε, ἐνῶ τοῦ περνοῦν βαρεῖς ἄλυσίδες στὰ χέρια του. Ὁ Κωνσταντῖνος διαμαρτύρεται. Ἄλλὰ οἱ στρατιῶται δὲν τὸν ἀκοῦν. Σὲ λίγο ἄλυσοδεμένο τὸν μεταφέρουν στὰ Γιάννενα καὶ τὸν ρίχνουν στὶς σκοτεινὲς καὶ βρωμερὲς φυλακὲς τους.

Ἄπ' τὸν ἄμβωνα στὸ κελλί! Ἄπὸ τὸ θυσιαστήριον στὰ κάτεργα! Μέσα σ' αὐτὲς τὶς λέξεις κλείνεται ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας μας! Πάντοτε καὶ παντοῦ ὁ ὀρθόδοξος ἑλληνικὸς κληρὸς ὑπῆρξε ὁ πρωτοπόρος στὴ δρᾶσι καὶ στὸ μαρτύριον. «Μὲ τῆς καρδιάς τὸ πύρωμα καὶ τὸ αἷμα» ἀγωνίσθηκε καὶ θριάμβευσε. Τὸ ἴδιο τιμημένο καὶ πολυσέβαστο χέρι τοῦ πιστοῦ ἱερέως πολλές φορές βάστηξε τὸ Σταυρὸ καὶ τὶς ἄλυσίδες.

Τὸ ἥρωϊκὸ αὐτὸ μονοπάτι τοῦ πόνου γιὰ τὸ Χριστό, πέρασε καὶ ὁ νεαρός μας κληρικός στὶς φυλακὲς τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ δῆμιοι γιὰ νὰ κάνουν σκληρότερον τὸν παιδεμό του, σὲ κανέναν δὲν ἔδιναν ἄδεια νὰ ζυγώσῃ στὴ φυλακὴ του ἢ νὰ τοῦ στείλῃ λίγο φαγητό. Ὅλακες ἡμέρες καμμιὰ φορὰ τὸν ἀφήναν χωρὶς τροφή καὶ χωρὶς νερό, κι ὅσες φορές τὸν φώναζαν γι' ἀνάκρισι τὸν χλεύαζαν καὶ τὸν κτυποῦσαν.

Κι ὅμως μιά οὐράνια χαρὰ φούντωνε μέσα του. Τὸ «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου», πού εἶχε γράφει σὲ μιά παρόμοια στιγμή ὁ Παῦλος, ἤχουσε ὅλο καὶ πιὸ δυνατὰ στ' αὐτιά του. Γι' αὐτὸ ἂν καὶ ἦταν μόνος καὶ ἐγκαταλελειμμένος στὸ σκοτεινὸ κελλί του, μὲ σύντροφο φαινομενικὰ μόνον τὸ μῖσος, ἦταν γαλήνιος καὶ εἰρηνικός. Στήριγμά του στάθηκε ἡ ἀδιάκοπη προσευχὴ.

Ἄπὸ τῆς στιγμῆς, πού ὁ θερμὸς ἱεραπόστολος βρέ-

θηκε στά χέρια του Ἄλῃ Πασᾶ, οἱ Ἕλληνες τῆς Θεσσαλίας ἀναστατώθηκαν. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, προύχοντες καὶ δημογέροντες, σηκώθηκαν στὸ πόδι καὶ ἄρχισαν νὰ συζητοῦν πῶς θὰ σώσουν τὸν Οἰκονόμο. Ὅλοι τους τότε συμφώνησαν πῶς γιὰ νὰ γλυτώσουν τὸν Κωνσταντῖνο ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ αἰμοβόρου Ἄλῃ, δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος παρά νὰ στείλουν στὸν Πασᾶ κανένα πλοῦσιο «πεσκέσι». Ἔτσι κι ἔκαναν. Μάζεψαν ὅσα μποροῦσαν περισσότερο γρόσια καὶ τὰ ἔστειλαν στὸν Μάνθο, πού ἦταν στὴν Αὐλή τοῦ Ἄλῃ. Αὐτὸς μὲ τὰ λύτρα στὸ χέρι ἀνέβηκε στὸν Πασᾶ καὶ κατάφερε μὲ τὰ πολλὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ γενναῖο στρατιώτη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐλεύθερος σὲ λίγο, ἀλλ' ἀδύνατος καὶ κακοπαθημένος, γύρισε στὴν ἀγαπημένη του πατρίδα στὴν Τσαρίτσανη. Ἐκεῖ μὲ ἀγάπη καὶ ἐνθουσιασμό γίνηκε δεκτὸς ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του. Ἦταν μάλιστα ἡ ἐποχὴ πού τὸν εἶχαν πολλὴ ἀνάγκη. Ὁ πατέρας του, πού ἦταν ὅπως εἶπαμε, ἱερεὺς καὶ δάσκαλος εἶχε πεθάνει. Ἔτσι ἐπῆρε ἀμέσως τὴ θέσι του ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος.

Δὲν περνᾶ ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ νέα μαῦρα σύννεφα φαίνονται στὸν ὀρίζοντα. Ὁ Ἄλῃ Πασᾶς, ἀφοῦ ἔφαγε τὰ λύτρα, ζητᾶ πάλι ἀφορμὴ νὰ τὸν πιάσῃ. Ὁ Κωνσταντῖνος κινδυνεύει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ. Ἐάν ξαναπιασθῆ δὲν γλυτώνει. Θὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι.

Ἄλλ' ὁ Θεός, ὅπως γιὰ νὰ σώσῃ τὸν εὐσεβῆ Μαρδοχαῖο χρησιμοποίησε τὴ βασίλισσα Ἑσθήρ, ἔτσι καὶ τώρα χρησιμοποιοῖ καὶ πάλι τὸν καλὸ Μάνθο, πού ἦταν μυστικοσύμβουλος τοῦ Ἄλῃ. Αὐτὸς μαθαίνει

τοὺς σκοποὺς τοῦ Πασᾶ καὶ τὰ φονικά του σχέδια καὶ στέλνει τὰ μαντάτα στὴν Τσαρίτσανη. Σὲ λίγο καιρὸ ἡ εἶδησις φθάνει στὰ Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πατριάρχης ἀνησυχεῖ γιὰ τὸν Οἰκονόμο. Καὶ γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸν ἀτρόμητο ἀγωνιστὴ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰ ματοβαμμένα χέρια τοῦ Πασᾶ, τὸν διορίζει ἐξαρχο τοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γερασῖμου, πού βρισκόταν τότε στὴν Κωνσταντινούπολι. Μυστικὸς μαντατοφόρος φέρνει γρήγορα τὸ διορισμὸ στὴν Τσαρίτσανη καὶ ἀμέσως ὁ Κωνσταντῖνος φεύγει γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, πού ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπικράτεια τοῦ Ἄλῃ.

2. ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Έτσι ο Οικονόμος πέρασε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἡ δράσις του, πού ἦταν τὸ προανάκρουσμα τῶν κατοπινῶν του ἀγώνων, ἐγινε παντοῦ γνωστή. Τὸ ὄνομά του ἄρχισε νὰ ξαπλώνεται σ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμό.

Τούτη ἡ φήμη ἔκανε τότε τοὺς Σμυρνιοὺς νὰ προσκαλέσουν τὸν Κωνσταντῖνο μαζί με τὸν ἀδελφὸ του τὸν Στέφανο, πού ἦταν γιατρός, καὶ τὸ Κωνσταντῖνο Κούμα νὰ ιδρύσουν μιὰ καινούργια Σχολὴ στὴν πόλι τους. Οἱ Οἰκονόμοι καὶ ὁ Κούμας δέχθηκαν καὶ ἐγκατεστάθηκαν στὴ Σμύρνη ὅπου ἱδρυσαν τὸ καινούργιο σχολεῖο, πού πῆρε τὸ ὄνομα «Φιλολογικὸ Γυμνάσιο».

Στὸ Σχολεῖο αὐτὸ ὁ Κούμας ἐδίδασκε τὰ μαθηματικά καὶ φιλοσοφικά μαθήματα, ὁ Στέφανος Οἰκονόμος τὴ χημεία καὶ τὴ φυσικὴ κι ὁ διευθυντῆς του τὰ θρησκευτικά καὶ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅταν ἀνέβαινε στὴν ἔδρα συνήρπαζε τοὺς μαθητὰς του. Ἦταν «μᾶλλον ἀπόστολος καὶ ἐμπνευσμένος Προφήτης ἢ ἀπλοῦς διδάσκαλος». Διότι σκοπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ Σχολεῖου θεωροῦσε ὁ Οἰκονόμος τὴν ἠθικὴ διάπλασι τῆς νεολαίας. Ἦθελε καὶ ποθοῦσε τὰ ἑλληνόπουλα νὰ γίνουν οἱ αὐριανοὶ καλοὶ πολῖται τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος, οἱ γενναῖοι στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ. «Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας, ἔγραφε, εἶναι νὰ κάνη τοὺς μαθητὰς ἀνθρώπους χρησίμους εἰς τὴν κοινωσίαν, ὅ,τιδῆποτε ἐπάγγελμα καὶ ἐὰν κάμνουν, καὶ σοφοὺς εἰς τὸ νὰ πράττουν τὸ ἀγαθόν. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διάπλασις τῆς νεολαίας δὲν ἔμπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ με ἄλλον τρόπον, παρά μόνον ὅταν βάλωμε ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς διδασκαλίας τὴν ἀμώμητον πίστιν μας, ἡ ὁποία εἶναι κάθε ἀρετῆς μητέρα καὶ τροφός».

Τὴν πίστι αὐτὴ ἐφύτευε κι ἐκαλλιεργοῦσε ὁ Οἰκονόμος στὶς ἀγνές καρδιὰς τῶν μαθητῶν του, τόσο μετὰ τὰ μαθήματά του, ὅσο καὶ μετὰ τοὺς ὥραίους του λόγους. Κάθε λέξις του δонуοῦσε τὶς ψυχές καὶ ἐσπρωχνε τοὺς νέους πάντα ψηλότερα στὰ μεγάλα κι εὐγενικά. Εὐτυχισμένοι οἱ μαθηταί, πού τὸν ἀκούγαν! Εὐτυχισμένα τὰ νεῖατα, πού μαθήτευαν «παρὰ τοὺς πόδας» τοῦ μεγάλου δασκάλου!

Σὲ κάθε νέο—τόνισε στὸν «παραραινενικὸν πρὸς τοὺς νέους λόγον», πού ἐξεφώνησε τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1813

στην 5η επέτειο τῆς ιδρύσεως τοῦ «Φιλολογικοῦ Γυμνασίου»—ἔρχεται ἡ ἡδονή καί τοῦ προσφέρει ψεύτικα στεφάνια καί σκορπιᾶ μπρός στό δρόμο του τὰ ἄνθη τῆς ἁμαρτίας. Καί ὁ νέος, πού δέν ἔχει πείρα, εὐκολα ἐξαπατᾶται καί θεωρεῖ τή ζωὴ ἕνα ἀδιάκοπο πανηγύρι καί μιὰ ἀτέλειωτη γιορτή. "Ἐτσι ὁρμᾷ ν' ἀπολαύση—χωρίς ποτέ νά σβήσῃ τή δίψα του—τὴν ἁμαρτωλὴ χαρά. Μάταια πολλές φορές οἱ γονεῖς τοῦ δίνουν χρήσιμες συμβουλές. Αὐτὸς δέν τίς λαμβάνει καθόλου ὑπ' ὄψιν του. Συνεχίζει τὸ δρόμο του ὡς τὴν ὥρα πού—ἀλλοίμονο!—πληροφορεῖται τὴν ἀλήθεια τῶν συμβουλῶν τους. Κι' ἡ ὥρα αὐτὴ σημαίνει ὅταν τραυματισμένος ἀπὸ τοὺς σκοπέλους τῆς ἁμαρτωλῆς ζωῆς, θά βλέπῃ γύρω του σωρὸ τὰ κόκκαλα ἐκείνων, πού πῆραν τὸν ἴδιο εὐκολο δρόμο, νά σαπίζουν στῆς ἀθλιότητος τῆς ρεματιῆς... «Κατηραμένη ἡδονή. Πόσους μετεμόρφωσας ἐλλεινῶς! Πόσους νέους ἔθαψας ἀώρους! Πόσα τρόπαια καταισχύνῃς ἔσθῃς εἰς τὸ μέσον τῆς κοινωνίας!»....

Στὴ συνέχεια τοῦ ὠραίου αὐτοῦ λόγου—πού θά ἔπρεπε κάποτε νά ἐκδοθῇ ὁλόκληρος καί νά γίνῃ ἀνάγνωσμα τῆς νεότητος—ὁ σοφὸς Σχολάρχης μὲ γλαφυρότητα ἀναλύει ἕνα πεντάπτυχο ἀρετῶν, πού πρέπει νά στολίζουν τὸ νέο. Τοὺς ὀμιλεῖ γιὰ τὴ φιλία, πού εἶναι ἕνα δῶρο τοῦ Θεοῦ καί τοὺς συνιστᾷ νά εἶναι προσεκτικοὶ στὴν ἐκλογή τοῦ φίλου. Ἐναπτύσσει μὲ ὠραία λόγια τὴν χαρὰ, πού δίνει ὁ χριστιανικὸς ἀγὼν στὸν νέο. Τοὺς ἐνισχύει νά εἶναι εἰλικρινεῖς καί ταπεινοί.

Ἄλλὰ πῶς ὁ νέος θά ἐπιτύχῃ ὅλ' αὐτὰ; ὁ σοφὸς Δάσκαλος τοῦ Γένους δίνει τὴν ἀπάντησι. Διαβάζετε, λέει, τὴν Ἁγία Γραφή, πού εἶναι ἡ ζωὴ, τὸ φῶς καί ἡ

ἀλήθεια. Συγχρόνως μελετᾶτε τὰ πολύφωτα ἀστέρια τῆς Οἰκουμένης, τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πού κάνει τοὺς ἁγίους σοφοὺς καί τοὺς σοφοὺς ἁγίους, θά σας δυναμώσῃ τὴν πίστιν καί τὴν θέλησιν γιὰ νά προχωρῆτε συνεχῶς στὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι τῆς ἀρετῆς καί τῆς εὐσεβείας.

Σὲ λίγο, ὁ συναρπαστικὸς ρήτωρ, τελειώνει μ' αὐτὰ τὰ λόγια τὸν περίφημο λόγου του στὴ νεολαία τῆς Σμύρνης:

«Ὅτιονδῆποτε ἐπάγγελμα καί ἂν μέλλετε, φίλοι νέοι, νά ἐπαγγελθῆτε, ἢ μέγα ἢ μικρόν, χωρὶς τὴν χαράν, τὴν ταπείνωσιν, τὴν ἀγάπην, τὴν εἰλικρινείαν, τὴν ἀγνότητα εἶναι ἀδύνατον νά διαδράμητε τὸ στάδιον ἐντίμως καί εὐτυχῶς. Ὅλων δὲ τούτων τῶν ἀρετῶν, πάλιν τὸ ἐπαναλαμβάνω, θεμέλιον ἔχετε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν... Χωρὶς τοῦ Θεοῦ τὴν προστασίαν μ' ὅλα τὰ προτερήματά σας ἠθέλετε εἶσθαι ὅμοιοι μὲ ἄθλια ὀρφανὰ παιδιὰ ἀφειμένα εἰς ἔρημον τόπον χωρὶς ὄδηγόν νά τὰ κατευθύνῃ, χωρὶς τροφὸν νά τὰ διατρέφῃ, χωρὶς προστάτην νά τὰ διαφυλάττῃ ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς κινδύνους, ὅσοι ἐπικρέμανται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Βέβαιοι, λοιπὸν ὄντες, ὦ καλὴ Νεολαία, χωρὶς τοῦ ὑψίστου καί δημιουργοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν δέν δύνασθε νά ἦσθε εὐτυχεῖς καί πεπαιδευμένοι, ἀνυψώνετε πάντοτε τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς τὸν Σωτῆρα τοῦ Κόσμου διὰ τῆς πίστεως καί ζητεῖτε τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ παντός διὰ τῆς προσευχῆς καί τῆς ἀγαθοεργίας. Αὐτὸς δὲ ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν εἶθε νά ἐπιβλέπῃ εἰς ἡμᾶς μὲ βλέμμα πατρικόν καί εὐμενές! Νά φωτίξῃ ὑμᾶς εἰς τὰς σπουδὰς, ὀδηγῶν καί διδασκάλους καί μαθητὰς εἰς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν!

Νὰ διαφυλάττη τοῦ Γυμνασίου τούτου τοὺς ἐπιτρό-
πους καὶ ὑπερασπιστάς! Καὶ νὰ ὀμαλύνῃ τὰς ὁδοὺς
τῆς προκοπῆς τοῦ ὀρθοδόξου Γένους ἡμῶν!».

Μὲ τέτοια θερμὰ λόγια συχνὰ ὁ φλογερὸς μυστα-
γωγὸς τοῦ ὑποδούλου Γένους μας ἐτόνωνε τὸ θρη-
σκευτικὸ καὶ ἔθνικὸ φρόνημα τῆς νεολαίας καὶ ἐνίσχυε
τὸ ἔργον τῆς Σχολῆς του!

Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος δὲν ἦταν μόνο
καθοδηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Ἦταν ὁδηγὸς
καὶ ὄλου τοῦ λαοῦ. Τὰ κοιωνικὰ καὶ τὰ ἔθνικὰ προ-
βλήματα τῆς Σμύρνης ἀνέβαζε στὸν ἄμβωνα ὁ μεγά-
λος δάσκαλος τοῦ λαοῦ. Καὶ μὲ τὴν εὐγλωττία καὶ τὴν
ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματός του ἐπειθε καὶ τοὺς πιὸ
δύσκολους ἀκροατάς.

Γιὰ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων
σώθηκε καὶ τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸ ἐπεισόδιο:

Συζητοῦσε κάποτε ὁ Οἰκονόμος μὲ τὸν πρωτοσύγ-
κελλο τῆς Μητροπόλεως Σμύρνης γιὰ τὸ κήρυγμα.
Καὶ τοῦ ἔλεγε ὁ πρωτοσύγκελλος ὅτι, προκειμένου νὰ
κηρύξῃ, ἐκλέγει πρὸ πολλῶν ἡμερῶν τὸ θέμα, τὸ μελε-
τᾷ, συμβουλευέται καὶ παλαιότερους Ἑλληνας καὶ ξέ-
νους ρήτορας καὶ ἔτσι ἀνεβαίνει στὸν ἄμβωνα. Τότε ὁ
Οἰκονόμος τοῦ ἀπήντησε ὅτι αὐτὸς δέχεται νὰ μιλήσῃ
ἐπάνω σὲ ὅποιο θέμα θὰ τοῦ στείλῃ ὁ πρωτοσύγκελ-
λος ὅταν θὰ ἀνεβῆ στὸν ἄμβωνα. Καὶ πράγματι
ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες, ὁ Οἰκονόμος ἀνέβηκε στὸν
ἄμβωνα καὶ ὁ πρωτοσύγκελλος τοῦ ἔστειλε μὲ τὸ νεω-
κόρο ἓνα χαρτάκι στὸ ὅποιο ἦταν γραμμένο ἓνα
μηδὲν (0). Ὁ ἱεροκῆρυξ τοῦ ἔρριξε μιά ματιά καὶ χωρὶς
νὰ ἀργοπορήσῃ ἀρχισε τὸ λόγο του ὡς ἐξῆς:

—Ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐπλασε τὸν κόσμον...

Καὶ πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ἐξεφώνησε μίαν ἀπὸ τὶς
θαυμασιώτερες ὁμιλίαι του.

Τέτοια ἦταν ἡ ἐτοιμότης καὶ ἡ δύναμις τοῦ λόγου
τοῦ σοφοῦ πρεσβυτέρου τῆς Σμύρνης!

Ἔτσι ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς τόσο ἡ φήμη τοῦ
Σχολάρχου τῆς Σμύρνης ἐφθανε στὰ πέρατα τοῦ
Ἑλληνισμοῦ. Μὲ στοργή ἡ Κωνσταντινούπολις πα-
ρακολουθοῦσε τὴν δρᾶσι τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ καὶ
τὴν πρόοδο τῆς Σχολῆς του. Δὲν περνοῦσε εὐκαιρία,
πού ὁ Πατριάρχης νὰ μὴν ἐπαινέσῃ τὸ ἐκπαιδευτικὸ
αὐτὸ κέντρο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ μὴν ὀμιλήσῃ μὲ
τὰ πιὸ θερμὰ λόγια γιὰ τὸν Σχολάρχου του. Συγχρό-
νως καὶ ὁ μέγας Διερμηνεὺς τῆς Πύλης, ὁ Μιχαὴλ
Σούτσος, ἔστειλε πολὺ ἐπαινετικὰ γράμματα γιὰ τὸ
ἔργο τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Γυμνασίου καὶ τὴν δρᾶσι
τῶν δύο ἀδελφῶν Οἰκονόμων, πού τοὺς ὠνόμαζε
«μάλιστα πεφιλημένους καὶ πολλῆς τιμῆς ἀξίους διὰ
τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν των».

Τὸ ἔργο τοῦ Οἰκονόμου δὲν ἔγινε γνωστὸ μόνο
στὸ Φανάρι. Καὶ οἱ Ἡγεμονίες, πού τότε ἦταν στὴν
ἀκμὴ τους, ἀνεγνώριζαν τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Θεσσα-
λοῦ. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Σκαρλάτος Καλλιμά-
χης ἀλληλογραφοῦσε συχνὰ μὲ τὸν Οἰκονόμο καὶ
ἔστειλε στὴ Σχολὴ χρηματικὴ ἐνίσχυσι. Ἐπειδὴ
θέλουμε, ἔγραφε σ' ἓνα χρυσόβουλο, νὰ συνεχισθῇ τὸ
ἔργον τοῦ «Φιλολογικοῦ Γυμνασίου» γι' αὐτὸ θὰ
στέλνουμε «ἐτησίαν χρηματικὴν συνδρομὴν διακοσί-
ων γροσίων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων προσόδων τῆς θεο-
σώστου ἡμῶν Τσάρας τῆς Μολδαβίας.—Ἰωάννης
Σκαρλάτος Καλλιμάχης».

"Έτσι κύλησε ο καιρός ως στα 1819, πού ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' έκάλεσε τόν Οικονόμο στό κέντρο τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας γιά νά τόν διορίση ἱεροκήρυκα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπί τῆς Οἰκονομίας μέ συγκίνησι διάβασε τήν πρόσκλησι τοῦ Πατριάρχου. Στήν ἀρχή σκέφθηκε ν' ἀρνηθῆ καί νά συνεχίση τήν δουλειά του στή Σμύρνη. Μά ἡ ἀγάπη του στόν Πατριάρχη τόν ἐσπρωξε ν' ἀποφασίσῃ τὸ ταξίδι αὐτό.

3. ΟΤΑΝ

Η ΘΥΕΛΛΑ ΞΕΣΠΗ

Στά τέλη τοῦ 1819 γλύστραγε στά καταγάλανα νερά τοῦ Βοσπόρου τὸ πλοῖο, πού ἔφερε τόν Κωνσταντινὸ Οἰκονόμο στή «Βασιλίδα τῶν πόλεων». Μέ συγκίνησι καί δέος θά ἀντίκρουσε ὁ γενναῖος στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ τήν ἐπιβλητικὴ καί μεγαλοπρεπῆ ἑκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Καί ὁ νοῦς του θά ἐτρεξε στά παλῆα καί δοξασμένα χρόνια. Τότε πού οἱ πιστοὶ μαχηταὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας γονατιστοὶ ζητοῦσαν δύναμι κι ἐνίσχυσι ἀπὸ τὸ Θεό, πρὶν ξεκινήσουν γιά τίς μάχες. Ἄλλὰ καί αὐτὸς ἕνας μαχητὴς ἦταν. Γιά καινούργιες προσπάθειες, γιά νέους ἀγῶνες ἔφθανε στήν Πόλι. Καί γι' αὐτὸ ἀπὸ τῆ Σοφία ἀποζητοῦσε σοφία, ἀπὸ τόν Δυνατὸ θάρρος.

Πριν όμως ξεκινήσει για την νέα περίοδο της ζωής του τιμητικές διακρίσεις τον περίμεναν. Ο Πατριάρχης και η Σύνοδος τον κάλεσαν στα Πατριαρχεία. Εκεί ο Γρηγόριος ο Ε΄ του εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του Έθνους για τους αγώνες του και τον έτοποθέτησε ιεροκήρυκα της Άγιας και Μεγάλης του Χριστού Έκκλησίας.

Τότε ο Οικονόμος παρουσίασε γι' άλλη μια φορά την βαθεία του ταπεινώσι, όταν με αυτά τὰ λόγια απήντησε στον Πατριάρχη: «...Εάν έγινε καλόν τι εις τους όμογενείς δι' έμου, τούτο ανήκει εις τον ούράνιον των αγαθών θησαυρόν και εις τας εύχας της άγιας Έκκλησίας». Κι άμέσως παρεκάλεσε με θερμά λόγια τον Πατριάρχη και την Έσρα Σύνοδο, νά μην αναλάβη τó ύψηλό και βαρύ διακόνημα τού ιεροκήρυκος...

Ο Πατριάρχης όμως και οι Συνοδικοί απέρριψαν την πρότασι του ταπεινού κληρικού και τον προέτρεψαν, όσο του επέτρεπαν οι άσθενικές του δυνάμεις νά συνεχίση τó κήρυγμα...

Έτσι «άνεβαίνει ο σεβάσμιος και διαπρύσιος τού θείου λόγου κήρυξ εις τον οικουμενικόν άμβωνα της Μεγάλης του Χριστού Έκκλησίας, διά νά ήχηση ως σάλπιγξ χρυσήλατος, ως θεόπνευστον όργανον της αιώνιου ζωής τὰ ζωήρρυτα ρήματα». Άνεβαίνει εκεί, που στα παλῆα και δοξασμένα χρόνια της Έκκλησίας μας άκουγόταν ο «ποιμνικός της των Γρηγορίων θεολογίας αύλός, τó εύλαλον και πολύφωνον των Χρυσοστόμων στόμα».

Άπό τὰ πρώτα κηρύγματά του ο Οικονόμος έπεβλήθη, τόσο με την ρητορική του ικανότητα, όσο και

Κωνσταντινός Οικονόμος ο έξ Οικονόμων, δεινός ρήτορας.

μέ το πλούσιο περιεχόμενο τῶν λόγων του. Δύο ἦσαν τὰ συνθήματά του, πού δонуῦσαν τίς πιό εὐαίσθητες χορδές τῆς καρδιάς τῶν δυστυχισμένων σκλάβων: Ἄγάπη στό Χριστό, ἀγάπη στήν Ἑλλάδα.

Ἔτσι γρήγορα γύρω ἀπό τόν ἀμβωνα τοῦ νέου ἱεροκήρυκος, ἐσήμανε συναγερμός. Πλήθη πολλά ἄρχισαν νά παρακολουθοῦν τίς φλογερές του ὁμιλίες. «Μοῦ φαίνεται σάν νά βλέπω μπροστά μου, ἔγραφε ἀργότερα ὁ μαθητής του Σιβίνης, τόν κόσμο πού φθάνει ἀπό ὅλα τά μέρη τῆς Βασιλευούσης στήν Ἐκκλησία τοῦ Πατριαρχείου γιά ν' ἀκούσουν τά κηρύγματα τοῦ μεγάλου Δασκάλου. Νά ἡ σειπή κορυφή τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἔθνους ὁ Πατριάρχης, Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, Μοναχοί· ἀκόμα Ἠγεμόνες, μεγάλοι Διερχμηνεῖς, προύχοντες καί λόγιοι τοῦ Γένους, μεγαλέμποροι καί κάθε τάξεως καί ἡλικίας ἄνθρωποι συνωθοῦνται ν' ἀκούσουν τόν μελίρρυτα ἱεροκήρυκα, πού συγκινοῦσε τό λαό».

Ἄλλ' ὁ σοφός Οἰκονόμος δέν ὑπῆρξε μόνο ρήτωρ τοῦ ἀμβωνος. Συγχρόνως ἠσχολεῖτο καί μέ μελέτες καί συγγραφές. Τά χρόνια ἐκεῖνα ἔγραφε ἕνα ὠραῖο βοήθημα γιά τοῦς ἱεροκήρυκας. Ἐπίσης ἐκεῖ ἐτύπωσε τήν ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης μέ σχόλια καί τήν τραγωδία του «ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος» καί πολλά ἄλλα ἔργα. Δυστυχῶς ὅμως ὅλα αὐτά χάθηκαν ὅταν ἡ σάλπιγγα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος σήμανε πῦρ καί τό φονικό μαχαίρι τοῦ κατακτητοῦ πέρασε πάνω ἀπό τήν Πόλι τό Πάσχα τοῦ 1821.

Τίς τραγικές ἐκείνες στιγμές ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος δέν ἤθελε νά ἀποχωρισθῇ τόν σεπτό Πατριάρχη. Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος ὁ Ε', πού ἔβλεπε μακρὰ καί

ἔνοιωθε τίς ἀνάγκες τοῦ Γένους, τόν παρεκίνησε νά φύγη μέ ἄλλους Ἑλληνας στήν Ὀδησσό γιατί ἦταν χρήσιμος στόν ἀγῶνα πού ἄρχιζε. Ὁ Οἰκονόμος μέ πόνον ἀπεχαιρέτησε τότε τόν Πατριάρχη καί ἔφυγε γιά τήν Ρωσία.

Στήν Ὀδησσό λίγες μέρες μετά τά γεγονότα τοῦ Πάσχα τοῦ 1821 διεδραματίσθηκαν τραγικές σκηνές. Ὁ Κωνσταντῖνος ὑποδέχθηκε τόν Πατριάρχη νεκρό.

Ἄς θυμηθοῦμε ὅμως καλύτερα τά δραματικά γεγονότα μέ τή σειρά τους. Ὄταν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' ξεψύχησε στήν ἀγχόνη, οἱ Τούρκοι ἔρριξαν τό σεπτό του λείψανο στό Βόσπορο. Ἀργότερα ὁ πλοῖ-αρχος Σκλάβος, τό ἀνέουρε στό πλοῖο του καί κλαίγοντας τό τύλιξε εὐλαβικά σέ καθαρό σεντόνι. Ἐπειτα ἀπό 24 ἡμέρες ἐπικίνδυνο ταξίδι, ὁ «Ἅγιος Νικόλαος» ἔφθασε στό λιμάνι τῆς Ὀδησσού, μέ μεσίστιο σημαία, μεταφέροντας τό σεπτό σκῆνωμα. Κανείς δέν ἤμπορεῖ νά περιγράψῃ τή συγκίνησι ὄλων, ὅταν διαδόθηκε ἡ μεγάλη εἶδησι. Πλήθη λαοῦ, μέ δάκρυα καί λυγμούς, ἔτρεξαν νά περάσουν μπροστά στή σωρὸ τοῦ μάρτυρος τῆς πίστεως καί τῆς Πατρίδος.

Ἦστερα ἀπό δύο ἡμέρες πού βάστηξε τό λαϊκό προσκύνημα, κι' ἐνῶ ὅλες οἱ καμπάνες κτυποῦσαν πένθημα, χιλιάδες λαοῦ καί στρατοῦ, ἐκκλησιαστικοί καί πολιτικοί ἄρχοντες συναθροίστηκαν στήν Μητρό-πολι τῆς Ὀδησσού, γιά τήν νεκρώσιμη ἀκολουθία. Μέ εὐλάβεια παρηκολούθησαν ὅλοι. Πολλοί ἔκλαιγαν. Στό τέλος τῆς ἀκολουθίας ἐπιβλητικός ἀνέβηκε στόν ἀμβωνα ὁ διάσημος ρήτωρ τῆς Πατριαρχικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Οἰκονόμος. Ἀφοῦ προσευχήθηκε μυστικά, γιά μερικά λεπτά, σήκωσε τό κεφάλι του, καί τά μάτια του

ήταν βουρκαωμένα. Τὸ διαπεραστικό του βλέμμα ἔπεσε πρῶτα πάνω στὸ ἱερὸ λείψανο καὶ κατόπιν στὸν πονεμένο λαό. Σέ λίγα δευτερόλεπτα ἡ ἄρμονική, μεταλλική του φωνή γέμισε τοὺς θόλους τῆς Ὁρθόδοξου Ρωσικῆς ἐκκλησίας τῆς Μεταμορφώσεως:

«Ἐυελλες, Παναγιώτατε Πατριάρχα Γρηγόριε, ἄρχισε, ἀφ' οὗ μ' ἔδωκας πολλὰς πολλῶν λόγων ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς, ἔμελλες τέλος, νὰ κινήσης τὴν ἀσθενῆ μου γλῶσσαν καὶ εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον σου. Καὶ πρῶν μὲν, ἐνδεδυμένος ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ σου θρόνου πᾶσαν τὴν λαμπρότητα τῆς ἀξίας σου, μέ ἐγκαρδίωνες νὰ εὐαγγελίζωμαι τῆς θείας Δικαιοσύνης τοὺς λόγους εἰς τὴν Μεγάλην σου Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τώρα, ξένος εἰς ξένην γῆν προκείμενος νεκρός, γίνεσαι σὺ αὐτὸς ὑπόθεσις λυπηρᾶς ἀκροάσεως εἰς τοὺς συνελθόντας· καὶ ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσης, μαραίνεις ἐξ ἐναντίας καὶ συγκόπτεις μου τὴν φωνήν, ἥτις ἐφυλάττετο, καθῶς φαίνεται καὶ διὰ τὸ πολυδάκρυτον τοῦτο ὑποὔρημα.

»Ἀλλὰ τί λέγω; Πῶς δὲν βλέπω τὴν λάμπην, ἥτις περικυκλῶνει τὸν ἐνδοξον τοῦτον νεκρόν; Ὅχι, Σεβασμιώτατε Πατριάρχα, δὲν ἔχασας· ἀλλ' ἐμεγάλυνες, ἀλλ' ἐπλάτυνας, ἀλλὰ διαιώνισας μάλιστα τὴν δόξαν σου. Ἄν καὶ δὲν στολίζης πλέον τὸν θρόνον τὸν Οἰκουμηνικόν, ἀλλὰ παρίστασαι μετὰ παρηρησίας εἰς τὸν θρόνον τῆς Μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου. Ἄν καὶ δὲν ἀρχῆς πνευματικῶς εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διαπρέπεις μακαριστῶς εἰς τὴν Οὐράνιον Ἐκκλησίαν τῶν Πρωτοτόκων. Ἄν καὶ δὲν ἐνταφιάζεσαι εἰς τὴν ἐνδοξον μὲν, ἀλλὰ στενάζουσαν ἤδη γῆν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐνταφιάζεσαι ἐνδόξως εἰς

γῆν ἐλευθέραν καὶ τιμᾶσαι λαμπρῶς ὑπὸ τῶν παρόντων ὁμογενῶν σου καὶ ὑπὸ τῶν γενναίων καὶ θεοσεβῶν Ρώσων...»

Μὲ τὴν καρδιά σφιγμένη ἀπὸ τὸν πόνο καὶ με φωνή, ποὺ ἔτρεμε ἀπὸ συγκίνησι, ἐξιστόρησε στὴ συνέχεια τὸν μαρτυρικό βίον καὶ τὴν πολυπλευρῆ καὶ γενναία δρᾶσι τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἐθνομάρτυρος. Κατόπιν μίλησε γιὰ τὶς τελευταῖες ὥρες τοῦ Γρηγορίου καὶ περιέγραψε ζωντανὰ καὶ ἀνάγλυφα τὴν χριστιανικὴ ἀνδρεία καὶ καρτερία. Τελειώνοντας ἐκλείσει τὸ λόγο του μὲ μιὰ μεγαλόπνοη προσευχή. Εἶναι ἕνα λυρικό τραγοῦδι, ποὺ φανερῶνει ὅλο τὸν πόνο τοῦ παιδιοῦ, ποὺ στέκεται δίπλα στὸ λείψανό τοῦ προστάτου του ἢ σωστότερα τοῦ πατέρα του. Εἶναι ἕνα τραγοῦδι ποὺ ἀντανακλᾷ τὸν πόνο τοῦ Ἐθνους καὶ μιλάει γιὰ τὸν σπαραγμὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

«ὦ Θεέ τοῦ ἐλέους, Ἐπουράνιε τῆς κτίσεως Βασιλεῦ! Ἐπίβλεπον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ σου. Ἔως πότε, Κύριε, μέλλει νὰ ἐξυβρίζη τὸ Πανάγιόν Σου ὄνομα ὁ βάρβαρος ἔχθρὸς τοῦ Σταυροῦ; Ἔως πότε θέλει χύνει τὸ ἀθῶον αἷμα τῆς ἐκλεκτῆς σου κληρονομίας; Κύριε τῶν Δυνάμεων, ἰδοὺ βλέπεις τὴν μαρίαν τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀσσυρίων(1)· τὴν ἁγίαν Σιών(2) σου κατέσκαψαν, τοῦ ἱεροῦ σου ναοῦς ἐβεβήλωσαν, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου ἔρριψαν εἰς τὰ θηρία τῆς γῆς καὶ θαλάσσης. Ἰδοὺ, Δέσποτα, ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἐγεννήθημεν ὄνειδος παρὰ τοῖς ἐχθροῖς σου, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς...

»ὦ Κύριε σῶσον δὴ, ὦ Κύριε εὐόδωσον δὴ. Μὴ

(1) Ἔτσι ὀνομάζει προφανῶς τοὺς Τούρκους.

(2) Τὴν Κωνσταντινούπολιν.

παραδώης ἡμᾶς εἰς τέλος, καὶ μὴ ἀποστήσης τὸ ἔλεός σου ἀφ' ἡμῶν, διὰ πάντας τοὺς ἡγαπημένους ἀγίους σου, καὶ διὰ τοὺς νέους σου μάρτυρας. Ὁ Θεός, ὁ Θεός τῶν Πατέρων ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἔνδοξα πάντα, ὁ κτίζων νέα ἐκ παλαιῶν, καὶ τὸ πᾶν ἐκ τοῦ μηδενός· ὁ δημιουργήσας ἐκ σκότους τὸ φῶς, καὶ ἀνιστῶν ἐκ τῶν τάφων τοὺς νεκροὺς εἰς ἐλευθερίαν, ἄστραψον τὸ κράτος τῆς παντοδυναμίας σου. Ἐπίστευον τὸν Ἄγγελόν σου σωτήρα τοῦ τεταπεινωμένου λαοῦ...»

Ὁ ἐπιτάφιος αὐτὸς λόγος θεωρεῖται ἕνα ἀπὸ τὰ διαμάντια τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας. «Ἐθαυμάσθη, γράφει ὁ Φιλήμων, καὶ θέλει θαυμάζεσθαι ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐξαισίας ρητορικῆς εὐγλωττίας τοῦ ἀνδρός». Ἐπίσης ὁ ἱστορικός Κ. Πουκεβίλ σημειώνει στὴν ἱστορία του γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι, ὅτι «εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν, τὴν ὁποῖαν διῆγειρεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀκρωμένων ὁ ἐπιτάφιος αὐτὸς λόγος, ἐπειδὴ πᾶσα περιγραφή ἤθελεν εἶναι ὑποδεστέρα τῆς πραγματικῆς ἐντυπώσεως». Καὶ ὁ ἱστοριοδίφης Γούδας γράφει ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὸν θαυμάσιον αὐτὸν λόγον ὁ Κ. Οἰκονόμος ἔγινε παντοῦ «περιλάλητος ὡς δεινὸς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ἀριστος συγγραφεὺς καὶ περιφανὴς διδάσκαλος».

Ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Οἰκονόμου ἐθαυμάσθη περισσότερο ἀπὸ τοὺς ξένους. Δεῖγμα αὐτοῦ τοῦ θαυμασμοῦ εἶναι τὰ λόγια πού ἔγραψε ὁ μέγας Ρῶσος φιλέλληνας Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Πρόεδρος τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου, ὁ Ἰννοκέντιος γιὰ τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγον τοῦ Οἰκονόμου. Ἦμουν διάκονος, λέει, ὅταν πρωτοάκουσα τὸν μέγαλο ἱεροκήρυκα τῆς Ἐκκλησίας

στὴν κηδεῖα τοῦ Πατριάρχου. Ὁ θαυμασμός μου ἦταν ἀπερίγραπτος ἀτενίζοντας τὸν γίγαντα ἐκείνον τοῦ ἄμβωνος!

Ὁ ἴδιος ἔθνικὸς καὶ θρησκευτικὸς παλμός δυνεῖ καὶ τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο τοῦ Οἰκονόμου τῆς 10 Ἀπριλίου 1822, στὸν αἰοίδιμο Πατριάρχη καὶ στοὺς ἀειμνήστους τρεῖς Μητροπολίτας, πού μαρτύρησαν μαζῆ τοῦ τὸν Ἐφέσου Διονύσιο, τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιο καὶ τὸν Ἀγχιάλου Εὐγένιο.

Οἱ λόγοι αὐτοὶ συγκινοῦν καὶ σήμερα κάθε ἑλληνικὴ καρδιά. Ὅποιος τοὺς διαβάξει, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ προσθέσῃ ἕνα δάκρυ στὰ δάκρυα τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν θυσία τοῦ ἀτρόμητου Ἐθνάρχου του καὶ τῶν συμμαρτύρων του.

4. ΕΜΨΥΧΩΤΗΣ

Ἡ δρᾶσις τοῦ Οἰκονόμου τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Ὀδησσό, θά μπορούσε νά συνοψισθῆ σέ μιὰ λέξι, στή λέξι ἐμψυχωτής. Ναί. Τό ἔργο τοῦ ἀσθενικοῦ στό σῶμα, ἀλλά ἀκατάβλητου στήν ψυχή κληρικοῦ, ἦταν ἔργο παρηγορητοῦ καί ἐμψυχωτοῦ. Πιθανῶς σήμερα δέν μπορούμε νά νοιώσουμε τό βάθος καί τή σημασία τῆς λέξεως αὐτῆς. Θά ἔπρεπε ὅμως νά ζούσαμε τήν ἐποχή τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως στό μεγάλο ἐκεῖνο κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιά νά καταλάβουμε τό ρόλο, πού ἔπαιζε ὁ ξενητεμένος Θεσσαλός. Τότε πού ὅλα τάσκιαζε ἡ ἀγωνία καί ὁ φόβος, ὁ Κ. Οἰκονόμος θέρμαινε τίς παγωμένες ψυχές καί τίς ζωογονοῦσε μέ τήν αἰσιοδοξία του, μέ τήν

πίστι του καί τήν ἐλπίδα του. Θύμιζε τοὺς Μαραθῶνας καί τίς Θερμοπύλες, τοὺς πολέμους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καί τῶν ἄλλων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καί ἔφθανε στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση.

«Γενναῖοι κατά τήν θεοσέβειαν ζηλωταὶ τῶν Μακαβαίων, εὐγενεῖς κατά φύσιν ἀπόγονοι τῶν Μιλτιάδων καί Θεμιστοκλέων, τοὺς εἶπε στόν «Προτρεπτικό Λόγο» τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1821, ὁ ἑλληνικός ἀγών εἶναι ἀγών τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι ἀγών τῶν φώτων καί τοῦ πολιτισμοῦ κατά τοῦ σκοτους καί τῆς ἀπανθρωπίας. Μὴ φοβεῖσθε τήν ὀλιγοτήτά σας. Ἄν ἐπιμένητε προθύμως εἰς τόν ἱερόν σας ἀγῶνα, ὁ Θεός τῶν δυνάμεων συμπολεμεῖ μεθ' ὑμῶν. Τριακόσιοι ἄνδρες μετὰ τοῦ Γεδεών ἐξωλόθρευσαν μυριάδας ἄλλοφύλων. Τριακόσιοι ἀδελφοὶ σας μετὰ τοῦ Λεωνίδου, κατεσύντριψαν τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσίας. Διὰ τῆς θείας χάριτος «εἰς διώξεται χιλίους καί δύο μετακινήσουσι μυριάδας!» Ὑπομείνατε, λοιπόν, Ἕλληνες, καί θέλει βεβαίως ἀνατείλει τό φῶς τῆς σωτηρίας σας... Ἄπαξ ἐβάλετε τήν χεῖρα σας εἰς τό ἄροτρον τῆς ἐλευθερίας μὴ στρέψετε πλέον μήτε δεξιὰ μήτε ἀριστερά. Ἐμπρός!...»

Μέ τέτοια ἐνθουσιώδη λόγια ἀνεπτέρωνε τό ἠθικὸ τῶν «παιδιῶν τῆς ὀρφανῆς Ἑλλάδος». Μέ τέτοια γενναῖα καί ἡρωϊκὰ συνθήματα ἐνίσχυε τοὺς Ἕλληνας, πού ἄφηναν τὰ σπίτια καί τοὺς γονεῖς τους καί κατέβαιναν στήν Ἑλλάδα νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία τῆς. Ἦταν οἱ μαχηταὶ τῆς Πίστewος καί τῆς Πατρίδος. Οἱ νέοι σταυροφόροι τοῦ Γένους, πού ἤθελαν νά στήσουν καί πάλι τό Σταυρὸ στό καμπαναριὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας!

Μιά άλλη πτυχή τῆς ἐθνικῆς καὶ πατριωτικῆς δράσεως τοῦ Οἰκονόμου στὴν Ὁδησσό ἦταν καὶ οἱ προσπάθειές του νὰ φιλοτιμῆ τοὺς πλουσίους Γραικοὺς τῆς Ρωσίας νὰ στέλνουν συνεχῶς καὶ νέα ποσὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα. Κι ὅταν καμμιά φορὰ συνέβαινε νὰ παραμελήσουν κάπως τὴν εἰσφορὰ αὐτῆ, ὁ φλογερός κληρικὸς μας δείχνοντας πρῶτος τὸ παράδειγμα, ξαναζωντάνευε μὲ λόγια θερμὰ τὴν ἀγάπη τους στὴν ἀγωνιζομένη Πατρίδα. Σὲ μιὰ τέτοια περίστασι ἐξεφώνησε ἕνα ἀπὸ τοὺς ὑπὸ ἄμορφους πατριωτικοὺς του λόγους, σὲ συγκέντρωσι τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Ὁδησσαῦ. Στὸν λόγο του αὐτὸ ζήτησε ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ δώσουν καὶ νέας εἰσφορὰς γιὰ τὸν ἀγῶνα:

«Καταβάλλετε, ἀγαπητοί, τοὺς εἶπε, πάλιν καὶ πάλιν, καὶ πολλάκις γενναίως. Οἱ πλούσιοι πλούσια, οἱ μέτριοι μέτρια, καὶ οἱ μικροὶ μικρά. Μηδεὶς, ἄς μὴ μείνη ἀμέτοχος ταύτης τῆς τιμῆς. Οἱ πλουσιώτεροι ἄς γίνωνται καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ οἱ ὑποδεεστέροι ἄς ἀκολουθῶσι κατὰ δύναμιν τοὺς πλουσιωτέρους...» Καὶ συνέχισε μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «...Ναί, φίλτατοι πατριῶται, ἐπακούσατε τὴν δέησίν μου, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ δέησις τῆς Πατρίδος. Ἐκείνη δι' ἐμοῦ κραυγάζει γκερῶς, καὶ προσκαλεῖ τὴν βοήθειαν ὑμῶν ἐναντίον τῶν ἀνηλεῶν τυράννων καὶ βασιανιστῶν. Ἄλλ' ἂν ἡ ἰδική μου φωνὴ φανῆ ἀσθενής, ἂν ἡ φωνὴ τῆς ἰδίας ὑμῶν συνειδήσεως ἀδυνατίσεν, ἄ! ἀκούσατε ἄλλας φρικτοτέρας κραυγὰς, αἵτινες εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ κινήσωσιν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Ἀκούσατε τὰς γενναίας φωνὰς τῶν ἐν Γαλαζίῳ πεσόντων ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἀκόμη ἀντηχοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα οἱ ἀσβεστοὶ κρότοι τῶν πυροβόλων. Ἀκόμη εἶναι

ἐναυλος εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ἡ τελευταία αὐτῶν λέξις, Πατρίς. Ἀκούσατε τέλος τὰς γοερὰς φωνὰς τῶν εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἀλλαχοῦ σφαζομένων, κρεμαμένων, πνιγομένων Πατριαρχῶν, Ἀρχιερέων, Ἱερέων, εὐπατριδῶν, πτωχῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἴδετε τὰς χήρας αὐτῶν καὶ τὰ ὄρφανὰ, πῶς σύρονται εἰς αἰχμαλωσίαν... Ἄς ρεῦση λοιπὸν καὶ τὸ χρυσιὸν καὶ τὸ αἷμα ἡμῶν νὰ πνίξῃ τὸν τύραννον καὶ νὰ καταφιλήσωμεν ἀλλήλους ἐλεύθεροι ἢ εἰς τὸν Οὐρανόν, ἢ εἰς τὴν Πατρίδα. Εἶπα, ἠκούσατε, ὀρμήσατε. Εὐτυχεῖτε!»

Ὁ περίφημος αὐτὸς λόγος ἦταν τὸ λάδι τῆς φιλοπατρίας, ποὺ χύθηκε μὲς' στὸ καντήλι τῆς καρδιᾶς τῶν ὁμογενῶν, ποὺ τρεμόσβηνε. Ζύπνησε ψυχὴς ἀπὸ τὸ λήθαργο, ἠλέκτρισε καρδιές! Ἀνύψωσε τὴν ἑλληνικὴ παροικία τῆς Ὁδησσαῦ σὲ μεγάλο κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος δὲν πολέμησε γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ γένους μόνο μὲ τὴ δύναμι καὶ τὴν συναρπαστικότητα τοῦ λόγου. Καὶ μὲ τὴ δύναμι τῆς γλαφυρᾶς του πέννας ἀγωνίσθηκε ὁ ἀκαταπόνητος Θεσσαλὸς νὰ ζυπνήσῃ συνειδήσεις καὶ νὰ δονήσῃ τίς καρδιὰς τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ μπορούσαν νὰ βοηθήσουν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς ἐλευθερίας. Γιὰ τοὺς πρῶτους εἶχε τότε δημιουργηθῆ μιὰ μεγάλη ἐπιτροπὴ στὴν Πετρούπολι, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Κωνσταντῖνου Οἰκονόμου ζήτησε τὴ συνδρομὴ τοῦ Μάνθου Ριζάρη καὶ ἄλλων πλουσιῶν ὁμογενῶν. Νὰ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκονόμου στὸν Ριζάρη.

«Φιλογενέστατε κύριε Μάνθε Ριζάρη.

Δι' ύψηλης αὐτορατορικῆς ἐπιταγῆς ἐσυστήθη κοιμ-
τᾶτον (σύλλογος) εἰς συλλογὴν συνεισφορᾶς πρὸς ἀ-
πολύτρωσιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὁμογενῶν ἀ-
δελφῶν μας Χίων, Κασσανδριτῶν, Κυδωνιατῶν κ.τ.λ.

»...Ἀγαπητέ! Ἐνθυμήσου τὰς βασάνους των.
Ἀπεσχισμένοι ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς των, ἀφηρησμέ-
νοι ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, φορτωμένοι
ἀλύσεις καὶ κατασχύνην, γυμνοί, πεινῶντες, ἐλεινοί,
κινδυνεύουσι, συρόμενοι μεταξύ τῆς ρομφαίας τοῦ βιαί-
ου θανάτου καὶ τοῦ φοβεροῦ τῆς ἐξωμόσεως κρημοῦ.
Ἀπὸ τὸ μέσον τῶν πολυειδῶν των βασάνων ἐπιτεί-
νουσι τὰς ἡμιθανεῖς των χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ
πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἐπικαλούμενοι ταχεῖαν τὴν
ἀπολύτρωσιν...

»...Γνωρίζω τὴν φιλογενῆ καὶ φιλόθεον εὐσπλαγ-
χνίαν σας. Ὡς πρώην συνεδράμετε γενναίως τοὺς εἰς
τὴν Ρωσία διασωθέντας φυγάδας ὁμοεθνεῖς μας καὶ
τώρα ὁ αὐτὸς ζῆλος ἄς ἐξάψη πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν
αἰχμαλώτων ἀδελφῶν μας...

»Ὁ Οἰκονόμος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ
Θρόνου καὶ Ἱεροκῆρυξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας
Κωνσταντῖνος Πρεσβύτερος Οἰκονόμου».

Ἡ ὥραία αὐτὴ ἐπιστολή, μᾶς παρουσιάζει ἄλλη
μία σελίδα τῆς ὑπερόχου δράσεως τοῦ φλογεροῦ κλη-
ρικοῦ μας ἀνάμεσα στοὺς ξενητεμένους Ἕλληνας!
Μᾶς δείχνει τὶς προσπάθειες του νὰ κινηθῇ σὲ ἔργα ἀγά-
πης, ὄχι μόνο τοὺς γύρω του, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους πού
ζοῦσαν μακριὰ του.

Ἄλλ' οὔτε ἐδῶ κλείνει τὸ κεφάλαιο τῆς δράσεως
τοῦ Οἰκονόμου μέσα στὸν Ἑλληνισμό τῆς ξενιτιᾶς.
Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Οἰκονόμος συνεργάζεται καὶ μὲ τὸν

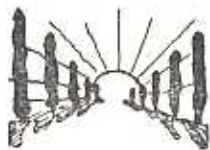
Ἰωάννη Καποδίστρια πού ἦταν στὴν Αὐλὴ τοῦ Τσά-
ρου. Ὁ Καποδίστριας ἐτοιμάζει τὰ ἔργα, πού σκέπτε-
ται νὰ κάνη μόλις, μὲ τὸ καλὸ, πατήση τὸ πόδι του
στὰ καταγάλανα ἀκρογιάλια τῆς Ἑλλάδος. Ἐνα ἀπ'
αὐτὰ εἶναι ἡ ἴδρυσις «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας».
Τὸ πρόγραμμα τῆς καινούργιας αὐτῆς Σχολῆς συν-
τάσσει, κατὰ παράκλησιν τοῦ Καποδίστρια, ὁ σοφὸς
Οἰκονόμος τὸ 1828. Σ' αὐτὸ μὲ σαφήνεια ὁ Κωνσταν-
τῖνος ἀναπτύσσει τοὺς σκοποὺς τῆς Σχολῆς καὶ τὸ
Διοικητικὸ καὶ ἐκπαιδευτικὸ τῆς πρόγραμμα.

Ὁ Οἰκονόμος ὅμως δὲν ἔμεινε ὡς ἐδῶ. Προσπάθησε
νὰ στρέψη καὶ τὶς καρδιᾶς τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ὑπὲρ
τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ συνέτα-
ξε τὴν ἀναφορὰ στὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, τὸν
Ἀλέξανδρο Α', πού ὑπέγραψαν «οἱ ἐν Ὀδησσῶ σε-
σωσμένοι Γραικοί». Σ' αὐτὴ μὲ ζωντάνια καὶ παραστα-
τικότητα διεκτραγωδοῦσε τὰ δεινὰ καὶ τὶς συμφορᾶς
τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος του καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τὸν
πανίσχυρο τότε Αὐτοκράτορα νὰ βοηθήσῃ τὴ «δόλια»
Ἑλλάδα.

Τὰ χρόνια, πού πέρασε στὴ Ρωσία ὁ Οἰκονόμος
δὲν ξεχνᾷ καὶ τὶς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς του ἀσχολίης.
Μαθαίνει τὰ σλαβικά καὶ τὰ ρωσικά καὶ γράφει ἐπι-
στημονικῆς μελέτης στὶς γλῶσσες αὐτές. Τὰ ἔργα του
κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μορφωμένων καὶ ἀνεβάζουν
ψηλὰ τὸν συγγραφέα τους. Ἔτσι σὲ λίγο ὁ ξενητεμέ-
νος Θεσσαλὸς γίνεται Σύνεδρος τῶν Θεολογικῶν Ἀκα-
δημιῶν Πετρούπολεως καὶ Κιέβου, ἑταῖρος τῆς Αὐτο-
κρατορικῆς Ρωσικῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν Πανεπιστη-
μίων Πετρούπολεως καὶ Μόσχας.

Τὸ 1833 ὁ Κωνσταντῖνος ἀφῆνει τὴ Ρωσία καὶ ξεκί-

νῆ γιὰ τὴ γαλάζια τοῦ Πατρίδα. Πρῶτο σταθμὸ κάνει στὴ Γερμανία. Ἐκεῖ τὸν ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμὸ οἱ πιό ξακουσμένοι θεολόγοι, ψυχολόγοι καὶ φιλόλογοι τῆς ἐποχῆς του, ἐνῶ συγχρόνως τὰ γερμανικὰ πνευματικὰ ἰδρύματα τιμοῦν τὸν Ἕλληνα κληρικό. Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου τὸν ἐκλέγει ἀντεπιστέλλον τῆς μέλος καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας τὸν παρασημοφορεῖ. Κατόπιν κατεβαίνει στὴ Ρώμη ὅπου δέχεται ἀνάλογες τιμὲς ἀπὸ τὸν Πάπα καὶ τοὺς ἀνωτάτους τιτλοῦχοις τοῦ Βατικανοῦ. «Μεγαλοπρεπῆς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνάστημα καὶ σεβάσμιος ὁ Οἰκονόμος, γράφει ὁ ἱστορικός ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, παρέστη, ἐν μέσῳ τῶν σοφῶν τῆς Δύσεως, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς μόλις τότε ἐκ τῆς Τουρκικῆς δουλείας ἀναγεννωμένης Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, βαθυτάτην προκαλῶν τὴν ἐντύπωσιν, διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ εὐφραδείας αὐτοῦ».

5. ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

Τὸ 1831, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος κατεβαίνει στὴ γαλάζια Ἑλλάδα, πού ἐλευθέρωσαν μὲ τὸ αἷμα τοὺς καὶ τὰ ξακουστά τοὺς κατορθώματα οἱ ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. «Ἦθελε, ὅπως ἔλεγε γιὰ τοὺς Ζωσιμάδες, ἰδεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν τὴν ἑλληνικὴν, τὰς νήσους, τοὺς κόλπους, τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας, τὰς πεδιάδας, ὅπου μένουσι διηνεκῶς ἐντετυπωμένα καὶ τῆς θείας δυνάμεως τὰ θαυμάσια καὶ αἰ ἀριστεῖα τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνισθέντων υἱῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἦθειεν ἰδεῖν τοὺς εὐκλεεστέρους ἀριστεῖας τῶν πεζομάχων καὶ ναυμάχων ἀγωνιστῶν καὶ στρατῶν ἑλληνικόν, στήθη τῆς βασιλευσῆς πατρίδος ἀρραγέστερα τειχῶν».

Ἄλλα δὲν ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐρχεται ν' ἀγωνισθῇ! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστολὴ καθενός, πού νοιώθει μέσα του νὰ καίῃ ἡ φλόγα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ νοιώθει τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, σὰν εὐρὺ πνεῦμα πού ἦταν, ἔνοιωθε πολὺ καλὰ ὅτι ζοῦσε σὲ μιὰ δύσκολη ἱστορικὴ καμπὴ τοῦ Ἔθνους.

Καὶ ἦταν δύσκολη ἡ ἐποχὴ ἐκείνη γιατί πολλοὶ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μεταδώσουν καὶ στὸν τόπο μας τὰ ἀθείστοικα συνθήματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, «τὸ βολταιρικὸ φαρμάκι», ὅπως ἔγραφε ἓνας ἄλλος δάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Ἀθανάσιος Πάριος.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη—τὴ δύσκολη καὶ κρίσιμη γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ καινούργιου κράτους—ῶρθωσε τὸ πνευματικὸ του ἀνόστημα καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Καὶ πρῶτα πρῶτα σὰν βαθὺς μελετητῆς τῆς ἱστορίας μας ὁ Οἰκονόμος ἀποκαλύπτει τὰ ἔργα ὄλων αὐτῶν τῶν «ψευδοσοφῶν» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στὸ περίφημο βιβλίο του «Τριακονταετηρίς Ἐκκλησιαστικὴ».

Μέσα στὶς σελίδες τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου ὑπάρχουν ἀπίστευτα γεγονότα, πού κάνουν κάθε ἀνθρώπο ν' ἀνατριχιάζῃ. Ὑπάρχουν σκηνές τρομερές, βανδαλισμοὶ πρωτάκουστοι, πού γινότουσαν ἀπὸ τοὺς Βαυαροὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Καὶ ποιὸς ἦταν ὁ στόχος τῆς ἐπιθετικῆς μανίας ὄλων αὐτῶν τῶν δῆθεν «ἀναμορφωτῶν»; Ἦταν... ἀλλὰ καλλίτερα ἀκοῦστε τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, πού ἦταν αὐτόπτης μάρτυς. Ἦταν, λέει, οἱ Ἐκκλησίαι καὶ τὰ Μοναστήρια, πού στέγασαν τὰ κρυφὰ σχολεῖα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ

ζέσταναν τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα! Αὐτὰ τώρα, σὰν ἄχρηστα, ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν. Καὶ πράγματι, λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος, διαλύθηκαν τὰ 394 ἀπὸ τὰ 540 πνευματικὰ θερμοκήπια τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος.

Μὲ πόνο καρδιᾶς μιλάει ὁ ἀτρόμητος ἀγωνιστῆς γι' αὐτὰ τὰ παραστρατήματα μερικῶν Ἑλλήνων, πού ἔχασαν κάθε πίστι καὶ ἔγιναν πειθήνια ὄργανα τοῦ Μάουρερ, πού ἦταν μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας.

Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος δὲν περιορίζεται νὰ ἀποκαλύψῃ μόνο τὰ σκοτεινὰ ἔργα τῶν δισφόρων ἀρνητῶν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος. Συγχρόνως πολεμáει καὶ τὶς μοντέρνες ἰδέες τους, πού διεδίδοντο στὸ λαό. Πολεμáει τὸ ὑλιστικὸ πνεῦμα, πού σὰν ἀγριὸς βοριάς, ζήτηγε νὰ ξεριζώσῃ κάθε τι τὸ ἠθικὸ, πού ὑπῆρχε στὴν ψυχὴ τοῦ Ἑλλήνου. Καὶ προσπαθεῖ μ' ὄλες του τὶς δυνάμεις νὰ κρατήσῃ ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς Πίστεως στὶς καρδιές τῶν συμπατριωτῶν του μὲ τὰ πολυάριθμα ἔργα του.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἐναντίον τῶν διαφόρων ἀρνητῶν, δὲν περιορίζεται μόνο στὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πλατεῖα του μόρφωσης καὶ ἡ σπάνια γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη γλωσσομάθεια του τοῦ δίνουν τὰ κατάλληλα ὄπλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπεκτείνει τὸν ἀγῶνα του κι ἔξω τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι γράφει στὰ γαλλικὰ μὴ μελέτη, πού τὴν τιτλοφορεῖ: «Σημειώσεις εἰς τὸ περί ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Ὑπόμνημα».

Ἄλλὰ τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ γιατί τὸ ἔγραψε; Νὰ μὲ δυὸ λόγια ἡ ἱστορία του καὶ τὸ περιεχόμενον

του. Ἡ Κυβέρνησις σ' ἓνα της ὑπόμνημα πρὸς τὸν Γάλλο Πρωθυπουργὸ Ρουῦδαρτ ζητοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴ διάλυσι τῶν μοναστηριῶν καὶ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἀντιβασιλείας. Τότε ὁ Οἰκονόμος ἔγραψε τὴν πραγματεία του αὐτὴ, ἀποκρούοντας μὲ δύναμι καὶ μαχητικότητα τοὺς ἰσχυρισμοὺς της καὶ ἀποκαλύπτοντας ὅλη τὴν ἀλήθεια στὸν ἐπίσημο ξένο.

Νὰ τί μπορεῖ νὰ κάνῃ ὁ μαχητικὸς ἐπιστήμων!

Ἡ ἄρνησις τῆς πίστεως ἦταν ὁ ὑπ' ἀριθμὸν ἓνα ἐχθρὸς, πού ἐπολέμησε ὁ μεγάλος μαχητὴς τῆς Ἀληθείας. Δὲν ἦταν ὁμῶς καὶ ὁ μόνος του στόχος. Ὁ ἀγωνιστὴς εἶχε νὰ κτυπήσῃ καὶ ἄλλα κακὰ. Εἶχε νὰ παλαίψῃ ἐναντίον καὶ ἄλλων ἐχθρῶν, ὅπως ἦταν οἱ διαφοροὶ προπαγανδισταὶ καὶ αἰρετικοί, πού, σὰν ἄγριοι λύκοι, ἔτρεχαν ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς Ἑλλάδος. Νόμιζαν ὅτι ἡ Ἑλλάς, πού μόλις εἶχε ἐλευθερωθῆ, ἦταν μιὰ βάρβαρη καὶ ἀπολίτιστῃ χώρα καὶ ζητοῦσαν ν' ἀποσπᾶσουν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξία, πού διετήρησε τὸ ἔθνος στὰ χρόνια τῆς φοβερῆς δουλείας. Πλημμύρισε ἔτσι ἡ Ἑλλάς ἀπὸ ψευδοδιδασκάλους, πού μοίραζαν παντοῦ προτεσταντικὰ φυλλάδια καὶ ἐκτιζαν Σχολεῖα.

Ὅλοι αὐτοί, πού γυρίζουν τὴν Ἑλλάδα προπαγανδίζοντας τὴς αἰρέσεις τους—γράφει ὁ Οἰκονόμος σ' ἓνα του βιβλίον πού δημοσίευσεν στὰ 1835 στὸ Ναύπλιον—μοιάζουν μὲ ἐξωτικά φυτὰ, πού δὲν μποροῦν νὰ φυτρώσουν καὶ ν' ἀναπτυχθοῦν στὴ γῆ τῆς εὐσεβοῦς Ἑλλάδος ἢ μοιάζουν μὲ μαύρους ἀερόλιθους, πού βλαστᾶν ἀνεμῶς τοὺς ἀρπάζει ἀπὸ ξένες χώρες καὶ τοὺς ἐξεσφενδόνει στὸν ἀμόλυντο καὶ περιλάμπρο θρόνον τῆς Ὀρθοδοξίας, τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτό, συνιστοῦσε στὸ

λαὸ ν' ἀποφεύγῃ τὴς προπαγάνδης καὶ νὰ μένη πιστὸς στὴν Πίστι τῶν Πατέρων του!

Ἐξ ἔρθουσε ὁμῶς τώρα καὶ σὲ ἓνα ἄλλο θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίσθηκε πολὺ ὁ φάρος αὐτὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Πρόκειται γιὰ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού συνεκλόνησε τὸ ἑλληνικὸ κράτος στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἰδρύσεώς του.

Στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν ἐλευθερία δὲν ὑπῆρχε καιρὸς νὰ σκεφθοῦν οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες γιὰ τὴ σχέσι τῆς Ἐκκλησίας τους μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἐξ ἄλλου 400 ὀλόκληρα χρόνια ὁ σεπτὸς Οἰκουμενικὸς Θρόνος ἦταν τὸ θησαυροφυλάκιο τῆς πίστεως καὶ ὁ τηλαυγὴς φάρος τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Γι' αὐτὸ στὰ χρόνια ἐκεῖνα οἱ Ἕλληνες εἶδειχναν βαθὺ σεβασμὸ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

Τὴν ἴδια γραμμὴ ἀκολούθησε καὶ ὁ Ἰ. Καποδίστριας, ὅταν κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα. Ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἶδειξε ποικιλοτρόπως τὸν σεβασμὸ του στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐσκόπευε μάλιστα ν' ἀναπτύξῃ τὴς σχέσεις καὶ νὰ χαλκεύσῃ στενώτερους δεσμοὺς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον. Δυστυχῶς ὁμῶς ἡ ἀνανδρὸς δολοφονία του διέκοψε τὸ σχέδιόν του.

Ἀπὸ τότε ὁμῶς πού ἦρθε στὴν Ἑλλάδα ὁ ἀνήλικος βασιλεὺς Ὁθων, τὰ πράγματα τελείως ἄλλαξαν. Ἡ ἀντιβασιλεία καὶ ἰδίως ὁ Μάουερ, ἤθελε νὰ κηρύξῃ αὐτοκέφαλῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Στὸ σχέδιόν του τὸν βοήθησε πολὺ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, πνεῦμα φιλελεύθερο καὶ πολυτάραχο. Ἔτσι, λοιπόν, μιὰ ἡμέρα, χωρὶς τὴ συγκατάθεσι τοῦ Πατριαρχείου,

κηρύσσεται αυτοκέφαλη ή Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος με τὴν «Διακήρυξι περὶ Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας».

Τούτῃ τὴν κατάστασι εὐρήκε ὁ Οἰκονόμος ὅταν πάτησε τὸ πόδι του στὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ὁ ταπεινὸς κληρικός μας, χωρὶς νὰ πτοηθῆ καὶ νὰ διστάσῃ, ριχτήκε στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ πανίσχυρου τότε Φαρμακίδου, καὶ ἀπεδείχθηκε ὑπέροχος ὑπέρμαχος τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ἀρχή. Ἀπτόητος κατὰ τὸν χαρακτήρα καὶ ἀποφασισμένος νὰ ὑποστῆ καὶ φυλακὴ καὶ ἔξορία καὶ θάνατο ἀκόμη γιὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας μας ἐκάκισε τὸ ἐκκλησιαστικὸ καθεστῶς, πού ἴδρυσε ὁ Μάουρερ καὶ ὁ Φαρμακίδης, χωρὶς τὴ συγκατάθεσι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ ἐμπάτης Φαρμακίδης πού ἐνοχλήθηκε πολὺ ἀπὸ τὴν γενναία πολεμικὴ τοῦ Οἰκονόμου, ἄφησε τότε ν' ἀναπτυχθῆ στὴν ψυχὴ του μῖσος ἀδιάλλακτο κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Τούτῃ ἡ ἐχθρότης τὸν ἔρριξε ἀκόμη πιὸ βαθειὰ στὸ λαθεμένο του δρόμο. Ἐφθασε μάλιστα νὰ βρίζῃ με ὀξύτητα τὸν Οἰκονόμο καὶ νὰ τὸν συκοφαντῆ πὼς ἦταν τάχα «μίσθιον ὄργανον τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς».

Ἄλλὰ παρ' ὅλες τὶς ὕβρεις καὶ τὶς συκοφαντίες ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ὑπέχώρησε. Συνέχισε τὴν προσπάθειά του γιὰ νὰ πείσῃ τὴν Ἱερά Σύνοδο καὶ τὴν Κυβέρνησι τῆς Ἑλλάδος νὰ ζητήσουν ἐπίσημα τὴν κανονικὴ ἀναγνώρισι ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ταυτοχρόνως με τὰ ὄπλα τῆς πολυμαθείας του καὶ με τὴν σπάνια εὐγλωττία του ξεσκέπαζε τὶς φιλελεύθερες ἰδέες τοῦ Φαρμακίδου, χωρὶς θυμοὺς καὶ ὕβριστικὰς

φράσεις. Γιατί ἦταν σ' ὄλη του τὴ ζωὴ ὁ γλυκὺς καὶ πάντα ἀξιοπρεπὴς κληρικός.

Ὑστερα ἀπὸ πολλὰς προσπάθειες κι ἀγῶνες ἡ γνώμη τοῦ Οἰκονόμου ὑπερίσχυσε. Ὁ ταπεινὸς μαχητῆς νίκησε. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἤρθε πάλι σὲ ἐπαφή με τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἐξέδωσε τὸ 1850 τὸ «Συνοδικὸ τόμο», με τὸν ὁποῖο ἀναγνώρισε αυτοκέφαλο τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνεκοίνωσε ἐπισήμως ὁ Βασιλεὺς στὶς δύο Βουλὰς στὶς 28 Ἰουλίου.

Μετὰ τὴ νίκη του ὁ Οἰκονόμος δέχεται ἀπὸ παντοῦ συγχαρητήρια. Ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος Ε', πολλοὶ Ἀρχιερεῖς, Καθηγηταὶ καὶ ἄλλοι τοῦ γράφουν θερμὰ γράμματα ἐπαινῶντας τον, γιὰτὶ ὑπῆρξε ἀτρόμητος μαχητῆς με τὸν λόγο καὶ τὴν πέννα του καὶ στὸν ἀγῶνα αὐτό.

Ἐπειδὴ ὡς τώρα ἀναφέραμε διάφορα συγγράμματα, πού ἔγραψε πάνω στοὺς ἀγῶνες του ὁ σοφὸς Θεσσαλός, γι' αὐτὸ εἶναι πιά καιρὸς νὰ ὁλοκληρώσουμε καὶ τὴν πλευρὰ αὐτῆ τῆς ἀγωνιστικῆς του προσωπικότητος. Ὁ Οἰκονόμος ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους καὶ πολυγραφωτέρους νεοέλληνας ἀγωνιστὰς συγγραφεῖς. (3) Ὅταν μάλιστα λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ ζωὴ του κύλησε μέσα στὴν πιὸ πολυκύμαντη καὶ ταραχώδη ἐθνικὴ ἐποχὴ, εἶναι πρά-

(3) Ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ Κωνσταντῖνου Οἰκονόμου: 1) Σχέδιον Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας διὰ τοὺς Ἕλληνας. Σωζόμενα, Τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1862. 2) Περί τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν ἐπιστολιμαία διατριβή, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων. Ναύπλιον 1835. 3) Τριακονταετηρίς ἐκ-

γματι αξιοθαύμαστο, ότι κατώρθωσε να γράψη τόσα και τέτοια συγγράμματα. Και μόνο να τὰ ἀριθμησούμε και να τ' ἀναλύσουμε χρειάζονται σελίδες πολλές. Είναι ἐξ ἄλλου τὰ περισσότερα εἰδικὰ ἐπιστημονικά ἔργα, πού ἀναμφιβόλως θὰ κουράσουν τοὺς νεαροὺς μας ἀναγνώστας. Γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεσθοῦμε νὰ δώσουμε μόνο μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς.

Τὰ ἔργα τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἡμποροῦν νὰ καταταχθοῦν σὲ τρεῖς κατηγορίες: Στὰ καθαρῶς ἐκκλησιαστικά του ἔργα, στοὺς λόγους και στὰ φιλολογικά του συγγράμματα.

Τὰ ἐκκλησιαστικά συγγράμματα τοῦ Κ. Οἰκονόμου ὑποδιαιροῦνται στὰ ἀναφερόμενα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, στὰ ἐρμηνευτικά και στὰ πρακτικά. Τρία ἀπὸ τὰ ἔργα του ἀσχολοῦνται μὲ προβλήματα

κλησιαστικὴ ἢ συνταγματικὴ ἱστορικὴ τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησιαστικῶν συμβεβηκότων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1852. Σωζόμενα, Τόμ. Β' 1864 και Τόμ. Γ' 1866. 4) Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτικῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς, Βιβλία τέσσαρα, Ἀθήναι 1844-1849. 5) Κατάλογος ἱστορικῶν τῶν πρώτων ἐπισκόπων και τῶν ἐφεξῆς Πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας και Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Ναύπλιον 1837. 6) Ἐκδ. Ἀθήναι 1884. 6) Κατὰ τὴν ἰσχυρὰ ἢ ὀρθόδοξο διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, Σμύρνη 1813. 7) Ἐκδ. Βιέννη 1820. 7) Τρεῖς πραγματεῖαι περὶ Βαπτίσματος, Σωζόμενα, Τόμ. Α'. Ἀθήναι 1862. 8) Τέχνης ρητορικῆς, διβλία τρία, Σμύρνη 1813. 9) Περὶ τῆς γνησίας προσφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, Πετροῦπολις 1830. 10) Δοκίμιον περὶ τῆς συγγενείας τῆς σλαβονορωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἐλληνικὴν. Τόμοι 3, Πετροῦπολις 1828. 11) Λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ γραικικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ὀδησσοῦ κατὰ τὸ 1821-1822. Βερολίνον 1842. 12) Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν Ζωσιμαδῶν 1842. 13) Ἀλέξανδρος ὁ Στοῦρζας, διαγραφικὸν σχέδιον, Ἀθήναι 1835 κ.ά.

τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας και ὀκτὼ συγγράμματα του πραγματεύονται ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα εἶναι και τὸ μεγάλο του ἔργο «Τριακονταετηρὴς ἐκκλησιαστικὴ ἢ συνταγματικὴ ἱστορικὴ τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησιαστικῶν συμβεβηκότων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1852», πού συχνὰ χρησιμοποίησαμε. Στὶς 1000 τόσες σελίδες τοῦ σπουδαιωτάτου αὐτοῦ ἔργου περιέχονται μὲ κάθε λεπτομέρεια τὰ ἐκκλησιαστικά γεγονότα ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὰ 1852. Πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια χρειάσθηκε ὁ Κ. Οἰκονόμος γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὸ πολῦτιμο ὑλικὸ και νὰ γράψῃ τὸ βαρυσήμαντο αὐτὸ ἔργο.

Ἐπίσης ἔχουμε πέντε ἐρμηνευτικά και ἑπτὰ πρακτικά ἔργα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θεολόγου. Μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτικῶν του ἔργων εἶναι και τὸ πολῦτιμο ἔργο του: «Περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἐρμηνευτικῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς. Βιβλία τέσσαρα Ἀθήναι 1844-1849». Ἄς σημειωθῇ μόνο ὅτι και τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ 1088 σελίδες.

Ἄλλ' ὅπως εἶπαμε και πρὶν ὁ Κ. Οἰκονόμος δὲν ἦταν μονάχα βαθὺς θεολόγος, ἦταν και δυνατὸς φιλόλογος και ἑλληνιστὴς. Στὰ κατάλοιπά του ὑπάρχουν και πολλὰ εἰδικὰ φιλολογικά ἔργα, πού ἀναφέρονται εἴτε στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, εἴτε σὲ γλωσσικά ζητήματα γραμμένα τὰ περισσότε ἀ ἐλληνικά και δύο-τρία στὰ ρωσικά.

Ἀκόμη ὁ Οἰκονόμος ὑπῆρξε και ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους ἐκκλησιαστικοὺς ρήτορας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. «Φύσει εὐγλωττος, προικισμένος μὲ σπάνιον τάλαντον καλλιτείας, ἡδυνήθη νὰ καλλιεργήσῃ και

μορφώση αὐτό, ἔχων συνεπίκουρον τὴν ζώσαν καὶ θερμὴν αὐτοῦ πίστιν καὶ σπανίαν αὐτοῦ πολυμαθειαν καὶ γνώσιν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας». Οἱ ἐκδοθέντες λόγοι του εἶναι μαρτύριο τῆς ρητορείας καὶ τῆς σπανίας πολυμαθείας του. Προσφιλή του ἦταν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἐποικοδομητικὰ καὶ τὰ πατριωτικὰ θέματα. Οἱ λόγοι, πού ἐξεφώνησε στὴν Ὀδησσό, οἱ ἐπικήδειοι λόγοι στοὺς Ζωσιμάδες, στὸν Κολοκοτρώνη, στὸν ἔθνομάρτυρα Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', θεωροῦνται ἀπὸ τὰ καλύτερα προϊόντα τῆς νεωτέρας ἐκκλησιαστικῆς μας λογοτεχνίας. Τὸ μέν καὶ φυσικό τους ὕφος, τὸ ἀβίαστο καὶ ὄχι ἐπιτηδευμένο ἀλλὰ τεχνικό, μαρτυροῦν πόσο πλούσιο ἦταν στὸν Οἰκονόμο τὸ ρητορικό τόλαντο. Αἱ ἐπιτυχεῖς παρομοιώσεις τους, αἱ ἐξάρσεις, ἡ ἐπιτυχῆς χρήσις τῶν ρητορικῶν σχημάτων, δείχνουν μὲ πόση δεξιότητα καὶ εὐκίνησιὰ μεταχειριζόταν τὸ χάρισμα τοῦ λόγου ὁ μέγας ἱεροκῆρυξ τῶν Πατριαρχείων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα πού σώθηκαν, ὁ Οἰκονόμος ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα πού χάθηκαν. Ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνα πού κήκαν στὴν πυρκαϊὰ τῆς Σμύρνης τὸ Δεκέμβριο 1818, ἦταν καὶ μιὰ παράφρασις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, ἡ μετάφρασις ἐνὸς πολύτιμου γαλλικοῦ λεξικοῦ, ἕνα σύγγραμμα γενικῆς ἱστορίας, τὰ Σχόλια στὴν Καινὴ Διαθήκη, μιὰ μετάφρασις ἐξὶ Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτόρχου κ. ἄ. Τὸ 1821 χάθηκε ἡ τραγωδία του: «Ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος», μιὰ μελέτη του γιὰ τοὺς ἱερεῖς κ.ἄ.

Δὲν ὑπῆρξε ὁμως μόνον μέγας μαχητὴς τοῦ Γένους ὁ Οἰκονόμος. Καὶ ἔθνικὸς εὐεργέτης ὑπῆρξε. Ὅχι μόνον μὲ τὴ γενικώτερη ἐννοιά τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ μὲ

τὴν εἰδικώτερη σημασία της. Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, γράφει ὁ μαθητὴς του Κ. Σαβίνης, δὲν ἔπαυε οὔτε στιγμή νὰ βοηθῆ τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ξενητεμένους, τὰ ποικίλα ἄσυλα τοῦ πόνου καὶ τὰ σχολεῖα. Λίγο δὲ καιρὸ πρὶν πεθάνῃ, μοίρασε σχεδὸν ὅλη τὴν περιουσία του σὲ ἔθνικους καὶ φιλανθρωπικούς σκοποὺς. Εἴκοσι-πέντε χιλιάδες δραχμὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔστειλε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Ἐπίσης ἄλλα ποσὰ διέθεσε, γιὰ τὸ Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖο, τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γιὰ τοὺς Ἁγίους τόπους.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέρα του πατρίδα δὲν τὴν λησμόνησε ὁ ξακουστὸς ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἔστειλε διάφορα ποσὰ γιὰ τὸ Σχολεῖο της καὶ ἕνα γενναῖο κληροδότημα, γιὰ τὴ σύστασι τοῦ Νοσοκομείου τῆς Τσαρίτσανης.

Μ' ὅλ' αὐτὰ ἡ φήμη του ἔφθασε στό ζεῖνθ. Ἡ ρωσικὴ αὐτοκρατικὴ αὐλὴ ἀνεγνώρισε τὴν πολὺπλευρῆ δρᾶσι καὶ τὴν πολυποικίλη μὲρφοσί του καὶ τὸν ἐτίμησε. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α' τὸν παρασημοφόρησε ἔπαινε μὲνως.

Δὲν ἦταν ὁμως μόνον ἡ ρωσικὴ Αὐλὴ πού ἀνεγνώρισε καὶ ἐτίμησε τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο. Ἡ φήμη τῆς πολυμὲρφου δράσεώς του ἔφθασε καὶ στὶς Αὐλὲς τῆς Εὐρώπης, πού μὲ διαφόρους τρόπους ὅπως εἶπαμε, ἔδειξαν τὴν ἐκτίμησί τους στὸν ἄξιο Ἕλληνα.

6. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ

Έτσι ξζησε, έδρασε και δοξάστηκε ο άκούρατος αυτός και χαλκέντερος συγγραφέυς. Έτσι αγωνίστηκε για τó Γένος μας ó μεγάλος αυτός μαχητής, ώς τά τέλη τής ζωής του. Δέν θέλω νά σταματήσω ούτε στιγμή, έλεγε, νά ύπηρετώ τήν Έκκλησία και τó Έθνος, αλλά θέλω νά κοπιάζω, όσο μπορώ, άν και είμαι φιλάσθενος και γέρος πιά.

Και πράγματι. Μιλούσε κι έγραφε, ώς τήν ώρα που γαλήνιος και είρηνικός έπεσε βαρεία άρρωστος. Άλλά και από τó κρεββάτι του πόνου συνεβούλευε μ' αγάπη και πραότητα τούς δικούς του και τούς μαθητάς του, που τόν περιεκύκλωναν. Τά λόγια του στρε-

φόντουσαν συνεχώς στους δύο πόλους, που κι όλη του ή ζωή περιστράφηκε: Στήν Πίστι και στήν Πατρίδα.

Μέ τέτοιες ιερές σκέψεις και θείες παραινέσεις, έκλεισε για πάντα τά μάτια του, στις 8 Μαρτίου 1857, άφοϋ κοινωνήσε των Άχράντων Μυστηρίων και εύλόγησε τά παιδιά του και τούς φίλους του.

Ό θάνατός του μαθεύθηκε άστραπιαώς από τó λαό. Σοφοί και άσοφοι, μικροί και μεγάλοι, με πόνου άκουσαν τó θλιβερό νέο. «Έτελεύτησεν, έλεγαν, έτελεύτησεν ó εύκλεέστατος παιδευτής ήμών, ó πραότατος και φιλοστοργύτατος πατήρ, ó μεγαλόφωνος τής Όρθοδοξίας κήρυξ, ó Θεολόγος και Φιλόλογος, ó πανηγυριστής των μαρτύρων και των ήρώων τής άνεξαρτησίας, ó συνετός και θαυμάσιος σύμβουλος, ή βακτηρία τής πολιās, τής νεότητος ή παιδαγωγία, τó λαμπρόν κόσμημα και μέγα καύχημα του Έλληνικού Γένους, ó χρήσιμος έν πᾶσι και ώφέλιμος Οικονόμος».

Κατά διαταγή του Βασιλέως Όθωνος άπενεμήθησαν στο νεκρό τιμαί Άντιστρατήγου και τó παράσημο των Μεγάλων Ταξιαρχών. Στήν κηδεία παρευρέθηκαν έκτός από τούς Συνοδικούς άρχιερείς, που χοροστάτησαν, οί ύπασπισται του Βασιλέως, Υπουργοί, Βουλευταί, Καθηγηταί του Πανεπιστημίου, άνώτεροι στρατιωτικοί, δικασταί και πλήθος κόσμου. Ήταν αλήθεια θέαμα μεγαλοπρεπέστατο και ιεροπρεπέστατο, γράφει ένας βιογράφος του, νά βλέπη κανείς τόν Κ. Οικονόμο καθισμένο στόν θρόνο νεκρό φέροντας τήν ιερατική του στολή και στό κεφάλι του πολύτιμη μίτρα, που του είχε δωρήσει ή τελευταία βασί-

λισσα τῆς Γεωργίας καί στό χέρι κρατῶντας τὸ Εὐαγγέλιο. Πίστευε κανεῖς ὅτι τὰ χεῖλη του, ἂν καί νεκρά, ἐπρόκειτο νὰ μιλήσουν καί τὰ μάτια του ὅτι δὲν ἦταν μάτια νεκροῦ, ἀλλά κλεισμένα βλέφαρα ἀνθρώπου βυθισμένου σὲ σκέψι.

Μετά τῆ νεκρώσιμη ἀκολουθία ἀνέβηκε στὸν ἄμβωνα ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, γιὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιο λόγο στό μεγάλο νεκρό. Ἦταν πολὺ συγκινημένος. Ἐνοιωθε τὸν ἑαυτοῦ του ἀδύνατο, ὅπως εἶπε, γιὰ τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργο. Τὸ ἐπιχειροῦσε ὅμως, ὑπακούοντας στὴν ἱερὴ κλήσι τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ζωηρότητα σκιαγράφησε τῆ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότητα, «τὸν ἱερέα καί τὸν κήρυκα τῆς Ἐκκλησίας, τὸν κλεινὸν τῶν Ἑλλήνων διδάσκαλον», πού τώρα τὸν προέπεμπε στὴν θριαμβεύουσα παράταξι τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους.

Ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, πού ἔγινε ἡ κηδεῖα, ἡ νεκρικὴ πομπὴ κατευθύνθηκε στὴν ἱερὴ Μονὴ τῶν Ἀσωμάτων, ὅπου καί τὸν ἔθαψαν. Λίγα λεπτά πρὶν κατεβάσουν τὸ σκῆνωμα τοῦ ταπεινοῦ λευίτη στὴν τελευταία του κατοικία ἀπεχαιρέτησε τὸ νεκρὸ ὁ δικηγόρος καί δημοσιογράφος Ρηγόπουλος, μ' αὐτὰ τὰ λόγια:

«Δὲν παρῆλθεν ἀκόμη δεκαπενταετία ἀπὸ τῆς ἡμέρας ὅπου ἀντήχησεν ὑπὸ τοὺς ἱεροὺς θόλους τῆς Ἁγίας Εἰρήνης μία φωνὴ μεγάλῃ καί σοβαρὰ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Γέρου τῆς Ἑλλάδος, τοῦ τελευταίου τῶν κλεφτῶν, τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ φωνὴ ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀκόμη ἀντιλαλεῖ εἰς τὰς ἀκοάς μας ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ μεγάλου ρήτορος τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, τὸν

ὁποῖον κλαίει σήμερον ἅπασα ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Μαλαῖα. Ἄλλ' ἂν δεόντως ἐξυμνήθῃ ὑπὸ σοῦ, ὦ Μεγάλε Νεκρέ, ὁ μέγας στρατηγὸς τοῦ ἀγῶνος μας, ποῖος ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ ἐξυμνήσῃ Σὲ τὸν μέγαν ρήτορα τῆς Ἐκκλησίας μας, ὦ Κωνσταντίνε Οἰκονόμη;...»

Στὴ συνέχεια τοῦ λόγου ὁ Ρηγόπουλος θυμᾶται καί τὸν ἔθνικὸ μας ποιητὴ, τὸν Σολωμό, πού πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν εἶχε κλείσει γιὰ πάντα τὰ μάτια καί ἐξυμνεῖ καί τοὺς τρεῖς μαζί: Κολοκοτρώνη, Σολωμό, Οἰκονόμο. Γιὰ τὸ Θεσσαλὸ Πρωτοπρεσβύτερο ὁμολογεῖ ὅτι ὑπῆρξε «μέγας ἀθλητὴς τῆς ὀρθοδοξίας μας καί τῆς Πίστεως καί συγχρόνως μέγας ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τοῦ Χρυσοστόμου τὴν εὐγλωττίαν μὲ τοῦ Ἀθανασίου τὸ φλογερὸν πνεῦμα...».

Ὁ χρόνος σβῆνει τὰ ὀνόματα ἐκείνων, πού κάνουν θόρυβο στὴ ζωὴ. Τῶν ταπεινῶν ὅμως σοφῶν τὰ ὀνόματα λάμπουν πιο πολὺ, ὅσο ὁ χρόνος περνᾷ. Ἐνας τέτοιος ὑπῆρξε καί ὁ Κωνσταντίνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων. Ἀπὸ μικρὸς ἀφωσιώθηκε στὴν Ἐκκλησία καί στὴν ἐπιστήμη. Ἡ μεγάλη του ἀγάπη στὰ βιβλία καί ἡ βαθεῖα πνευματικὴ του αὐτοκαλλιέργεια τὸν ἀνέδειξαν ἅγιο καί λόγιο.

Δὲν ἔκρυψε ὅμως κάτω ἀπὸ τὸ «μόδιο» τὰ ταλέντα του καί τίς σπάνιες ἰκανότητές του ὁ Οἰκονόμος. Τούναντιον μάλιστα. Μόρφωσι, γνώσι, ρητορικὸ ταλέντο, συγγραφικὴ δεινότητα, τὰ ἔδωσε ὅλα στὴν

ύπηρεσία τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὅλα γιὰ τοὺς ἄλλους, τίποτα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἦταν τὸ σύνθημα τῆς ζωῆς του. Τὰ πάντα θυσιά γιὰ τὴν Πατρίδα ἦταν τὸ μήνυμα πού τὸ ἔργο του βροντοφωνοῦσε παντοῦ.

Καὶ τὸ μήνυμα αὐτὸ ἦρθε σὲ μιὰ στιγμή, πού ἡ Ἑλλάς περνοῦσε μιὰ δύσκολη καμπὴ τῆς ἱστορίας της. Τότε πού μερικοὶ ἐπρόδιδαν τὸν ἀγῶνα τοῦ 21, τὸ αἷμα πού χύθηκε στὸ Σούλι, στὸ Μεσολόγγι, στὴν Τριπολιτσά, στὴ Χίο, στὰ Ψαρά. Τότε ἀκριβῶς ὁ Οἰκονόμος, πού ἐνοιώθε βαθεῖα τὸ κακό, πού ἔκαναν οἱ «ψευδοδιανοούμενοι», γκρεμιζοντας τὰ ἠθικά κάστρα ἀπὸ τὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων, στάθηκε βράχος ἀκλόνητος. Ἀγωνίσθηκε στὴν πρώτη γραμμὴ ἐναντίον τοῦ ὕλισμου, πού διαλύει κοινωνίες καὶ ἔθνη. Παλέμησε τὸ ψέμα μὲ τὴν πέννα καὶ τὸ λόγο.

Βεβαίως ὁ ἀγωνιστικὸς του δρόμος δὲν ἦταν ἀνθάσπαρτος. Πέρασε ἀπὸ τὸ Θαβῶρ, γνώρισε ὅμως καὶ τὸ μονοπάτι τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπως ὅλοι οἱ πραγματικὰ μεγάλοι. Γνώρισε τὸν κατατρεγμό, τὴ συκοφαντία, τὸ διωγμό. Δοκίμασε τὶς ἀλυσίδες καὶ πέρασε μερόνυκτα στὴν ὑγρὴ φυλακὴ. Ποτέ ὅμως δὲν γνώρισε τὴν ὑποχώρησι. Ποτέ, οὔτε στιγμή, δὲν σταμάτησε τὸν ἀγῶνα. Πάνω στὶς ἐπάλξεις τῆς μάχης ἔζησε καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς ἱερῆς σταυροφορίας πέθανε.

Γι' αὐτὸ ἡ μνήμη τοῦ σοφοῦ καὶ ταπεινοῦ κληρικῶ ἔμεινε πάντα ζωντανὴ στὴν Ἐκκλησία. Ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν χρόνων τὸν ἀναγράφει ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους τῆς ἀνδρας. Ἡ θεολογικὴ ἐπιστῆμη τὸν ἔχει ἀνάμεσα στοὺς σοφοὺς μυσταγωγούς της. Πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουν ἐγκωμιαστικὲς

μελέτες γι' αὐτόν. Ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἦταν «δαφιλέστατα πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως δι' εὐρυτάτου μνημονικοῦ καὶ φαντασίας ζωηροτάτης, συνήνωνε δὲ σπανίαν εὐρυμάθειαν μετ' ἀκαμάτου καὶ ἐνθέρμου ζήλου... Φυσικὴν μὲν ἔχων καὶ συναρπάζουσαν εὐγλωττίαν, ἄριστα δὲ κατηρτισμένος ἐν τῇ Θεολογίᾳ, κατὰ τὰ μεγάλα ὑποδείγματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας... ἐδείχθη πολλῶ ὑπέρτερος τῶν συγχρόνων αὐτῷ λογίων ἀνδρῶν. Τούτου ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ εἰς τὸν ἔξης χρόνον οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐν τῇ καθόλου Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, μέγα ὑπῆρξε τὸ κύρος αὐτοῦ».

Τέτοιους ἀνθρώπους χρειάζεται πάντα ἡ κοινωνία. Καινούργιοι σταυροφόροι τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ παρουσιασθοῦν καὶ σήμερα μέσα στὶς τάξεις τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, πού θ' ἀγωνισθοῦν μὲ φλόγα καὶ πίστι νὰ ξεριζώσουν κάθε σάπιο. Νέοι ἄνθρωποι χρειάζονται πού θὰ ἀγωνισθοῦν ἐναντίον ὄλων τῶν δῆθεν «ἐξυπνων», πού στάζουν μέσα στὶς καρδιές τῆς ἀπιστίας τὸ δηλητήριο. Παλληκάρια τοῦ Χριστοῦ ἀποζητεῖ ἡ ἐποχὴ μας, πού «πόθος καὶ παλμὸς τοὺς θάνατι τ' αὔριο νὰ κτίσουν καλύτερο ἀπὸ τὸ χθές».

Τὰ χριστιανικὰ νειῶτα ὡς ἀκοῦνε πάντα τοῦτο τὸ προσκλητήριο καὶ ὡς δίδουν τὸ παρὼν!

3. ΝΕΟΦΥΤΟΣ

ΔΟΥΚΑΣ

(1760 — 1845)

-Λέγε μὲν, ὁ φρονεῖς,
φρόνει δέ, ὁ λέγεις*.

(Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του).

1. ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Γύρω στα 1770μ.Χ. μία πολυβασανισμένη χωρική κρατώντας από το χέρι το παιδάκι της—ένα αγόρι δέκα χρονών—έβγαινε από το χωριό τα Άνω Σουδενά του Ζαγοριού της Ήπειρου. Πήρε ένα μονοπάτι και μπήκε σε μία κατάφυτη πλαγιά. Τράβαγε για το Μοναστήρι της Εύαγγελίστριας.

Ή μάνα ήταν ντυμένη στα μαύρα, γιατί ο χάρος είχε αρπάξει το στήριγμά της, τον άνδρα της. Ό γιός της φόραγε κάτι φτωχικά σκοῦρα ρούχα. Δεν ήταν όμως μόνο το πένθος, που βάραινε επάνω στη χήρα και το όρφανό. Ήταν κι η δυστυχία, ή φτώχεια κι ή πείνα, που τούς έμάστιζαν.

‘Αλλ’ ή χαροκαμένη ‘Ηπειρώτισσα δέν τὰ έχασε έμπρός στίς συμφορές της. ‘Η λαμπάδα τής έλπίδος της δέν άπώσωσε. Στάθηκε μέ ψηλά τó κεφάλι στή καταιγίδα. Καί μ’ έμπιστοσύνη ζήτησε τήν προστασία του Θεού.

‘Η προσευχή της ή θερμή στάλαξε βάλσαμο παρηγοριάς στήν καρδιά της και τήν έσπρωξε νά πάρη μιά ήρωική άπόφασι: Νά άποχωρισθή τó γυιό της, τó Νίκο—τούτο ήταν τó όνομα του—και νά τόν πάη στό Μοναστήρι τής Εύαγγελίστριας για νά ζήση και νά μορφωθή.

‘Αλλά πού ήταν τó Μοναστήρι αυτό και τί ρόλο έπαιξε τά χρόνια εκείνα; Τó Μοναστήρι τής Παναγίας ήταν κτισμένο πάνω στα Ζαγόρια, μέσα στό δάσος, χρόνια πριν. Καί ήταν τότε—όπως τά περισσότερα Μοναστήρια—ή ζεστή φωλιά, πού ζωντάνευε τήν άποσταμένη έλπίδα. ‘Ηταν τó πνευματικό κέντρο τής άρετής και τών γραμμάτων, πού σαν άλλη κλώσσα μάζευε κάτω από τίς φτερούγες του πολλά όρφανά ‘Ηπειρωτόπουλα και φύτευε στίς καρδιές τους τήν ευσέβεια και τή γνώσι...

Τήν πόρτα αυτού του Μοναστηριού κτύπησε και ή χήρα ‘Ηπειρώτισσα κρατώντας από τó χέρι τó Νίκο της, αφού βάδισε ώρα πολλή μέσα στό δάσος.

Τής άνοιξαν και τήν ώδήγησαν άμέσως στον ‘Ηγούμενο.

—‘Αγιε ‘Ηγούμενε, του είπε, είμαι μιά φτωχεια χήρα και δέν μπορώ νά σπουδάσω τó γυιό μου. Γι’ αυτό σκέφθηκα νά τόν φέρω έδω, όπου και τόσα άλλα άπροστάτευτα παιδιά βρίσκουν άποκοῦμπι και

προστασία. Σάς παρακαλώ, λοιπόν, κρατήστε το κοντά σας.

‘Ο ‘Ηγούμενος έρριξε πρώτα μιά ματιά στή μαυροφορεμένη γυναίκα και κατόπιν στό όρφανό. Σε λίγο γύρισε στή μάννα και τής είπε:

—‘Αφού τó θέλεις, κυρά, άς τó κρατήσουμε.

Κατόπιν φώναξε κοντά του τó παιδι και του είπε:

—‘Ακουσε, Νίκο, παιδι μου: από σήμερα θά μείνης έδω στό Μοναστήρι. Θα έργάζεσαι και θα πηγαίνης και στό σχολείο τής Μονής. Τó θέλεις;

Τó μικρό μέ συγκίνησι άπήντησε τó ναι και φίλησε τó χέρι του ‘Ηγουμένου.

Σε λίγο ή μάννα μέ βουρκωμένα τά μάτια άποχαιρέτησε τó γυιό της, δίνοντάς του τίς τελευταίες της συμβουλές. Καί ό Νίκος έρριξε τή μικρή του άγκυρα σ’ ένα φτωχικό κελλί.

Στό περιβάλλον του Μοναστηριού συνάντησε τó μικρό όρφανό άνθρωπος μέ άγια ψυχή. ‘Εχασε τά χάρδια τής μάννας, μα βρήκε εκεί τή χριστιανική συμπόνια και στοργή. Στερήθηκε τήν ξένοιαστη ζωή του χωριού, μα βρήκε τή ζεστασιά του σχολείου, πού τόσο άναζητούσε ή ψυχή του.

Κι όταν «καμπάνας ήχοι άρμονικοί, γλυκοί, γοργοί, άναπαιστικοί»

ξύπνουσαν τó μοναστήρι και οι Πατέρες—μαύρες σκιές στό σύθαμπο—σιγοβάδιζαν προς τήν έκκλησία τής Παναγίας, μαζή τους ήταν πάντα κι ό Νίκος. Κάτω από τούς καπνισμένους θόλους της παρακολουθοῦσε τίς ιερές ακολουθίες. Δίπλα στίς παλιές βυζαντινές μορφές τών άγίων, άνοιγε τήν ψυχή του στον ‘Αγιο τών ‘Αγίων! Και προσευχόταν! Στό μισόφωτο τών

κεριῶν, ἐνῶ ἔξω πλάκωνε βαρειά τὸ σκοτάδι τῆς νύκτος καὶ βαρύτερο τὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, τὸ ὄρφανὸ παρακαλοῦσε τὸν Φίλον τῶν νέων νὰ τοῦ δώσῃ δύναμι νὰ δουλέψῃ γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους του!

Ἐκεῖ πρωτογεννήθηκε μέσα στὴν καρδιά του τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς του. Δίπλα στὴν ἅγια Τράπεζα αἰσθάνθηκε τούς πρώτους παλμούς τῆς ἀφιερώσεώς του στὸ Χριστὸ καὶ στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀδελφῶν του. Ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ δάσκαλος!...

Ἔτσι τὰ ἡσυχὰ ἐκεῖνα χρόνια στὸ Μοναστήρι δὲν πῆγαν χαμένα γιὰ τὸ Νικόλαο. Μήπως πάει χαμένος ὁ καιρὸς, ὅταν ὁ κόκκος τοῦ σιταριοῦ, στοὺς ἀτέλειωτους χειμωνιάτικους μῆνες, βρίσκεται σκεπασμένος κάτω ἀπὸ τὸ χιόνι; Ὡ, ὄχι. Στὶς χειμωνιάτικες νύκτες ἐτοιμάζεται πολὺ ψωμί! Ἔτσι καὶ στὰ ἡσυχὰ ἐκεῖνα χρόνια στὴν Εὐαγγελίστρια ἐτοιμάσθηκε μιὰ πλούσια καρποφορία. Ἀναπτύχθηκε μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐκεῖ σφυρηλατήθηκε ὁ ἀδαμάντινος χαρακτήρ τοῦ μεγάλου δασκάλου, τοῦ Νεοφύτου Δούκα...

Ἄλλ' ἄς γυρίσουμε πάλι, στὰ χρόνια, ποὺ πέρασε ὁ Δούκας στὸ Μοναστήρι. Ἡ ἐργατικότητα του, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἀγάπη του στὰ γράμματα ἔκαναν ὅλους νὰ τὸν καμαρώνουν καὶ νὰ πλάθουν γι' αὐτὸν τὰ καλύτερα ὄνειρα. Ὅταν μάλιστα ὁ Ἠγούμενος τὸν ἔκανε νεαρῶτατο «ἀναγνώστη», ὅλοι τοῦ εὐχήθηκαν νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ Χριστό. Καὶ ἡ εὐχή τους δὲν ἄργησε νὰ πραγματοποιηθῇ!

Λίγο καιρὸ ἀργότερα κάποια Κυριακὴ κτύπησαν πιὸ γλυκόλαλα οἱ καμπάνες. Καλοῦσαν τὰ γύρω χωριά στὴν ἐκκλησία τοῦ Μοναστηριοῦ, ὅπου θὰ ἔχειρο-

τονεῖτο ὁ νεαρὸς Νικόλαος. Κόσμος πολὺς μαζεύθηκε στὴν πανηγυρικὴ ἐκείνη λειτουργία γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ χειροτονία καὶ προσευχηθῇ.

Μετὰ τὴν Δοξολογία δύο διάκονοι ὠδήγησαν μπρὸς στὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου τὸ νεαρὸ μας Ἑπιειρώτη. Ἐκεῖ στάθηκε ὦρα πολλή. Στὸν Κύριο θὰ ἀνῆκε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ζωὴ του. Αὐτὸν ἰκέτευε, μὲ δάκρυα νὰ τὸν ἀναδείξῃ ἄξιο διάκονο τῆς Ἐκκλησίας του.

Στὸ μεταξὺ ἡ λειτουργία προχωροῦσε. Ἐγινε πιὰ καὶ ἡ καθαγιασις τῶν τιμῶν Δώρων. Καὶ ἡ στιγμή, ἡ μεγάλη στιγμή, γιὰ τὸ ὄρφανό, ἔφθασε. «Κέλευσον, κέλευσατε» βροντοφωνοῦν οἱ διάκονοι. Καὶ ἀμέσως τὸν ὀδηγοῦν μπρὸς στὴν Ἁγ. Τράπεζα. Γουατίζει. Ὁ Μητροπολίτης ἀκουμπᾷ τὸ χέρι πάνω στὸ κεφάλι του καὶ ἡ φωνὴ του δυνατὴ ἀντηχεῖ: «Ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα προχειρίζεται Νεόφυτον τὸν εὐλαβέστατον ὑποδιάκονον εἰς διάκονον...». Σὲ λίγα λεπτά ὁ λαὸς μὲ ἐνθουσιασμό διακηρύττει πῶς εἶναι «ἄξιος» ὁ νέος λειτουργὸς τοῦ Θεοσαστηρίου.

Ἀπὸ τίς πρώτες ἡμέρες τῆς χειροτονίας του ὁ Νεόφυτος παρουσιάσθηκε ὑπόδειγμα κληρικοῦ. Ἡ σεμνότης του, ἡ εὐσέβειά του, ἡ εὐλάβειά του ἔλαμπαν παντοῦ. Ἦταν τὰ πολύτιμα διαμάντια τῆς ψυχῆς του!

Οἱ σπάνιες αὐτὲς ἀρετὲς τοῦ ἱεροδιακόνου παρεκίνησαν τὸν Μητροπολίτη νὰ τὸν χειροτονήσῃ, νεώτατο, πρεσβύτερο.

Τὴν χειροτονία του εἰς ἱερέα ὁ Δούκας δὲν τὴν εἶδε σὰν ἓνα τέλος. Τὴν εἶδε σὰν ἓνα σταθμὸ καινούργιων ἀγῶνων. Διότι ὁ Νεόφυτος ἀνῆκε στὶς ἐκλεκτὲς ψυχές,

που διψούν για πρόοδο και τελειότητα και φλογίζονται από τον πόθο να προχωρήσουν στα γράμματα!

Κατέβηκε, λοιπόν, στα Γιάννενα, όπου έγινε έφημεριος και ιδιωτικός δάσκαλος. Μόρφωνε άλλους και συγχρόνως σπουδάζε. Παρακολουθούσε ανώτερα μαθήματα στις περίφημες Σχολές των Ίωαννίνων και καταγινόταν ιδιαίτέρως σε θεολογικές και φιλολογικές σπουδές. Αργότερα πήγε στο Μέτσοβο, όπου σπούδασε τέσσερα ολόκληρα χρόνια, δουλεύοντας σκληρά.

Μα ή δίψα του για μάθησι δεν κορέσθηκε σ' όσα έμαθε στης πατρίδος του τα σχολειά. Γι' αυτό απέφασισε να συνεχίση τις σπουδές του στο Βουκουρέστι, στην «Αύθεντική Σχολή» του Λάμπρου Φωτιάδη.

Έτσι σε λίγο ο Νεόφυτος βρίσκεται στην πρωτεύουσα της Ρουμανίας και γράφεται στην περίφημη εκείνη Σχολή. Δεν αρκείται όμως σ' όσα μαθαίνει όλη ημέρα κοντά στο σφόδ' Ηπειρώτη δάσκαλο. Προσπαθεί με συνεχή και αδιάκοπη άτομική μελέτη να συμπληρώση τις γνώσεις του. Μελετά Έλληνας συγγραφείς, πιο πολύ όμως την Άγ. Γραφή και τους μεγάλους Πατέρας της Έκκλησίας μας. Μια λάμπα και μερικά κεριά τον συντροφεύουν κάθε νύκτα στις πολυώρες μελέτες, που κάνει κλεισμένος στο φτωχικό του δωμάτιο.

Το παράδειγμα του Δούκα μας φέρνει στο νου πολλούς νέους, που, επειδή ή καρδιά τους φλογίζεται από τον πόθο για μόρφωσι δεν υποχωρούν μπρός στις συμφορές, δεν υποστέλλουν την σημαία μπρός στις πρώτες άποτυχίες ή δυσκολίες. Πεινασμένοι πολλές φορές, με χιλιομπαλωμένο παντελόνι, σπουδάζουν.

Ένώ δίπλα τους άλλοι συμμαθηταί τους εύποροι και χορτάτοι, βαριώνται τα μαθήκατα και όχι σπάνια εγκαταλείπουν και τις σπουδές τους. Ποιοί από τους νέους αυτούς μορφώνονται πραγματικά και βγαίνουν μέσ' στην κοινωνία έπιστήμονες και έργαται πολιτισμού δεν χρειάζεται καν να το πούμε! Είναι σ' όλους γνωστά. Η θέλησις πάντα χαρίζει στο νέο τή νίκη!

Άλλ' ως γυρίσουμε στο Δούκα. Ένώ τελείωνε τις σπουδές του στην «Αύθεντική Σχολή», μια πρόσκλησι έφθασε στο Βουκουρέστι. Έρχόταν από τήν ελληνική παροικία της Βιέννης, που τότε ήταν ακόμη στην άκμή της και απευθυνόταν στο Νεόφυτο Δούκα. Ήταν κάτι σαν το «διαβάς βοήθησον ήμιν» του Μακεδόνας, που άκουσε ο μέγας απόστολος, ο Παύλος, στα παράλια της Μικράς Άσίας! Κάτι τέτοιο ζητούσαν τώρα οί Έλληνες της Βιέννης. Ζητούσαν ένα έμπνευσμένο οδηγό. Κάτι περισσότερο. Ζητούσαν ένα πνευματικό πατέρα. Έναν ιερέα του Ύψιστου. Ένα δάσκαλο των παιδιών τους. Και ποιός άλλος, σκέφθηκαν, είναι πιο κατάλληλος, πιο άξιος για τήν τιμητική αυτή θέση, από τον Νεόφυτο; Ποιός άλλος θα μπορούσε να τους διδάξη και να τους φωτίση καλύτερα από τον ταπεινό και μορφωμένο αυτόν Έλληνα;

Στήν αρχή ο Δούκας δυσκολεύθηκε να αποφασίση να φύγη από το Βουκουρέστι. Τελικά όμως πείσθηκε και είπε το ναί.

2. ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΑ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ

Στά 1803 ὁ Δούκας ἀφήνει τὸ Βουκουρέστι καὶ πηγαίνει στὴ Βιέννη. Ἐκεῖ μένει δώδεκα ὀλόκληρα χρόνια, δείχνοντας ὅλη του τὴ δραστηριότητα. Τρεῖς εἶναι κυρίως οἱ τομεῖς, στοὺς ὁποίους στρέφει τὴν προσοχή του: ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Στὸν πρῶτο τομέα φανερώνεται ἡ ἀγάπη καὶ ἡ στοργὴ τῆς μεγάλης του καρδιάς. Εἶναι ὁ καλὸς ποιμὴν τοῦ λαοῦ, ποῦ μὲ πόνο καὶ ἐνδιαφέρον νοθετεῖ καὶ συμβουλεύει μικροὺς καὶ μεγάλους. Εἶναι ὁ στοργικὸς πατέρας, ποῦ μὲ τὸ μυστήριό τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως καθαρίζει, καθοδηγεῖ καὶ συνδέει μὲ τὸ Λυτρωτὴ τῆς

ψυχῆς. Ὁ ἐμπνευσμένος λειτουργός, ποῦ ἀνεβάζει τὶς καρδιές πρὸς τὰ ἄνω καὶ μεταβάλλει τὸν ναὸν εἰς οὐρανόν.

Ὁ Δούκας ὁμως εἶναι καὶ δάσκαλος. Εἶναι ὁ ἀκούραστος συμπαραστάτης τῆς νεότητος καὶ ὁ μεγάλος παιδαγωγός τῶν ξενητεμένων παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος. Γι' αὐτὸ ὅλη τὴν ἡμέρα βρίσκεται κοντὰ τους. Ἡ διδασκαλία του εἶναι ζωηρὴ καὶ πειστικὴ. Ὁ τρόπος του εἶναι εὐγενὴς καὶ αὐστηρὸς. Κάθε μάθημά του στηρίζεται ἐμπνέει, ἐνθουσιάζει.

Στὴ Βιέννη ἀνάμεσα στοὺς μαθητὰς τοῦ Δούκα θὰ βροῦμε πολλοὺς, ποῦ ἀργότερα προσέφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Πατρίδα, ὅπως ὁ ἔθνικὸς εὐεργέτης Ἀπόστ. Ἀρσάκης. Σ' ὅλων τὶς καρδιές ὁ Νεόφυτος ἀνάβει τὴν ἱερὴ δάδα τῆς ἀγάπης στὸν Θεὸ καὶ στὴν Ἑλλάδα. «Ὅποῖος ἦτο ὁ Δούκας, σημειώνει ὁ ἱστοριοδίφης Ἄν. Γούδας, κατὰ τὴν εὐμάθειαν, τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν, τὸ ἀκαταγώνιστον πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐνθερμον ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ πράττειν τὸ καλόν, τοιοῦτους ἀνεδείκνυε τοὺς μαθητὰς του».

Ἀλήθεια, πάντα τὸ ζωντανὸ χριστιανικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸ κήρυγμα!

Ἄλλ' εἶναι ὥρα νὰ ρίξουμε μιὰ γρήγορη ματιὰ καὶ στὴν τρίτη ἀπασχόλησί του· στὴν συγγραφὴ. Στὴ Βιέννη ὁ Δούκας ἐκυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Γραμματικὴν του, ποῦ τυπώθηκε μέσα σὲ λίγα χρόνια ἕξι φορές, πρᾶγμα πρωτοφανὲς γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἐκεῖ ἐπίσης ἐτύπωσε καὶ πλῆθος ἄλλων συγγραμμάτων του. Τὸ φιλολογικὸ ὁμως ἔργο, ποῦ ἐπέβαλε στὴ Βιέννη τὸν Δούκα, σὰν μεγάλο φιλόλογο καὶ σπάνιο

έλληνιστή, ήταν ή έκδοσις του Θουκυδίδη σέ δέκα τόμους μέ παράφρασι καί σχόλια.

΄Αλλά ποιός τάχα έτύπωνε τά έργα του σοφου δασκάλου; Ποιός μεγάλος ευεργέτης του χορηγούσε τά χρήματα; ΄Η απάντησις στά έρωτήματα αυτά δέν θά μās παρουσιάση ένα δεύτερο πρόσωπο πάνω στή σκηνή. Πάλι τó Δούκα θά μās δείξη. Τó φτωχό ΄Ηπειρωτόπουλο, πού ξεκίνησε κάποτε πεντάρφανο κι έρημο από τά ΄Ανω Σουδενά, μέ σκληρή δουλειά, απέκτησε μιá μικρή περιουσία. ΄Αλλά καί τά λίγα χρήματα, πού έπαιρνε δέν τά κράταγε για τόν έαυτό του. Τά έδινε καί έτυπώνοντο τά βιβλία του, πού μοίραζε παντού δωρεάν...

΄Ετσι κύλησαν τά χρόνια ως τó 1815 πού μιá ειδησις θλιβερή διαδίδεται ανάμεσα στον απόδημο έλληνισμό. Ξεκινά από τó Βουκουρέστι καί φθάνει στά έλληνικά κέντρα τής Εύρώπης. ΄Η ειδησις μιλάει για τόν θάνατο του ΄Ηπειρώτου δασκάλου Λάμπρου Φωτιάδη.

Τότε τά μάτια των Έλλήνων, πού ζούσαν στο Βουκουρέστι, γυρίζουν προς τή Βιέννη. ΄Ενα όνομα, πού λάμπει εκεί, έλκύει τó ενδιαφέρον τους καί τήν προσοχή τους, είναι ó ατρόμητος λειτουργός του ΄Υψίστου, ó ακαταπόνητος δάσκαλος τής νεολαίας, ó Δούκας. Αύτός είναι ó πιό ικανός, ó πιό άξιος ν' αναλάβη τήν διεύθυνσι τής «Αύθεντικής Σχολής». Γι' αυτό στο Νεόφυτο απευθύνονται οι προύχοντες Έλληνες του Βουκουρεστίου καί του ζητούν νά ξαναπεράση τó κατώφλι τής Σχολής, στήν όποία κάποτε ήταν μαθητής. Νά διδάξη εκεί πού άλλοτε διδασκόταν τά θεία λόγια τής Πίστewς.

΄Ο Δούκας δέχεται τήν τιμητική πρόσκλησι καί γυρίζει στο Βουκουρέστι. Θέλει νά πληρώση τά πνευματικά δίδακτρα, πού χρωστάει στήν πνευματική του τροφό, στήν «Αύθεντική Σχολή».

΄Από τήν πρώτη στιγμή, πού αναλαμβάνει τήν διεύθυνσι τής Σχολής ρίχνεται στή δουλειά για νά τήν ανυψώση στήν παλιά της δόξα. ΄Επισκευάζει τά κτίριά της, τήν πλουτίζει μέ καινούργια όργανα, παίρνει καλούς καθηγητάς. Γρήγορα ή Σχολή συγκεντρώνει πάλι πολλούς μαθητάς. Μέσα σέ δυό χρόνια ó αριθμός φθάνει τούς 400—πράγμα πού για τήν εποχή εκείνη ήταν ρεκόρ.

Δυστυχώς, όμως, τήν πολýκαρπη αύτή δράσι του Δούκα, έρχεται ένα τραγικό έπεισόδιο νά τήν σταματήσει. Κάποιο πρωινό, χαράματα θά ήταν, ó εύλαβής λευίτης ξεκίνησε για τήν εκκλησία του. Πήγαινε νά λειτουργήση. ΄Η πόλις δέν είχε ξυπνήσει ακόμα. Οι δρόμοι παντέρημοι. Μιá στιγμή, εκεί πού πέραγε σ' ένα απόμερο δρομάκι, ένας άγνωστος πετάχτηκε εμπρός του. Του έπετέθη χωρίς καμμιά κουβέντα καί τόν εκτύπησε δυνατά. ΄Ο δάσκαλος έπεσε κάτω, αιμόφυρτος αναισθητός, ενώ ó δολοφόνος χανόταν στο μισοστόταδο. ΄Ωρα έμεινε εκεί ó Δούκας, ώσπου οι πρώτοι διαβάται τόν πήραν είδησι. Μόλις τόν είδαν κόσμος πολýς μαζεύτηκε γύρω του καί τόν μετέφεραν άμέσως στο νοσοκομείο.

Στις αρχές τά πράγματα ήταν κρίσιμα. ΄Η πληγή μεγάλη καί επικίνδυνη. Σιγά-σιγά όμως άρχισε νά παίρνη τó καλύτερο. ΄Ο Δούκας γλύτωσε.

Στο μεταξύ ή αστυνομία συνέλαβε τόν κακοποιό καί τόν έκλεισε στή φυλακή. ΄Ολοι ζητούσαν νά τιμω-

ρηθῆ αὐστηρά. Μόνο ἓνας ζήτησε τὴν ἀθώωσί του. Κι αὐτὸς ἦταν ὁ Δούκας. Ὅταν τὸν ρώτησαν τί τιμωρία θὰ ἤθελε νὰ τοῦβάλουν, ὁ μεγαλόψυχος Ἴηπειρώτης τοὺς ἔδωσε τὴ γενναία ἀπάντησι:

—Καμμιά. Ἐγὼ τὸν συγχωρῶ!

Δὲν ἀρκέσθηκε μάλιστα ὡς ἐδῶ. Τοὺς παρεκάλεσε νὰ τοῦ δώσουν καὶ μερικὰ χρήματα γιὰ νὰ ἀρχίσῃ καμμιά δουλίτσα κι ἔτσι νὰ μὴ συνεχίσῃ τὴν κακοποιὸ δρᾶσι του.

Ἡ θαυμασία αὐτὴ διαγωγή τοῦ Δούκα ἐπέδρασε ἐπάνω στὶς ψυχὰς τῶν συμπατριωτῶν του πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ κηρύγματά του καὶ τὰ σοφὰ του συγγράμματα. Συνεκίνησε ψυχὰς. Δίδαξε πολλοὺς. Μήπως ἔτσι δὲν συμβαίνει πάντα; Μία γενναία πρᾶξις, μία ἥρωϊκὴ διαγωγή μιλάει περισσότερο ἀπὸ τὰ λόγια!

Μετὰ τὴν τρομερὴ ἐκείνη συμφορὰ ὁ Δούκας δὲν μπόρεσε νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐργασία του στὴν «Αὐθεντικὴ Σχολή» τοῦ Βουκουρεστίου. Ἄφησε τὴ Σχολή του καὶ περιωρίσθηκε νὰ διδάσκῃ λίγους μαθητὰς.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μέσα στὴν ψυχὴ του ξαναφούντωσε ἓνας παληὸς του πόθος, ποὺ ἦταν καὶ ὄνειρο κάθε ξενητεμένου δασκάλου. Ὁ πόθος του νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν ὁμορφὴ, ἀλλὰ φτωχεῖα του πατρίδα καὶ νὰ γίνῃ δάσκαλος ἐκεῖ, ποὺ πρωτόμαθε νὰ διαβάζῃ τὸ Ψαλτῆρι καὶ τὸ Ὀκτωῆχι. Ἦθελε νὰ διδῶσῃ στὸ καινούργιο σχολεῖο, ποὺ ἐκτιζαν τότε οἱ Ζαγοριανοί. Νὰ πῶς ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμία του αὐτὴ σ' ἓνα του συμπατριώτη:

«Ἐπληροφορήθην, τοῦ ἔγραφε, περὶ τοῦ ἀνεγειρομένου αὐτοῦ σχολείου, καὶ ἐπήνεσα καὶ τοὺς ἀρχηγέτας καὶ τοὺς ἐπομένους, καθότι τὸ ἔργον εἶναι καλόν,

καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας γινόμενον. Ὁ Ὑψιστος νὰ τὸ φέρῃ εἰς καλὴν ἔκβασιν! Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ, ὡς μέγα σχολεῖον, ἔχει χρεῖαν καὶ ἀπὸ πεπαιδευμένους περισσοτέρους, προσφέρω κἀγὼ ἑμαυτόν, ἐν καιρῷ νὰ διδάξω τὸ δυνατόν μοι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ. Μόνον φρόντισε νὰ συναχθῶσιν ἄξιοι καὶ πολλοὶ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι.

»Ἐρρωσο

»Τῆ 25 Ἰουλίου 1819 ἐν Βουκουρεστίῳ

Νεόφυτος Δούκας.»

Ὁ πόθος του ὁμως νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα δὲν πραγματοποιήθηκε τότε. Τὰ γεγονότα ἐμπόδισαν τὸν Ἴηπειρῶτη δάσκαλο νὰ κατέβῃ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ προετοιμασία τῆς Ἐπαναστάσεως στὶς παραδουναβιες περιοχὰς εἶχε μεταβάλει καὶ τὸ Βουκουρέστι σὲ πολεμικὸ κέντρο. Στὸν ὄργανισμὸ αὐτὸ μπορούσε νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορος ὁ Δούκας, ὁ μέγας πατριώτης; Ἄδύνατον. Ἀπὸ τοὺς πρώτους εἶχε μνηθῆ στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Γρήγορα ἀναδείχθηκε πρωτεργάτης τῆς μεγάλης ιδέας.

Οἱ μῆνες κυλοῦσαν. Ἡ μεγάλη στιγμή τοῦ ξεσηκωμοῦ πλησίαζε. Τότε μιὰ εἰδησις, μιὰ χαρούμενη εἰδησις, ἔφθασε σ' αὐτιὰ τῶν Ἑλλήνων: Ὁ Ὑψηλάντης διωρίστηκε Ἀρχηγός. Οἱ καρδιὲς ἀναγάλλισαν. Ἡ ἀποσταμένη ἐλπίδα ξαναζωντάνευσε. Σ' ὅλων τὰ χεῖλη μιὰ εὐχὴ ἀνέβηκε: Νὰ πετύχῃ στὸ ἔργο του ὁ νέος Ἀρχηγός!

Στὸν ἐνθουσιασμὸ αὐτὸ μετέχει καὶ ὁ Δούκας. Γνωρίζει προσωπικῶς τὸν Ὑψηλάντη καὶ εὐχεται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μεγάλο του ἀνδραγάθημα. Τοὺς

πόθους του εκφράζει σ' ένα του γράμμα στον Ἀρχηγό. Σ' αυτό παρακαλεί τὸν Ὑψιστον Θεὸ νὰ τὸν μακροημερεύη καὶ ζητάει ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη νὰ βοηθήσῃ στὴν ἀνάπτυξη τῆς Παιδείας. Συγχρόνως ὁ Δούκας τοῦ φανερῶνει τὸν πόθον του νὰ δουλέψῃ μέχρι τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Λίγο καιρὸ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὁ Νεόφυτος ποῦ εἶναι πιά γέρος καὶ ἀνήμερος, ἀφήνει τὸ Βουκουρέστι καὶ πηγαίνει στὴ Στεφανούπολιν τῆς Τρανσυλβανίας. Ἐκεῖ μένει ἕξι ὀλόκληρα χρόνια, διδάσκοντας καὶ γράφοντας. Παραφράζει καὶ σχολιάζει Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς, ἐνῶ συγχρόνως γράφει διάφορα ἐπιστημονικὰ ἔργα: λογικῆ, ἠθικῆ, φυσικῆ καὶ ρητορικῆ. Ἐπίσης ἐκεῖ γράφει πολλοὺς λόγους καὶ ἐπιστολὰς γιὰ διάφορα θέματα.

3. ΣΤΗ ΓΑΛΑΖΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ὁ ἥλιος τῆς χιλιεπότητης ἐλευθερίας ρίχνει τὶς ἀκτῖνες του πάνω στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά τῆς Ἑλλάδος. Ζεσταίνει τὶς καρδιὰς ἐκείνων, ποῦ πολέμησαν καὶ ἔχυσαν αἷμα. Ἀνάβει φωτιά ἐνθουσιασμοῦ καὶ στὶς ψυχὰς τῶν ξενητεμένων Ἑλλήνων. Ἡ φωτιά αὐτὴ πυρπολεῖ καὶ τὴν καρδιά τοῦ Δούκα, ποῦ ρίχνεται σὲ μιὰ σταυροφορία. Μιὰ σταυροφορία, ποῦ σύνθημά της δυὸ λέξεις εἶχε: Γυρισμὸς στὴν Ἑλλάδα. Γράφει, λοιπὸν, σὲ ὄλους σχεδὸν τοὺς μορφωμένους Ἑλληνας, ποῦ ζοῦσαν ἀκόμα στὰ ξένα καὶ τοὺς ζητεῖ νὰ γυρίσουν τὸ γρηγορώτερον στὴν Πατρίδα. Ἦταν ἡ ὥρα ποῦ ἡ ματοβαμμένη καὶ χιλιοδοξασμένη Ἑλλὰς εἶχε

ανάγκη από όλα της τὰ παιδιά. Περισσότερο μάλιστα έχει ανάγκη από όλους εκείνους, πού μπορούσαν κάπως νὰ τὴν βοηθήσουν καὶ νὰ τῆς πλύνουν τὶς μύριες πληγές, πού τῆς ἄφησε ἡ τετρακοσάχρονη σκλαβιά καὶ ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγών.

Δὲν ἦταν ὅμως ὁ Δούκας ὁ ἄνθρωπος, πού ἤξερε μονάχα νὰ δίνει καλές συμβουλές. Εἶναι πρὸ πάντων ὁ ἄνθρωπος, πού ἤξερε νὰ πράττει πρῶτα ὅ,τι τοὺς ἄλλους συμβουλεύει. Γι' αὐτὸ καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ κατεβῆ ἀμέσως στὴν Ἑλλάδα, νὰ γίνῃ δάσκαλος τῆς ἐλεύθερης πιά νεότητος. Ἦταν μάλιστα τόσο σφοδρὸς ὁ πόθος του αὐτός, ὥστε οὔτε στιγμή τὸν ἀνεχαίτισε ἢ σκέψις ὅτι εἶναι πιά 70 σχεδὸν χρονῶν, ἄρρωστος καὶ πολυβασανισμένος.

Ἄς ἀφήσουμε ὅμως καλύτερα τὸν ἴδιο νὰ μᾶς μιλήσῃ μέσα ἀπὸ τὶς ἐπιστολές του, πού ἔστειλε ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, λίγο καιρὸ πρὶν κατεβῆ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ πρώτη ἀπευθύνεται στὸν Ἄνδρέα Μουστοξύδη τὸν γενικὸ Ἐφορο τῶν Σχολείων Αἰγίνης καὶ εἶναι γραμμένη τὴν 5ην Ἰουνίου 1830. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἔχει ὡς ἑξῆς, ἀπλοποιημένη γλωσσικά:

«Ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας ἡ φήμη παρ' ὀλίγο νὰ φθάσῃ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, τῶρα μαζεύει τὰ ἀπόλεμα παιδιά της πού ζοῦν στὸ ἐξωτερικόν, σάν τὴν κόττα τὰ πουλιά της, γιὰ νὰ τὰ ζωογονήσῃ θάλποντάς τα κάτω ἀπὸ τὶς φτερούγες της. Γι' αὐτὸ ἀπὸ διάφορα μέρη τρέχουν πολλοί, σάν τὰ διψασμένα ἐλάφια στὶς πηγές τῶν γλυκυτάτων τῆς Πατρίδος ναμάτων. Αὐτοὺς λοιπὸν μιροῦμενος καὶ ἐγὼ ὁ ὁποῖος, περισσότερα ἀπὸ ὅσα χρόνια περιπλανῶντο οἱ Ἑβραῖοι στὴν

ἔρημο, γύριζα στὴν ξενητεία, τῶρα ἐτοιμάζομαι νὰ κατεβῶ στὴν Ἀθήνα. Πρὶν ὅμως φθάσω στὴν Πατρίδα καὶ ἐπειδὴ πρέπει ὅλοι νὰ τὴν βοηθήσουμε στὴν ἀνάρρωσί της, γι' αὐτὸ δέξαι καὶ ἀπὸ μένα 34 κιβώτια μὲ 12000 βιβλία μου γιὰ νὰ τὰ διαθέσῃ ὅπως θέλει ὁ σοφὸς Κυβερνήτης».

Ἀλήθεια τί νὰ πρωτοθαυμάσῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ ὠραῖο αὐτὸ γράμμα! Τὸν πόθο του νὰ γυρίσῃ στὴ γαλανὴ Πατρίδα του, τὴν ἀγάπη του στὰ ἑλληνόπουλα ἢ τὴν γενναιοδωρὴ καρδιά του; Ἴσως θὰ πρέπη καὶ τὰ τρία!

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Νεόφυτος Δούκας γράφει καὶ στὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Στὴν ἀρχὴ ἀφήνει νὰ ἐκδηλωθοῦν ὅλα τὰ βαθειὰ συναισθήματα, πού πλημμύριζαν τὴν ψυχὴ του γιὰ τὸν «σοφὸν Κυβερνήτην», πού πίστευε ὅτι ἔστειλε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν σῶσῃ ἀπὸ τὸν ἀφανισμό. Στὴ συνέχεια τοῦ ἀνακοινῶναι τὴν ἀπόφασί του νὰ ἐρθῇ στὴν Πατρίδα καὶ τὴν δωρεὰ του γιὰ τὴ φτωχὴ ἑλληνικὴ νεολαία. Νὰ λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ:

«Ἐξοχώτατε Κυβερνήτη,

»...Νῦν εἰσακουσθεῖσῶν τῶν εὐχῶν, καὶ ἐπιφανείσης τῆς ὑμετέρας ἐξοχώτητος εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν πραγμάτων οὐδεὶς πλέον μένει πόρρωθεν ὡς ἀπλοῦς θεατῆς. Καὶ ἐγὼ δὲ μετὰ δύο μῆνας ἐλπίζω καὶ αὐτοπροσώπως νὰ ἀξιώθῶ νὰ προσκυνήσω τὸν κοινὸν εὐεργέτην. Νῦν δὲ προαπέστειλα ὅσα μοι βιβλία τῶν ἐκδόσεών μου περισώθησαν ἐκ πολλῶν κινδύνων κιβώτια τριάκοντα τέσσαρα εἰς χρῆσιν τῆς πτωχῆς

νεολαίας, ταύτης δὴ τῆς ἀγαθῆς τῶν νέων Ἑλλήνων ἐλπίδος, τὰ ὅποια ἡ ἔξοχος τῆς κυβερνήσεως πρόνοια θέλει τὰ διατάξῃ κατὰ βούλησιν, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων.

Ἐγὼ δὲ μένω
τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος
ταπεινὸς εὐχέτης πρὸς Θεὸν
καὶ δοῦλος ἐλάχιστος
Νεόφυτος Δούκας

ὁ ταπεινὸς Ἀρχιμανδρίτης καὶ διδάσκαλος». Τὴν ἴδια ἡμέρα, πού ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴ αὐτῆ ὁ Καποδίστριας, παρά τὸ φόρτο τῆς δουλειᾶς του, ἀπαντᾷ ἐκφράζοντας τὴ χαρὰ καὶ τὴς εὐχαριστίες του πρὸς τὸν γνήσιον «υἱὸν τῆς Ἑλλάδος» ὅπως τὸν λέει.

«Ὁ Κυβερνήτης
Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιμανδρίτην
Κύριον Ν. Δούκαν.

Σπεύδομεν νὰ σοὶ ἐκφράσωμεν τὴν ὅποιαν μᾶς ἐπροξένησε χαρὰν ἡ ἐπιστολὴ σου τῆς 5 Ἰουνίου ἀγγέλλουσα τὴν εἰς τὴν φίλην πατρίδα ἐπιστροφὴν σου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θέλει δεχθῆ μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας γνήσιον υἱὸν τῆς Ἑλλάδος ὅστις ἔρχεται νὰ ἀφιερῶσθαι καὶ τὰς τελευταίας ἡμέρας του εἰς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν, τοὺς ὁποίους δὲν ἔπαυσεν, οὔτε θέλει παύσει ὠφελῶν διὰ τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν πονημάτων του.

Ἡ δὲ πτωχὴ νεολαία εὐχεται νὰ ἴδῃ συντόμως τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θέλει μαρτυρήσῃ ἡ ἴδια τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πρὸς τὸν μέγιστα εὐεργετήσαντα αὐτὴν

διὰ τῆς δωρεᾶς τόσων πολλῶν καὶ ἀξιολόγων βιβλίων.

Ἐν Ναυπλίῳ τῆ 12 Αὐγούστου 1830
Ὁ Κυβερνήτης
Ι. Α. Καποδίστριας.»

Παρ' ὅλο τὸ βαθὺ πόθο τοῦ Δούκα νὰ ἔρθῃ καὶ σὲ προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια δὲν ἦταν πεπρωμένο νὰ ζήσῃ αὐτὴ τῆ χαρὰ! Ὄταν πάτησε κατασυγκινημένος τὸ χῶμα «τῆς φιλότατης πατρίδος», καὶ τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς πού ἔφευγε ἀπὸ τὴν Αἴγινα γιὰ τὸ Ναύπλιο, ὅπου θὰ συναντοῦσε τὸν Κυβερνήτη, ἔμαθε τὴν θλιβερὴ εἶδησι τῆς τραγικῆς δολοφονίας του.

Ὁ γέρων σοφὸς ἔκλαψε πικρὰ γιὰ τὸν ἀδικο θάνατο τοῦ πρώτου Κυβερνήτου τῆς Πατρίδος. Ἐκλαψε, ἀλλὰ δὲν ἀπογοητεύθηκε ὁ ἀκατάβλητος δάσκαλος τοῦ Γένους. Τὸναντίον μάλιστα ρίχτηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ στὴ δουλειά, ὅταν λίγο καιρὸ ἀργότερα διωρίσθηκε δάσκαλος τῶν παιδιῶν τῆς Αἰγίνης.

Ἐκεῖ, στὸ «Ὀρφανοτροφεῖο τῆς Αἰγίνης», τὸ κερί τῆς ζωῆς του ἔδωσε τὴς τελευταῖες του ἀναλαμπές, γιὰ τὴ μόρφωσι τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Καὶ ἦταν κι αὐτὲς θερμές, φωτεινές σὰν τὴς πρώτες. Κάθε του μάθημα ἦταν μιὰ μυσταγωγία. Ἐνας ὕμνος γιὰ τὴν πίστι τὴν ἀκατάλυτη, γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀδούλωτη.

Ἡ γεμάτη παλμὸ καὶ ἐνθουσιασμὸ διδασκαλία τοῦ σοφοῦ παιδαγωγοῦ, δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Μέσα στὴς ἀδολες καρδιές τῶν ὀρφανῶν τοῦ πολέμου ἔπεσε σὰν πρωϊνὴ δροσιὰ καὶ πότισε τὸ χῶμα ἀπ' ὅπου βλάστησε ἡ καινούργια γενιά...

Ἄλλ' ὅλη ἡ δυναμικότης τῆς προσωπικότητός του δὲν ἐξαντλήθηκε στὴ μόρφωσι τῆς νεολαίας. Κι ὅταν ζοῦσε στὰ ξένα, ἀλλὰ κι ὅταν κατέβηκε στὴ λατρευτὴ του Πατρίδα, δὲν σταμάτησε οὔτε λεπτὸ νὰ γράφῃ. Μετέβαλε τὸ ἔρημητήριό τῆς Αἰγίνης σ' ἓνα ὑπέροχο σπουδαστήριον. Συνεκέντρωσε ὅσα μπορούσε περισσότερα βιβλία καὶ τίς ὥρες ποῦ δὲν δίδασκε τὰ ἀγαπημένα του ὄρφανά, μελετοῦσε κι ἔγραφε. Κι ὅταν τὸ σκοτάδι τῆς νύκτας ἔρριχνε τὸ μαῦρο του πέπλο πάνω στὸ νησί, ὁ ἀκούραστος δάσκαλος ἀναβε τὸ φτωχὸ του λυχναρίκι καὶ συνέχιζε τὴ δουλειά του. Τὰ γέρικα χέρια του ἔτρεμαν ἐνῶ ἔσερναν τὴν πέννα πάνω στὸ χαρτί. Τὸ κάτασπρον κεφάλι του ἔγερνε καὶ διάβαζε μὲ προσοχή τί εἶχε γράψει. Ὁμορφὴ σκηνή. Ὁ κατάλευκος πρεσβύτερος, ὡς τὰ ὀγδόντα χρόνια, δούλευε συνεχῶς γιὰ τὴν ἀναγέννησι τῆς μάνας Ἑλλάδος.

Ἄλλ' εἶναι ὥρα νὰ ρίξουμε μιὰ γενικὴ ματιὰ στὸ μεγάλο συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἑπειρώτου δασκάλου. Τὰ συγγράμματά του τὰ διακρίνουμε σὲ ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, σὲ ὑπομνήματα, ποῦ δυστυχῶς χάθηκαν καὶ σὲ ἐπιστολές.

Ἐβδομηντα ὀγκῶδεις τόμοι εἶναι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ποῦ ἐξεδόθηκαν ἀπὸ τὸν χαλκέντερο αὐτὸν κληρικό. Ἀνάμεσα στοὺς τόμους αὐτοὺς ἐξαιρετικὴ θέσι κατεῖχαν τότε ἡ δεκάτομη ἐκδοσι τοῦ Θουκυδίδη, οἱ ἑπτὰ τόμοι τοῦ Ἀρριανοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ρήτορες σὲ δέκα τόμους, ὁ Εὐριπίδης σὲ ἕξι τόμους, ὁ Ὅμηρος σὲ ἕξι ἐπίσης τόμους, ὁ Σοφοκλῆς σὲ δύο, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Αἰσχύλος κ.ἄ.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο τὸ καθαρὰ φιλολογικὸ του ἔργο, ποῦ τὸν τοποθετεῖ ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους

Ὁ Νεόφυτος Δούνας, ἀπὸ μελετητήριό του.

συγγραφείς των νεωτέρων χρόνων. Από τα σπουδαιότερα έργα του θεωρούνται και οι 1599 επιστολές του, όπου βρίσκει κανείς όλες του τις ιδέες, θρησκευτικές, φιλοσοφικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές, φιλολογικές κ.λ.π.

Το συγγραφικό έργο του Δούκα δεν έμεινε άγνωστο στην εποχή του. Τουναντίον, μάλιστα, τον έκανε γνωστό στους ευρύτερους φιλολογικούς κύκλους της Ευρώπης, γιατί τότε οι εκδόσεις των αρχαίων Έλλήνων ήταν κάτι πολύ σπάνιο πράγμα. Άς προσθέσουμε εδώ και κάτι χαρακτηριστικό, που δείχνει πόσο εκτιμούσαν τον Δούκα μερικοί ξένοι φιλόλογοι. Συχνά παρέπεμπαν στα έργα του Δούκα, με τη φράση: «Ducas dixit!»—ό Δούκας τό είπε.

Είναι όμως καιρός να ξαναθυμηθούμε ότι ο Νεόφυτος Δούκας δεν ήταν μόνο Δάσκαλος του Γένους, ήταν και ένας αγωνιστής της Όρθοδόξου Έλληνικής Έκκλησίας. Όταν ακόμη ήταν υπόδουλη η Έλλάς και ο Δούκας ζούσε στα ξένα, δεν έπαυσε ούτε στιγμή να εργάζεται έντατικά, για τό μεγάλο του πόθο: να βοηθήσει την Έκκλησία να ξαναυψωθής στην παλιά της αίγλη. Και όταν η αύρα της έλευθερίας φύσηξε μυροβόλα πάνω άπ' τό ματόβρεκτο χώμα της Έλλάδος και ο Δούκας γύρισε πάλι κοντά της, συνέχισε πιο έντατικά τον άγώνα του. Μ' αγάπη και στοργή έσκυψε πάνω στα προβλήματα της Έκκλησίας μας.

Ό, τότε η Έκκλησία μας είχε ανάγκη αυτής της στοργής γιατί ήταν καταπληγισμένη και πονεμένη. Τετρακόσια όλόκληρα χρόνια είχε προτάξει τά ήρωικά της στήθη έναντίον του βαρβάρου κατακτητού. Σάν τη στοργική κλωσσομένα είχε προστατεύσει

κάτω άπό τις φτερούγες της, τά παιδιά της. Σάν τον πελεκάνο είχε δώσει σταλαγματιά—σταλαγματιά τό αίμα της για να ζήσουν οι Έλληνες. Δεκάδες δεσποτάδες θυσιάσθηκαν στο βωμό της έλευθερίας. Έκατοντάδες ιερείς προσέφεραν όλοκαύτωμα τη ζωή τους για την άνάστασι της Έλλάδος. Κι όσοι ζούσαν μετά την Έπανάστασι ήταν οι περισσότεροι χωρίς μόρφωσι.

Τη θλιβερή αυτή κατάστασι χειρότερη η έντατική προπαγάνδα των διαφόρων έτεροδόξων. Καθολικοί και προτεστάνται ίδρυσαν σχολεία, όρφανοτροφεία και άλλα ιδρύματα, ενώ διέδιδαν παντού τη διδασκαλία τους. Έτσι πολλοί έχθροί, έξωτερικοί και έσωτερικοί, προσπαθούσαν ν' άφανίσουν την πίστι. Αυτή η κατάστασις, γράφει ο ίδιος ο Δούκας, μου ταρασσει την ψυχή και δεν μ' αφήνει να κλείσω μάτι. «Ταυτα ταραττει μου την ψυχήν, επίφοβα όντα προς τό μέλλον, και ούκ έξ ύπνον τοίς όφθαλμοίς λαβείν καθ' ήσυχίαν». Εύγενική άνησυχία! Έιερό καρδιοχτύπι! Καρδιοχτύπι, που κάνει τό Νεόφυτο να μην αναπαύεται ούτε λεπτό, αλλά να εργάζεται συνεχώς. «Όυτε ήσυχάζει, ούτε άποκάμνει εργαζόμενος διά την Έκκλησίαν, γράφων και συνηγορών προς όλας τά διευθύνσεις και διά παντός τρόπου», σημειώνει επιγραμματικά ο βιογράφος του. «Γράφει προς έπίσημους πολιτικός και έκκλησιαστικός άρχάς· γράφει προς άτομα έπίσημα και μή· συντάσσει ύπομνήματα· νοουθετεί και παρακαλεί· συμβουλεύει και άπειλεί».

Η προσπάθεια του Δούκα για την άνώψωσι της Έκκλησίας συγκεντρώνεται την εποχή εκείνη σ' ένα ιερό, εύγενικό στόχο: Στη μόρφωσι του κλήρου. Πιστεύει άκράδαντα, ότι, για να φουντώση η πίστις

στό λαό, χρειάζονται, πρώτα απ' όλα, εὐσεβείς και μορφωμένοι λειτουργοί. Μόνον τέτοιοι κληρικοί μπορεῖ νά σώσουν τήν Ἐκκλησία και τὸ Ἔθνος!

Γιὰ νά πετύχη τὸν εὐγενικό του αὐτὸ σκοπὸ ὁ Δούκας χρησιμοποίησε τὸν Γεώργιο Ριζάρη, μὲ τὸν ὁποῖο συναντήθηκαν στὴν ὁμορφὴ Αἴγινα.

Ἦταν και οἱ δυὸ παλαίμαχοι ἀγωνισταὶ τοῦ ἀποδημοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀγωνισταί, πού ἔρχονταν τώρα νά γράψουν τὸν ἐπίλογο τῆς ζωῆς τους στὰ ἅγια χώματα τῆς Πατρίδος, τὸ κύκνειο ὄσμα τους νά ποῦν, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο οὐρανὸ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ θὰ τὸ ποῦν μὲ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης τους γιὰ τὴν ἑλληνικὴ νεολαία. Γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ οἱ δυὸ Ἡπειρώτες, ὥρες πολλές συζητοῦσαν. Ὁ Δούκας μίλαγε στὸ Ριζάρη, μὲ πόνο και θέρμη, γιὰ τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἱερατικῆς Σχολῆς. Καὶ ὁ γερω-Ριζόρης τὸν ἀκουγε μὲ προσοχή, ὡς τὴν ὥρα πού ἀπεφάσισε νά κτίσῃ τὴν καινούργια Σχολή.

Τότε ὁ Γεώργιος Ριζάρης «ἀναστάς διεπεραιώθη Ἀθήναζε,» ὅπως γράφει ὁ Δούκας. Σηκώθηκε δηλαδὴ και ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα, ὅπου, ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρό, οἱ κασμάδες ἀνοίγαν τὰ θεμέλια τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, στὴν ὁδὸ Κηφισίας.

Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ καιρό, ἡ Σχολὴ τελείωσε και ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία της, ὄλων τὰ μάτια ἐστράφηκαν στὴν Αἴγινα, σ' ἓνα φτωχικὸ ἐρημητήρι, πού ζούσε ταπεινά και ἀθόρυβα ὁ Δούκας. Καὶ τὸν παρεκάλεσαν αὐτὸς ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσι τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Ἦταν ὁ πιὸ κατάλληλος γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ θέση. «Πολλοὶ Ἀθηναῖοι φίλοι μου, γράφει ὁ ἴδιος, θέλουν μὲ κάθε τρόπο νά μὲ πείσουν ν' ἀφήσω τὴν Αἴγινα και νά πάω στὴν Ἀθήνα, γιὰ ν' ἀναλάβω

τὴ φροντίδα τῆς καινούργιας Σχολῆς. Ὡ, ναί, γιὰ μένα αὐτὸ θὰ ἦταν πάρα πολὺ εὐχάριστο, ἂν ἦμουν δέκα χρόνια νεώτερος! Τώρα ὁμως πού πέρασα πιά τὰ ὀγδόντα, πῶς μπορῶ νά ἐπαρκέσω στὶς μέριμνες τῆς Σχολῆς; Τὰ χέρια μου τρέμουν, τὰ πόδια μου τρικλίζουν, τὰ πνευμόνια μου δέν βαστοῦν πιά γιὰ διδασκαλία και ἡ γλῶσσα μου δέν εἶναι πιά εὐστροφη, ὅπως ἄλλοτε. Εἶμαι πιά δυστυχῶς, γέρος...».

Παρ' ὅλες ὁμως τὶς ἀντιρρήσεις του διωρίστηκε Διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Δέν ἀνέλαβε ὁμως τὰ καθήκοντά του, γιατί στοῦ μεταξύ ἔπεσε ἄρρωστος βαρεῖα.

4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ

Όπως είπαμε και ως τώρα ο Νεόφυτος Δούκας, συνεχίζοντας τη λαμπρή παράδοσι της αγάπης, και της φιλανθρωπίας των μεγάλων διδασκάλων του Γένους, σκόρπιζε ό,τι είχε. Ο ίδιος σε μιά του έπιστολή ανεβάζει τα αντίτυπα των έργων του, που μοίρασε δωρεάν μέχρι το 1805 σε 800.000. Τα 35000 τα χάρισε όταν η Ελλάδα ελευθερώθηκε. Όλα αυτά τα έκανε γιατί ένας ήταν ο φλογερός του πόθος: Όλα θυσία για την ην ανάστασι του Γένους, την ανόρθωσι της Εκκλησίας και την ανάπλασι της νεολαίας, έστω και αν αυτός πέθαινε στην ψάθα τα 12000 από αυτά έστειλε, όπως είδαμε, από το Βουκουρέστι στον Κυβερνήτη, και τα

υπόλοιπα 23000 τα μοίρασε μόνος του, όταν κατέβηκε στην Αίγινα.

Και πράγματι έτσι έγινε. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του έζησε φτωχά, πολύ φτωχά. Και μόλις λίγο καιρό πριν πεθάνη, που μαθεύθηκε ότι έστερείτο, του χορηγήθηκε ένα φτωχότατο κρατικό επίδομα. Μ' αυτό το επίδομα πέρασε ως τη στιγμή, που η μεγάλη του ψυχή φτερούγισε στα Ουράνια, στις 20 Δεκεμβρίου 1845.

Η ημέρα της κηδείας του ήταν ένας αληθινός λαϊκός συναγερμός. Κόσμος πολός προσκύνησε το μεγάλο νεκρό. Ο Χ. Παμπούκης στον έπικήδειό του είπε χαρακτηριστικά για το Δούκα: υπέρ τας εκατόν πενήκοντα χιλιάδας δραχμάς έδαπάνησεν εις τα δωρεάν διανεμηθέντα βιβλία του. Έπί τέλους δέ ευεργετών έξηνητλήθη τοσοούτον, ώστε έπ' έσχάτων των γηρατείων του επένετο· και ουδέ τα προς τροφήν, ουδέ τα προς την ταφήν κατά τον θάνατόν του τω εύρέθησαν». Και ο μαθητής του και βιογράφος του Γ. Γαζής Δελβινακιώτης, με το ίδιο πνεύμα, γράφει, για το μεγάλο αυτό δάσκαλο του Γένους. «Ο Δούκας, λέει, εκ των ιδίων έργων έδοξάσθη γενόμενος ευεργέτης κοινός, ου μόνον της Ελλάδος αλλά και πάσης ελληνικής και όμοθρήσκου φυλής, διότι αφιέρωσεν όλας τας στιγμάς της ζωής του εις το ποιείν και διδάσκειν τα έργα της ευαγγελικής άρετης, όθεν ουκ έπαύσατο έφ' όρου ζωής ευεργετών την Ελλάδα, διδάσκων και συγγράφων, παραινών, βοηθών, έλεών, φωτιζων και άπασαν την περιουσιαν του χαριζόμενος».

Παρομοίους επαινους για τον ταπεινό Δούκα συνέθεσαν και όσοι ιστορικοί έγραψαν γι' αυτόν. Ο Νεό-

φυτος ὑπήρξεν, γράφει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, «τὸ σέμνωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος». Καὶ ὁ Μανουὴλ Γεδεών στὰ «Ἀπομνημονεύματα Χρονογράφου», χαρακτηρίζει μὲ αὐτὲς τὶς ζωντανὲς λέξεις τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα τοῦ «ἀθανάτου εὐεργέτου καὶ διδασκάλου»: «Καὶ τοῦ Κούμα μνήμη παρ' ἡμῖν (ἐν Κωνσταντινουπόλει) ἐσώζετο τιμὰ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου· ὑπὲρ πάντας δὲ ὁ εὐεργέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Δούκας ὁ Νεόφυτος ὁ «ποιήσας καὶ διδάξας».

Μιὰ ἡμέρα μετὰ τὸ θάνατό του, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν στὴ Βουλὴ τὸν Νεόφυτο Δούκα μεγάλο εὐεργετὴ τῆς Ἑλλάδος. Ὑστερα δὲ ἀπὸ τέσσερα χρόνια, τὸ 1849, πάνω στὸν τάφο του, πού εἶναι στὸν περίβολο τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, στήθηκε μιὰ ἐπιτύμβια μαρμάρινη στήλη. Ἔχει ὕψος πέντε περίπου μέτρα καὶ καταλήγει σ' ἓνα μαρμάρينو σταυρό. Ἡ ἀπίριτη αὐτὴ στήλη ἔχει πρὸς τὴν κορυφή καὶ σὲ κάθε τῆς πλευρὰ χαραγμένα μέσα σὲ δάφνινο στεφάνι σύμβολα καὶ μονογράμματα χριστιανικά. Στὴ μιὰ τῆς πλευρὰ εἶναι μὲ κεφαλαῖα γράμματα αὐτὲς οἱ λέξεις:

«ΤΩΙ ΣΟΦΩΙ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΙ
ΝΕΟΦΥΤΩΙ ΔΟΥΚΑΙ
ΤΕΛΕΥΤΗΣΑΝΤΙ ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΗΙ Κ' ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΑΩΜΕ' ΕΤΟΥΣ».

Γύρω στὴ μαρμάρινη βᾶσι τῆς στήλης αὐτῆς εἶναι χαραγμένα μὲ κεφαλαῖα γράμματα τέσσερα ἐπιγράμματα σὲ ἀρχαία γλῶσσα. Νὰ τὸ ἓνα ἀπ' αὐτά:

«Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΕΠΤΕΡΩΘΗ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΣ ΤΑΣ ΑΙΩΝΙΑΣ
ΤΟ ΔΕ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΙ Η ΕΛΛΑΣ Η ΠΡΟΣΦΙΛΗΣ ΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΝ ΟΣ' ΟΡΓΑΙ ΠΡΟΣ ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΝ Η ΠΑΤΡΙΣ
ΤΟΥ
ΕΥΣΕΒΗ ΘΑ ΣΩΖΗΙ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΔΑΔΟΥΧΟΥ ΤΗΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ».

Ἐναν αἰῶνα, μετὰ τὸ θάνατό του, στὶς 19 Ἰανουαρίου 1946, γιορτάσθηκε στὴν Ἀθήνα ἡ ἑκατονταετηρίδα τοῦ μεγάλου δασκάλου Νεοφύτου Δούκα. Στὴν εἰδικὴ συγκέντρωσι, πού ἔγινε στὸν «Παρνασσό» πῆγαν Ὑπουργοί, πολιτευταί, ἀνώτεροι στρατιωτικοί, ἐκπαιδευτικοί, πολὺς κόσμος καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Ἐτίμησαν τότε τὸν ξακουστὸ δάσκαλο τοῦ Γένους ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιο, Φιλολογικὰ καὶ Ἡπειρωτικὰ σωματοεῖα.

Ὁ Δούκας ἦταν πράγματι «ὁ ποιήσας καὶ διδάξας». Μὲ τὸ βίό του, τὴν ἀκάματη δρᾶσι του, τὸν ἱεροποστολικὸ του ζῆλο, μᾶς ἔδωσε ζωντανὰ συνθήματα ζωῆς. Καὶ μὲ τὴ διδασκαλία του, ἔπου κι ἂν σκετόταν δὲν παρέλειπε νὰ μεταδίδη ἀπὸ τὸν πλοῦσιο θησαυρὸ τῆς καρδιᾶς του. Ἀπὸ τὸν ἄμβωνα καὶ ἀπὸ τὴν ἔδρα ἀναβε τὴν ἱερὴ φλόγα τῆς πίστεως στὶς καρδιᾶς τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πολὺπλευρὴ δρᾶσις τοῦ ὡς κληρικοῦ, ἡ ἀκαταπόνητὴ ἀγάπη τοῦ γιὰ τὸ παιδί, τὰ φλογερά του συνθήματα, τὸ ζωντανὸ του παράδειγμα, ἡ ταπεινότης καὶ ἡ αὐτοθυσίᾳ του ἦταν τὸ ἀπόσταγμα τῆς συνθέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος στὰ κατὰβραθα τῆς μεγάλης προσωπικότητος τοῦ Δούκα. Συνθέσεως, τὴν ὁποῖαν ἐτόνισαν ὅλοι ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν Ἡπειρώτη Δάσκαλο, ἐπαναλαμβάνοντας τὴν ἐπιγραμματικὴν φράσιν: «Ὁ Δούκας ἐσκέπτετο φωτεινότερα, ὡς Ἕλληνα, καὶ ἐξοῦσε ἠθικώτατα, ὡς τέλειος Χριστιανός»

Τὶ ζωντανό, ἀλήθεια, παράδειγμα καὶ γιὰ τὶς σύγχρονες γενεές ἦταν ὁ ταπεινὸς αὐτὸς δάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Νεόφυτος Δούκας! Παράδειγμα, ποῦ διαλαλεῖ παντοῦ τὴν ζωντανὴν συνέπειαν ἀνάμεσα στὰ λόγια καὶ στὰ ἔργα. Σάλπισμα, ποῦ καλεῖ γέρους καὶ νέους, μορφωμένους καὶ ἀνθρώπους τῶν ὀλίγων γραμμάτων νὰ ζοῦν φωτεινότερα, σὰν Ἕλληνες καὶ ἠθικώτατα, σὰν τέλειοι Χριστιανοί.

Ὡ Θεέ μου, δῶσε ν' ἀκολουθήσουν ὅλοι οἱ νέοι μας τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου κληρικοῦ καὶ δασκάλου, τοῦ Νεοφύτου Δούκα!

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

(1786 — 1854)

«Υψιστε Θεέ... ἐπιβλεψον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ δός νά ἐπιλάβῃ ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας».

(Ἀπὸ τὴν προσευχὴν τοῦ στὸ Ναύπλιο).

1. NEANIKA XRONIA

Τὸ ἤσυχο σπιτικό τοῦ Παπαναστάση στὰ Δολιανὰ τῆς Ἡπείρου ἦταν ἀνάστατο. Ἡ παπαδιά κοίταγε νὰ μαζέψη τὸ κάθε τι. Τὰ ρούχα καὶ τὰ στρωσίδια τὰ ἔβαζε σὲ σεντούκια, τὰ μαγειρικά σκεύη σὲ μεγάλα πανέρια. "Ὅλα ἔμπαιναν μὲ τάξι καὶ προσοχὴ στὴ θέσι τους. "Ἦξερε ἡ καλὴ νοικοκυρὰ ὅτι σ' ἓνα τόσο μεγάλο ταξίδι, ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν—θὰ πήγαιναν στὴ Θράκη—εὐκόλα μποροῦσε νὰ γίνουιν ζημιές.

Ἄλλὰ γιατί τάχα αὐτὸ τὸ ξεσπίτωμα; Γιατί ὁ Παπαναστάσης ἄφηνε τὰ ἀγαπημένα του ἠπειρωτικὰ χῶματα καὶ τραβοῦσε γι' ἄλλους τόπους κι ἄλλα μέρη; Διότι ἡ μαύρη καταχνιὰ τῆς σκλαβιάς πλάκωσε σὰν βαρὺς βραχνῶς τὴ γῆ τῆς Ἡπείρου. Τὸ δρεπάνι τοῦ

έξολοθρευτοῦ καθημερινά ἀπειλοῦσε κάθε Ἑπειρώτη, πού θά ὑποφιαζόταν ὁ κατακτητής. Καί μιά τέτοια ὑποφία ἄρχισε νά τρέφῃ καί ἐναντίον τοῦ ἀδούλωτου Παπαναστάση.

Στίς δύσκολες ἐκείνες στιγμές ὁ φτωχός ἱερεὺς θά ἔπρεπε νά εἶχε κάποιον ἰσχυρὸ προστάτη γιὰ νά μείνῃ στὰ Δολιανά. Τοῦ κάκου ὅμως ἀνεζήτησε κάποιον, πού νά διασκεδάσῃ τίς ὑποφίες καί νά καταπραύνη τὴν ὀργή τοῦ τυράννου. Καί τότε μπρός του ὀρθώθηκε τὸ τρομερὸ δῆλημα: Νά μείνω, κι ἄς μοῦ πάρουν τὸ κεφάλι ἢ νά φύγω; Κι ὁ εὐλαβὴς λευίτης τοῦ Ὑψίστου προτίμησε τὸ δεύτερο.

Ἔτσι μιά ἡμέρα μάζεψε ὅλο τὸ νοικοκυριό του, ἄφησε τὰ Δολιανά καί τράβηξε γιὰ τὴ Θράκη, ἄγνωστος ἀνάμεσα σ' ἀγνώστους. Ἐκεῖ, ὅπως καί στὴν πατρίδα του, δούλεψε σκληρά. Μετά τὴ θεία λειτουργία καί τ' ἄλλα ἱερατικά του καθήκοντα, τράβαγε μὲ μιά σάπια γιὰ τὸ χωράφι. Ὀλημερίς ὁ τίμιος ἰδρώτας τοῦ σεβαστοῦ λευίτη πότιζε τὸ ἑλληνικὸ χῶμα!

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναμπουμπούλα, ἓνα χαρούμενο γεγονός ἦρθε νά χύσῃ βάλσαμο παρηγορίας στὴν καρδιά τοῦ ξεπιτωμένου Ἑπειρώτη. Ἐνα παιδιάτικο κλάμα γέμισε τὸ σπίτι. Ὁ Παπαναστάσης ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του τὸ γυιό του, τὸ Γιῶργο του.

Τί ὄνειρα τάχα νά ἔκανε ὁ καλὸς παπᾶς σὰν πρωτοπῆρε στὰ χέρια του τὸ μικρό; Ἀλλὰ καί ἡ καλὴ παπαδιά, ἡ κυρὰ Σωσάννα, τί νά σκέφθηκε σὰν πρωτάκουσε τὸ παιδικὸ του κλάμα; Χωρὶς ἄλλο θά ἠθελαν νά τὸν δοῦν κάποια ἡμέρα γραμματισμένο καί σοφό, σπουδασμένο καί τρανό!

Γρήγορα ὅμως ὄλ' αὐτὰ τὰ εὐγενῆ ὄνειρα ἔσβησαν.

Τριῶν μόλις χρονῶν ἦταν ὁ Γιῶργος, ὅταν ὁ χάρος κτύπησε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους κι ἄρπαξε τὸν προστάτη τους. Ὁ Παπαναστάσης ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια.

Ἔτσι ἡ κυρὰ-Σωσάννα ἔμεινε μόνη τῆς στὸν κόσμο καί μακριὰ ἀπὸ τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι. Ἡ ξενιτιά τῆς φάνηκε τότε δυὸ φορές πικρὴ. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νά φύγῃ. Σφίγγοντας στὴν ἀγκαλιά τῆς τὸ Γιῶργο τῆς γύρισε πίσω στὴν κατακαυμένη Ἑπειρο. Ἐφθασε μαυροφορεμένη στὰ Δολιανά. Ἐκεῖ κοντὰ στοὺς συγγενεῖς τῆς βρῆκε παρηγοριά κι ἀνακούφισι.

Σὲ λίγα χρόνια, ὅταν πιά ὁ Γιῶργος ξεπετάχθηκε, ἡ κυρὰ-Σωσάννα τὸν ἔστειλε νά μάθῃ τὰ πρῶτα γράμματα στὸ δάσκαλο τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ὁ μικρὸς Ἑπειρώτης πρωτόπιασε στὸ χέρι του τὸ Ψαλτῆρι καί τὸ Ὀκτωῆχι κι ἄρχισε νά μαθαίνη ἀνάγνωσι καί γραφή. Τὸ ζωντανὸ κι εὐκίνητο μυαλό του ἄρπαζε γρήγορα τὸ κάθε τι πού τὸν μάθαινε ὁ δάσκαλος χωρὶς πολὺ κόπο. Ἔτσι ὅσο πέραγε ὁ καιρὸς φούντωνε μέσα του ἡ ὄρεξι νά μάθῃ κι ἄλλα, κι ἄλλα.

Τούτῃ ἡ ὄρεξις τοῦ μικροῦ ἔκανε τὴ φτώχεια τὴ μάνα του νά ἀποφασίσῃ τὰ τὸν στείλῃ στὰ Γιάννενα, γιὰ νά τελειώσῃ ἐκεῖ τὰ «ἐγκύκλια μαθήματα». Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ γιόμισε χαρὰ τὸ μικρὸ γυιό τοῦ Παπαναστάση. Γρήγορα ἐτοίμασε ἓνα μικρὸ μπογαλάκι καί τράβηξε γιὰ τὴν χιλιотραγουδισμένη πρωτεύουσα τῆς Ἑπείρου. Ἐκεῖ τρώγοντας τίς περισσότερες ἡμέρες ἓνα κομμάτι ψωμί καί λίγες ἐληῆς ρίχτηκε στὰ μαθήματά του. Παρ' ὅλη ὅμως τὴ φτώχεια του πῆρε τὴν πρώτη θέσι ἀνάμεσα στοὺς συμμαθητάς του.

Σὲ λίγο, ὅταν τελειώσε τὸ σχολεῖο στὰ Γιάννενα

καί γύρισε πίσω στα Δολιανά, ή καρδιά του έκαιγε από την επιθυμία ν' αποκτήση ανώτερη μόρφωση στα ελληνικά πνευματικά κέντρα της Εύρωπης. Είπε τα όνειρά του στη μάνα, τὰ συζήτησαν. Μέτρησαν τις δυσκολίες. Στο τέλος απέφασε νὰ πάη στο Βουκουρέστι.

"Ετσι για δεύτερα φορά σέ λίγα χρόνια έτοιμασε τὸ μπογαλάκι του καί μέσα σ' ένα καλοστρωμένο καλάθι, φορτωμένο σ' ἄλογο, ξεκίνησε για τὴν ξενητεία. Μερώνικτα ταξίδεψε ὥσπου νὰ φθάση στήν πρωτεύουσα τῆς Ρουμανίας.

Στὸ Βουκουρέστι ὁ μικρὸς Γιώργος εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ μὴ νοιώσῃ οὔτε τὴ στέρησι τοῦ πατέρα, οὔτε τὴν ἄλλειψι τῆς μάνας. Ὁ θεῖος του, ὁ ἱερομόναχος Γεννάδιος, ἀντικατέστησε καί τοὺς δύο σ' ὅλα. Καί πρῶτα-πρῶτα ἐνδιαφέρθηκε για τὴ μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ στέλνοντάς του κοντὰ στὸν ξακουσμένο Σχολάρχῃ, τὸν Λάμπρο Φωτιάδη.

Μόλις πρωτογνώρισε τὸ νεαρό ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, πού εἶχε συνήθεια νὰ δίνῃ κι ἄλλα ὀνόματα στοὺς μαθητάς του, ἔδωσε καί στο Γιώργο πρὸς τιμὴ τοῦ θεῖου, κι ἓνα δεύτερο ὄνομα, τὸ ὄνομα Γεννάδιος. "Ετσι στήν ἱστορία ὁ γυῖός τοῦ Παπαναστάση ἀπὸ τὰ Δολιανά ἔμεινε γνωστός μέ τὰ δύο ὀνόματα: Γεώργιος Γεννάδιος.

Μέ τὸν καιρό ὁ Γεώργιος Γεννάδιος ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ διακεκριμένους μαθητάς τοῦ Φωτιάδη. Ἡ φιλομάθειά του τὸν ἀνέδειξε πρῶτο σ' ὅλα. Ἡ ρητορική του εὐφράδεια τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ ὀμιλῇ στίς γιορτές τῆς Σχολῆς.

Τὰ χρόνια πού ἔζησε κοντὰ στὸν ξακουστό αὐτὸ

δάσκαλο τοῦ Γένους βάρυναν πολὺ στο διανοητικό καί ἠθικό πλάσιμο τοῦ νέου. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἡπειρώτου, πού εἶχε ἄξονα καί περιεχόμενον τὴν πίστι καί τὴν πατρίδα, ἦταν ὁ σπόρος, πού ἔπεσε σ' εὐπλαστικὴ ψυχὴ καί παρουσίασε σέ λίγο πλούσιους καί δυνατοὺς καρπούς. Ἡ ἠθική προσωπικότης τοῦ ἐναρέτου δασκάλου χαράχθηκε βαθειὰ στή νεανική καρδιά τοῦ Γενναδίου. Συγχρόνως ἡ φιλομάθεια τοῦ Γενναδίου κεντρίστηκε τόσο πολὺ κοντὰ στο Φωτιάδη, ὥστε ἄρπαξε τὴν πρώτη εὐκαιρία καί τράβηξε για τὴ Λειψία, πού ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐπιστημονικά κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Στὴ Λειψία ρίχτηκε μέ ζῆλο καί ὄρεξι νὰ σπουδάσῃ ἱατρική. Ἀλλὰ μόλις πέρασε τὸν πρῶτο χρόνο, ἐνοιώσε ὅτι για νὰ πάρῃ δίπλωμα ἱατρικῆς δὲν ἦταν ἄρκετὰ ὁ ζῆλος καί ἡ ἐξυπνάδα. Χρειαζόταν καί πολὺς καιρὸς ἀλλὰ καί δαπάνη ὄχι μικρή. Ὁ Γεννάδιος ὅμως οὔτε πολὺ καιρὸ διέθετε, ἀλλὰ οὔτε καί πολλὰ χρήματα εἶχε. "Ετσι λοιπὸν ἀναγκάστηκε νὰ ἀφήσῃ τὴν ἱατρική καί νὰ γραφῇ στή φιλολογία, πού ἐπίσης τοῦ ἄρεσε πολὺ. Ἀλλὰ καί οἱ φιλολογικῆς του σπουδῆς δὲν ὠλοκληρώθηκαν. Διότι τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν δύσκολα. Τὰ προβλήματα, πού ἀντιμετώπιζε ὁ Ἑλληνισμὸς στήν ξενητεία ἦσαν μεγάλα καί ἐπείγοντα, ὥστε πολλοὶ ἀναγκάζονταν ν' ἀφήνουν καί τις σπουδῆς τους στή μέση για νὰ τρέξουν νὰ κλείσουν τὰ κενὰ πού κάθε τόσο ἐδημιουργοῦντο. Κάτι τέτοιο συνέβη καί τότε. Οἱ ἀνάγκες τῆς «Αὐθεντικῆς Σχολῆς» στο Βουκουρέστι ἦσαν τόσο μεγάλες, ὥστε ἔκαναν τὸ Γεννάδιο ν' ἀφήκῃ τὴ Λειψία καί νὰ γυρίσῃ σὰν δάσκαλος στήν περιφημὴ Σχολή...

Ἐδῶ κλείνει ἡ περίοδος τῶν σπουδῶν καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ Γενναδίου. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἔμπρὸς θὰ τὸν παρακολουθήσουμε στὶς ἐπάξεις τοῦ Ἔθνους σὰν δάσκαλο καὶ ἀγωνιστῆ.

2. ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

Τὰ χρόνια, πού ὁ Γεννάδιος ἀρχίζε τὴν ἐκπαιδευτικὴ του δρᾶσι, ἦταν ἡ ἐποχὴ, πού ἡ φροντίδα γιὰ τὴν πνευματικὴ προετοιμασία τοῦ Ἔθνους βρισκόταν στὸ κατακόρυφο. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' εἶχε ξεσηκώσει τοὺς δεσποτάδες, τοὺς προεστοὺς, τὸ Ἔθνος ὀλόκληρο νὰ ἐτοιμάσουν μ' ὅλα τὰ μέσα τὸ δρόμο τῆς πνευματικῆς προκοπῆς. Ἔτσι οἱ ἡγεμόνες, οἱ πλούσιοι Ἕλληνες, οἱ ἱεράρχαι, οἱ κοινότητες τὸ εἶχαν τιμὴ καὶ δόξα τους ν' ἀνοίγουν σχολεῖα, νὰ βοηθοῦν ἐκδόσεις, νὰ συντρέχουν στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησι.

Τοῦτος ὁ ἐνθουσιασμός ἦταν ἀκόμα πιὸ ἐντονος στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες καὶ στὴ Ρωσία. Ἐκεῖ οἱ

ήγεμόνες και οί προύχοντες είχαν ριχτή σέ μιιά εύγενή άμιλλα ποιός θα έχη τό καλύτερα ώργανωμένο σχολείο. Γι' αυτό ούτε κόπους λογάριζαν, ούτε έξοδα ύπελόγιζαν. Όποιος έδινε τότε για τήν παιδεία, ήξερε πώς τά έδινε για νά έλευθερωθῆ τό Έθνος.

Ανάμεσα στους πιό ξακουστούς άρχοντας, πού φρόντιζαν για τήν ανάπτυξη τών γραμμάτων, ήταν και ό Ίωάννης Καποδίστριας. Όπου κι άν πήγαινε, όπου κι άν βρισκόταν δέν παρέλειπε νά τουνώνη τίς εκπαιδευτικές προσπάθειες τών ξηνητεμένων. Σέ ένα τέτοιο ταξείδι ίδρυσε τήν έλληνική σχολή τῆς Όδησσού και κάλεσε για Διευθυντή της τόν Γεννάδιο, πού δίδασκε στήν «Αύθεντική Σχολή», στό Βουκουρέστι.

Ό Γεννάδιος μέ κάποιο δισταγμό, πού πήγαζε από τήν βαθεία του ταπεινώσι, δέχθηκε τήν πρόσκλησι και πήγε στήν Όδησσό. Έκει μαζί μέ άλλους καλούς συνεργάτας, ανέλαβε και ώργάνωσε τήν καινούργια σχολή.

Τά έγκαίνια τῆς Σχολῆς έγιναν στις 3 Σεπτεμβρίου 1817. Στήν γιορτή ήταν παρόντες όλοι οί πρόκριτοι Έλληνες τῆς Όδησσού. Ό Μητροπολίτης Κύριλλος, συνοδευόμενος από Ιερείς και διακόνους, έψαλε κατανωκτικώτατα τήν ακολουθία του άγιασμού και έδιάβασε μιιά ώραία εύχή στό Άγιον Πνεύμα για όσους έπρόκειτο νά φοιτήσουν στό σχολείο αυτό. Κατόπιν ό Γεώργιος Γεννάδιος μίλησε μέ νεανικό παλμό και ιερό ένθουσιασμό για τήν άποστολή τῆς Έλληνικῆς παιδείας. Ό λόγος του έκαμε μερικούς νά δακρύσουν και όλους νά εύχηθούν νά προκόψη τό Σχολείο.

Έτσι άρχισε νά λειτουργῆ ή Έλληνική Σχολή τῆς Όδησσού. Οί καθηγηταί της, συνεργαζόμενοι μέ τούς

θεμούς πατριώτας, πού άποτελούσαν τήν έπιτροπή του Γυμνασίου, δούλευαν άκαταπόνητα για τήν μόρφωσι και τήν ήθική ανύψωσι τῆς ξηνητεμένης ελληνικής νεότητος.

Και τά άποτελέσματα δέν άργησαν νά φανούν. Κάθε χρόνο οί μαθηταί τῆς Σχολῆς προώδευαν στό ήθος και στα γράμματα. Στις εξετάσεις, πού γίνονταν δημοσίως, μπρός στον Μητροπολίτη, στό Διοικητή τῆς Όδησσού, στον ήγεμόνα Δημήτριο Ύψηλάντη και σε πολλούς άλλους, πολλοί άρίστευαν.

Γρήγορα ή φήμη τῆς Σχολῆς του Γενναδίου φτερούγισε παντού. Τό όνομά της πήρε μιιά καλή θέσι ανάμεσα στα σχολεία τῆς ξηνητίας. Οί υπηρεσίες της στό Γένος τών Έλλήνων μαθεύθηκαν και από τόν Αυτοκράτορα Άλέξανδρο. Γι' αυτό όταν σε λίγο καιρό έφθασε στήν Όδησσό, ζήτησε νά γνωρίση και τήν Έλληνική Σχολή του Γενναδίου.

Και νά, ένα πρωινό ό Τσάρος, συνοδευόμενος από Ρώσους μεγιστάνες και προύχοντας Έλληνας έπισκέφθηκε τήν ελληνική σχολή. Τά ξηνητεμένα ελληνόπουλα, παρατεταγμένα στήν αύλή του σχολείου, ύποδέχθηκαν μέ χειροκροτήματα και ζητωκραυγές τόν Αυτοκράτορα. Ό Ήπειρώτης Διευθυντής συγκινημένος προσεφώνησε τόν Ήγεμόνα πού οί ραγιάδες τόν θεωρούσαν ένσάρκωσι τών ελπίδων και τών όνειρων τους. Του εξέφρασε τή χαρά του και τή χαρά τών έφόρων, για τήν τιμή πού τούς έκανε. Κατόπιν του είπε για τό έργο τῆς σχολῆς και κατέληξε εκφράζοντας τούς πόθους τῆς αιωνίας Ελλάδος.

Ό Αυτοκράτωρ συγκινήθηκε από τά γεμάτα παλμό λόγια του Διευθυντου τῆς ελληνικῆς σχολῆς και εύ-

χαριστήθηκε από την τάξι και την όργάνωσι, πού επικρατούσε στο καινούργιο σχολείο.

Τόν θαυμασμό του αυτό για την ελληνική σχολή ό Τσάρος θέλησε να έκφράση τιμώντας τόν άκαταπόνητο πρωτεργάτη της. Κάλεσε κοντά του τόν ζηνητεμένο μας 'Ηπειρώτη και του πρότεινε να του δώση ένα τίτλο τιμής, να τόν κάνη βαρῶνο. Μά ό 'Ηπειρώτης σχολάρχης, πού ποτέ στη ζωή του δέν έπεδίωξε άναγνώρισι του έργου του και τιμές, εύχαρίστησε τό Ρῶσο Μονάρχη και συγχρόνως δέν δέχθηκε την ιδιαίτερη τιμή! Πόσο αλήθεια, ταπεινός ήταν!

'Αλλ' ός ξαναγυρίσουμε στη διήγησί μας ρίχνοντας μιá ματιá στη ζωή του Γενναδίου και έξω από τό σχολείο του. 'Η 'Οδησσός την έποχή εκείνη ήταν κέντρο μεγάλο με άνθηρό εμπόριο. Κι όμως ό Γενναδίου δέν έπαιρνε μέρος στην κοινωνική ζωή τής μεγαλουπόλεως, διότι έλεγε ότι ήταν άρραβωνιασμένος. 'Όταν π.χ. τόν καλούσαν σε καμμιá διασκέδασι και δέν είχε καιρό να πάη, έδικαιολογείτο:

—Σας εύχαριστώ. 'Αλλ' είναι αδιάθετη ή μνηστή μου.

'Όταν άλλοτε πάλι έκαλείτο σε κανένα επίσημο τραπέζι, πού με τις άπαραίτητες προπόσεις θα έχανε πολλές ώρες, έκανε, τάχα, πώς μουρμούριζε παραπνοητικά και στο τέλος άπαντούσε:

—'Όταν φίλε μου, είναι κανείς άρραβωνιασμένος, δέν είναι και τόσο ελεύθερος!

Κι έπειδή μιá ήμέρα, ό φίλος του Γ. Κατακουζηνός έχασε την ύπομονή του, άκούοντας την ίδια δικαιολογία και τόν ρώτησε ποιά ήταν τέλος πάντων, ή άρραβωνιαστικιά του, ό Γενναδίου του άπήντησε:

—Θά την μάθετε όλοι την ήμέρα του γάμου!....

Κανείς όμως δέν μπόρεσε να μάθη πότε και πού θα γινόταν αυτός ό θρυλικός γάμος και ποιά ήταν ή μέλλουσα νύφη... ώς την ήμέρα πού ό ίδιος άπεκάλυψε προς μεγάλη έκπληξι των φίλων του, ότι ή μνηστή του ήταν ή Φιλική 'Εταιρεία, στην όποία είχε από τους πρώτους μνηθή...

'Από την πρώτη στιγμή, πού ώρκίσθηκε στην 'Εταιρεία μιá βαθειά τρικυμία έγινε στον έσωτερικό κόσμο, του Γενναδίου. Τά όνειρά του, οι σπουδές του, τό άνέβασμα στην εκπαιδευτική Ιεραρχία, όλα του φάνηκαν τώρα παιδιάστικα παιγνίδια. Τά πέταξε, και κυλώντας πέτρα βαρειά στον τάφο των μικρόχαρων όνειρων του, ρίχτηκε μ' άκράτητη όρμη στο μεγάλο έργο.

Τούτη ή έσωτερική του όρμη έγινε φλόγα δυνατή, καθώς τά χρόνια κυλούσαν και ή 'Εταιρεία έπλεκε μυστικά, ύποβρύχια, τό άπέραντο δίχτυ της, πού ένωνε σ' ένα πόθο και μιá άπόφασι άγώνος σκληρού για την έλευθερία μας, λαό και διαλεχτούς. Διαλεχτός άνάμεσα στους διαλεχτούς ό Γενναδίου μπήκε σιγά-σιγά έπικεφαλής τής μυστικής όργανώσεως στην 'Οδησσό. 'Η θέσις αυτή δέν του άφηνε ούτε στιγμή ήσυχίας. Κάθε ώρα πού δέν κυλούσε έπάνω στην έδρα, προσφερόταν στην άποστολή τής Φιλικής 'Εταιρείας. Μέρα-νύχτα δούλευε για την τόνωσι του έθνικού παλμού στη μεγάλη πόλι.

Και τό άποτέλεσμα; Με τη δρῶσι του ενίσχυσε τους Φιλικούς και μύησε στα μυστικά τής 'Εταιρείας άκόμα περισσότερους. 'Ετσι ή ξακουσμένη εκείνη πόλις τής Ρωσίας έγινε εν κ μεγάλο κέντρο του άγώνος, πριν σημάνη ή σάλπιγγα τής άναστάσεως του Γένους.

Όλη αυτή ή πολύπλευρη έθνική και εκπαιδευτική δράσις του άκαταπόνητου δασκάλου δέν έπίδραξ μόνο στίς καρδιές των Φιλικών. Ζωντανεύει την άποσταμένη έλπίδα και των άπλων ανθρώπων του λαού. Και κάνει όλους να τρέφουν βαθύ σεβασμό και άδολη αγάπη για τό Γεννάδιο. Ίδιαίτερη εύγνωμοσύνη στό σχολάρχη νοιώθουν οί γονείς των παιδιών και οί έφοροι του γυμνασίου, όπως φαίνεται και από τό γράμμα, που του έδωσαν όταν ο Γεννάδιος σέ λίγα χρόνια απέφασισε να φύγη από την Όδησσό.

Νά λίγες γραμμές από τό εύχαριστήριο εκείνο έγγραφο:

«Τῷ Έλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Γενναδίῳ.

»Τό ένταῦθα Έλληνικόν έμπορικόν σχολεῖον χρεωστέι εἰς τήν Έλλογιμότητά σας μεγάλας τάς χάριτας και ἔως οὔτου ὑπάρχει δέν ἤμπορεῖ ποτέ νά λησμονήσῃ τάς εἰς αὐτό έκδουλεύσεις σας. Εἰς τό διάστημα σχεδόν τριῶν ἐτῶν τῆς ἀρχιδιδασκαλίας σας, ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς του ἔως τοῦδε, ἠγωνίσθητε ἐπιμόνως, ὄχι μόνον δια τήν εὐμέθοδον των ἑλληνικῶν μαθημάτων παράδοσιν, ἀλλά και δια τήν χρηστοίησιν τῆς νεολαίας εκπαιδευσιν... Αὐτό τό σχολεῖον δικαίως λυπεῖται τώρα δια τόν χωρισμόν σας· ὄχι ὀλιγώτερον λυποῦνται δι' αὐτό τοῦτο και ὄλοι οἱ ἐδῶ φιλόκαλοι ὁμογενεῖς μας... Δια δέ τοὺς μέχρι τοῦδε ἀξιότιμους κόπους σας, δια τήν ζηλευτήν του σχολεῖου προαγωγήν και δι' ἄλλας πολλὰς ἀξιοπρεπεῖς και φιλογενεστάτας έκδουλεύσεις σας, χρέος ἔχομεν νά σας προσφέρωμεν τήν εἰλικρινεστάτην εύγνωμοσύνην μας...».

Μέ τέτοια αἰσθήματα ο λαός προέπεμψε τό Γεννάδιον όταν ἄφηκε για πάντα τήν Ρωσία.

3. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΔΡΑ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ

Πάνω που έκλεινε τόν τρίτο χρόνο, έφυγε από τήν Όδησσό ο Γεννάδιος μέ τό γλυκό πόθο να κατεβῆ στην Ήπειρο, στα Δολιανά, για να ιδῆ τῆ γερόντισσα μάνα του. Εἶχε μάλιστα τήν κρυφή έλπίδα, μαζί με τῆ χαρά, που θα ξανάβλεπε τούς δικούς του, να ιδρύσει και ένα Γυμνάσιο στην Ήπειρο.

Ό πόθος του όμως αὐτός έμεινε άνεκπλήρωτος. Διότι καθώς πέρναγε τό 1820 από τό Βουκουρέστι για να κατεβῆ στην Ελλάδα, ο Ήγεμών Άλέξανδρος Σουτσοσ, που ἤθελε να αναδιοργανώσει τῆ Σχολή του Βουκουρεστίου, τόν παρεκάλεσε ν' αναλάβῃ τό μεγάλο αὐτό έργο. Ό Γεννάδιος, που εἶχε βάλει τό έθνικό συμ-

φέρουν πάνω από κάθε άτομική του επιδίωξι κι εύχα-
ρίστησι, ὑπήκουσε στήν τιμητική πρόσκλησι τοῦ Ἡ-
γεμόνος καί ἔμεινε στή Ρουμανία.

Ἄλλ' οἱ ἡμέρες καί οἱ μῆνες κυλοῦσαν τότε μέσα σέ
μιὰ ἠλεκτρισμένη ἀτμόσφαιρα. Ὁ σπινθήρας τῆς ἐθνι-
κῆς ἐξεγέρσεως ἀναβε φωτιές στίς καρδιές. Ἡ ψυχὴ τοῦ
Γενναδίου καιγόταν ἀπὸ τὸ ὄραμα τῆς Ἑλλάδος, πού
ἐπρόκειτο ν' ἀναστηθῆ σάν τὸν φοίνικα ἀπὸ τὴν
τέφρα του. Ἦξερε ὅμως πολὺ καλά ὅτι τὸ γλυκὸ αὐτὸ
ὄνειρο γιὰ νὰ γίνῃ πραγματικότης ἤθελε συνεχεῖς κό-
πους, ἀδιάκοπες θυσίες. Πίστευε πὼς πάνω στὸ αἷμα
θεμελιώνονται τὰ μεγάλα ἔργα!

Κυριευμένος ἀπ' αὐτὲς τὶς σκέψεις καί τὶς ἱερὲς ἀπο-
φάσεις συζητοῦσε παντοῦ γιὰ τὴν μεγάλη στιγμή,
πού ἐρχόταν. Ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν δίδασκε τὰ
ξενητεμένα Ἑλληνόπουλα στὸ σχολεῖο τοῦ Σούτσου,
ἐνοιῶθε τὴν ὑποχρέωσι, μαζῆ μὲ τὶς γνώσεις, νὰ τοὺς
μεταλαμπαδεύῃ καί τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης στήν ἐλευ-
θερία... ὡς τὴν ἡμέρα πού ἐσήμανε ἡ σάλπιγγα τοῦ
ἀγῶνος...

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ Γεννάδιος δίδασκε ἀμέριμος.
Δίπλα του καθόταν καί παρακολουθοῦσε τὸ μάθημα ὁ
Ἡγεμὼν. Σὲ μιὰ στιγμή ἀκούστηκε θόρυβος στὸ διά-
δρομο καί κάποιος ἀνοίξε ὀρμητικὰ τὴν πόρτα καί
μπῆκε μέσα. Ἦταν ἕνας ἀγγελιαφόρος. Σάν ἄλλος
Φειδιππίδης φώναξε τὸ τρανὸ μήνυμα χαρᾶς. Ὁ Ὑψη-
λάντης πέρασε τὸν Προῦθο. Στὰ ὄπλα, στὰ ὄπλα!

Τρελλὸς τότε ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ ὁ Γεννάδιος ἔκλεισε
τὰ βιβλία καί μίλησε στοὺς μαθητὰς του:

«Ἦλθεν ἡ ὥρα, τοὺς εἶπε νὰ δεῖξετε πρὸς τὸν κό-
σμον, ὅστις σᾶς κυττάζει, καί πρὸς τὴν πατρίδα, ἣτις

ἐλπίζει ἀπὸ σᾶς, ὅτι εἰσθε γνήσια αὐτῆς τέκνα! Ἦλθε
ἡ ὥρα νὰ δεῖξετε τὴν εὐγνωμοσύνην σας πρὸς τὴν
πατρίδα, ἣτις σᾶς ἐγέννησε, καί νὰ προσφέρετε τὴν
ζωὴν σας ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ πατρίς, ἀφοῦ σᾶς εὐηργέτη-
σε γεννήσασα ὑμᾶς Ἑλληνας, τώρα σᾶς παρέχει καί
ἄλλην πολὺ μεγαλυτέραν εὐεργεσίαν, νὰ πολεμήσετε
καί ν' ἀποθάνετε ὡς Ἑλληνες ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀφοῦ σᾶς
ἔδωκε τὴν ζωὴν, τώρα σᾶς προτείνει τὴν ἀθανασίαν.
Πρόγονοι καί πατέρες τριῶν χιλιάδων ἐτῶν, ἥρωες,
μάρτυρες, σοφοί, στρατηλάται, σᾶς κυττάζουν ἀπὸ
τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ ἰδοῦν ἂν θά φανῆτε ἄξιοι αὐτῶν
καί τῆς πατρίδος. Τῶν Θερμοπυλῶν, τοῦ Μαραθῶνος,
τῆς Σαλαμῖνος καί τῶν Πλαταιῶν αἱ ψυχὰι σᾶς νεύουν
καί σᾶς ἐνθαρρύνουν. Τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβῶν οἱ
ἀδελφοί σας σᾶς φωνάζουν: Μὴ μᾶς ἀτιμάσετε! Μιμη-
θῆτε μας! Σᾶς περιμένομεν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκέλας.
Τεσσάρων αἰῶνων τουρκοκρατίας ἥρωες καί μάρτυρες,
ἡ ἀθάνατη κλεφτουργιά, ἱεράρχαι, ἄρχοντες, προεστοί
διδάσκαλοι, ναυτικοί σᾶς φωνάζουν: Μάχεσθε ὑπὲρ
πίστεως καί πατρίδος! Τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν οἱ νέοι
σᾶς προσκαλοῦν νὰ ὀρκισθῆτε τὸν ὄρκον ἐκείνων.
Γονατίσατε καί ὀρκισθῆτε!»

Σταμάτησε. Κι ὅλοι τότε γονάτισαν καί ἀπήγγει-
λαν τὸν ἀρχαῖο ἐκεῖνο ὄρκο: «Οὐ καταισχυῶ τὰ
ὄπλα, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ᾧ ἂν
στοιχῶ· ἀμυνῶ δὲ καί ὑπὲρ ἱερῶν καί ὀσίων καί μόνος
καί μετὰ πολλῶν».

«Παιδιὰ τῆς πατρίδος, ἐξηκολούθησε ὁ Γεννάδιος,
φανῆτε ἄξιοι τῶν πατέρων σας. Ἐφθασεν ἡ στιγμή.
Σᾶς παρακαλεῖ ἡ πατρίς νὰ τὴν ἐλευθερώσετε καί ν'
ἀπαθανατισθῆτε!»

“Επειτα τούς ἐφίλησε ὅλους, ἔκλεισε τὴ σχολὴ καὶ τράβηξε γιὰ τὸ Ἴάσιο. Ἐκεῖ κατατάχθηκε στὸ στρατὸ τοῦ Ὑψηλάντη. Μαζῆ του πῆγαν καὶ οἱ μαθηταὶ του, ποὺ πύκνωσαν τὶς τάξεις τοῦ ἱεροῦ Λόχου.

Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἔδρα ὁ Γεννάδιος βρέθηκε στὸ στρατόπεδο. Ἄφησε τὸ μολύβι καὶ τὴν πέννα καὶ ἔπιασε τ’ ἄρματα καὶ τὰ καριοφίλια. Ἄπ’ ἐκείνη τὴ στιγμή πῆρε μέρος σὲ κάθε ριψοκίνδυνη ἀποστολὴ. Τὰ βόλια δὲν τὸν τρομάζουν. Πολλὲς φορές ὁ ὀρμητικὸς Ἑπειρώτης κινδύνευσε νὰ συλληφθῆ αἰχμάλωτος ἢ νὰ πέσῃ κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος τοῦ τυράννου.

Ὁ Ὑψηλάντης ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ Γεννάδιος ρίχνεται συνεχῶς στὴ φωτιά, ἀνησυχεῖ. Ξέρει ὅτι εἶναι ἓνας πολύτιμος μαχητὴς καὶ δὲν θέλει νὰ τὸν χάσῃ ἀπὸ τὶς πρώτες ὥρες τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλὰ τί νὰ κάνῃ; Πῶς νὰ τὸν προφυλάξῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνο; Δὲν ἄργεῖ ἡ γεμάτη ἀγάπη καρδιά του νὰ βρῆ μιὰ λύσι. Δίνει διαταγὴ νὰ πάῃ στὴν Τρανσυλβανία γιὰ στρατολογία καὶ συλλογὴ πολεμοφοδίων. Ἔτσι ὁ Ἑπειρώτης ἀγωνιστὴς ἀφήνει τὸ στρατόπεδο καὶ φεύγει γιὰ τὴν καινούργια του καὶ πλιὸ ἀκίνδυνη ἀποστολὴ.

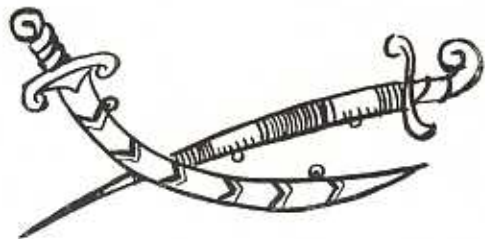
Ἐκεῖ, μακριὰ ἀπὸ τὸ βουῖτό τῆς μάχης καὶ τὸ κροτάλισμα τῶν πυροβόλων, ὁ ἀκαταπόνητος Γεννάδιος δουλεύει ἡμέρα-νύκτα γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὰ θερμά του λόγια παρακινεῖ τοὺς ξηνητεμένους νὰ ντυθοῦν τὴν τιμημένη στολὴ τοῦ στρατιώτου, ζητάει ἀπὸ τοὺς πλουσίους νὰ δίνουν συνεχῶς γιὰ τὸν ἀγῶνα. Δυστυχῶς ὁμως τὰ μαντάτα, ποὺ τοῦ ἔρχονται ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ Ὑψηλάντη δὲν εἶναι εὐχάριστα. Μιλοῦν γιὰ τὶς πρώτες συμφορὲς, γιὰ τὰ

πρῶτα ὀλοκαυτώματα τοῦ ἀγῶνος. Ἡ καρδιά του πονάει ὅταν μαθαίνει τὸν ἐξολοθρεμὸ τῶν ἀγωνιστῶν στὸ Γαλάτσι. Πικρὰ δάκρυα χύνει μετὰ τὴν τραγικὴ συμφορὰ στὸ Δραγατσάνι. Κλαίει γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ Ὀλυμπίου, γιὰ τὴν θυσία τῶν γενναίων ἱερολοχιτῶν, τῶν μαθητῶν του, ποὺ ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἥρωες καὶ μάρτυρες τοῦ Εἰκοσιένα. Στὴν ἱστορία τῆς Ἐκπαιδεύσεως ποτὲ σχολεῖο δὲν εἶχε τέτοια τραγικὴ, ὅσο καὶ ἐνδοξη ἀποστολὴ, σὰν τὴν ἀποστολὴ ποὺ πραγματοποιοῦσε τὸ σχολεῖο τοῦ Γενναδίου!...

Ἔτσι πνίγησε στὸ αἷμα τὸ θρυλικὸ ξεκίνημα τῆς Ἐπαναστάσεως στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπίσης μεγάλες ζημιές, ἀλλ’ ἐκέρδισαν τὴν τελικὴ νίκη. Ἡ νίκη αὐτὴ τοὺς ἔκανε πλιὸ αἰμοβόρους. Κυνηγοῦν παντοῦ κάθε Γραικό. Ζητοῦν παντοῦ κάθε πρωτεργάτη τῆς Ἐπαναστάσεως γιὰ νὰ πληρώσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὴ συμμετοχὴ του στὸν ἀγῶνα. Ἄνάμεσα σ’ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους εἶναι καὶ ὁ Γεννάδιος. Καταζητεῖται παντοῦ ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχές. Πρέπει κι αὐτὸς μὲ τὸ αἷμα του νὰ ξεπλύνῃ τὸ θάρρος ποὺ ἔδειξε, σηκώνοντας κεφάλι ἐναντίον τῶν τυράννων του. Ὁ Γεννάδιος πληροφορεῖται τὶς προθέσεις τοὺς καὶ ριψοκινδυνεύοντας, σώζεται στὴ Γερμανία.

Ἐκεῖ ξαναζωντανεῖ μέσα του ἡ ἔφεσις γιὰ πλατύτερη μόρφωσι, γιὰ ἀνώτερες σπουδές. Θέλει νὰ πραγματοποιήσῃ ἓνα παλιὸ εὐγενικὸ ὄνειρο: Νὰ σπουδάσῃ τὴν ἱερὴ ἐπιστῆμη τῆς Θεολογίας. Σ’ αὐτὸ θὰ τὸν βοηθοῦσε πολὺ καὶ ἡ φιλολογικὴ του κατάρτισι. Μ’ αὐτὲς λοιπὸν τὶς σκέψεις καὶ μ’ αὐτὰ τὰ ὄνειρα ρίχνεται στὴ σπουδὴ τῆς ἐπιστῆμης τῶν ἐπιστημῶν... ἀλλὰ μόνο γιὰ πολὺ λίγο καιρό.

Διότι ἡ κραυγὴ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος, πού φθάνει μέχρις ἐκεῖ, ἡ κλαγγὴ τῶν ὀπλων καὶ ἡ φήμη τῶν πρώτων νικῶν τῶν Ἑλλήνων στό Μωρηά, τὸν κάνουν νὰ ἀφήσῃ καὶ Πανεπιστήμια καὶ σπουδὲς καὶ νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Φθάνει στὴν Ἰταλία κατεβαίνει στὴ Ζάκυνθο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀποβιβάζεται στὴν Κυπρισσία.

4. ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ

Σούρουπο ἦταν ὅταν ὁ Γεννάδιος πάτησε τὸ πόδι του μαζὴ μ' ἄλλους στὴ μαρτυρικὴ του πατρίδα. Μὲ συγκίνησι καὶ δάκρυα στὰ μάτια ξανατίκρυσε ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ τόσες περιπέτειες, τὰ καταγάλανα ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια καὶ τὰ θρυλικά βουνά.

—“Ε, πατριῶται, ποῖος εἶναι ὁ κοτζάμπασης (ὁ δημογέροντας) τῆς περιοχῆς σας, ρώτησε τοὺς χωρικούς πού πρωτοσυνάντησε.

—Κύτταξε τὰ σπίτια καὶ κρίνε, τοῦ ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι. Τὸ ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἰδικόν του. Γρηγοριάδη τὸν λένε.

Λίγα βήματα πιὸ πέρα στὸ χαγιάτι του καθόταν

ὁ Γρηγοριάδης. Καθὼς τοὺς εἶδε ξένους, τοὺς χαιρέτησε μὲ εὐγένεια.

—Καλῶς ὀρίσατε, τοὺς εἶπε πόθεν ἔρχεσθε;

Τότε ὁ Γεννάδιος αὐτοσυστήθηκε λέγοντας ὅτι ἦταν δάσκαλος καὶ ὅτι ἐρχόταν νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν πατρίδα.

Λίγες ἡμέρες ἔμεινε ὁ Γεννάδιος κοντὰ στὸ Γρηγοριάδη καὶ κατόπιν μὲ δέκα παλληκάρια τράβηξε γιὰ τὴν Τρίπολι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὸ Ναύπλιο. Ἐκεῖ ζήτησε ἀμέσως νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ εὐγενικά του σχέδια. Ρίχτηκε στὴ δουλειά γιὰ νὰ ἰδρύσῃ ἕνα ἀλληλοδιδασκτικὸ σχολεῖο, ὅπως εἶχε ἀποφασίσει καὶ ἡ ἔθνοσυνέλευσις τοῦ "Ἀστρους.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ πόλεμος καὶ ἡ τρομερὴ ἐπιδημία τῆς πανώλους, πού τότε ἔπεσε στὸ Ναύπλιο, ἐμπόδισαν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του. Σὲ λίγο μάλιστα ἔπεσε καὶ ὁ ἴδιος βαρεῖα ἄρρωστος ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἄρρώστεια.

Γιὰ καιρὸ πάλαιψε μὲ τὸ θάνατο. Μὰ μὲ τὰ πολλὰ τὸν νίκησε. Ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία του γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ εὐγενικὸ του ἔργο. Κατέφυγε τότε στὴν Σίφου γιὰ νὰ ἀναρρώσῃ.

Ὅταν πιά ἐγινε καλὰ τράβηξε γιὰ τὴν Ἀθήνα ὅπου τὸν κάλεσαν γιὰ νὰ διοργανώσῃ τὸ σχολεῖο τῆς. Τούτη ἦταν ἡ ἐπιθυμία, τόσο τοῦ στρατηγοῦ Γκούρα, τοῦ ἐπάρχου, τῶν δημογερόντων, ὅσον καὶ τοῦ λαοῦ.

Λίγο καιρὸ μετὰ τὸν ἐρχομὸ του στὴν Ἀθήνα ὁ Γεννάδιος ἔγραψε στὸ στρατηγὸ μιά ἀπὸ τίς πιὸ πλούσιες σὲ περιεχόμενον ἐπιστολὰς του. Σ' αὐτὴν τὸν ἔπαινούσε πού, παρ' ὅλο ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εἶχε μάθει

πολλὰ γράμματα, ἐνδιαφερόταν καὶ μάλιστα μέσῃ στὸ θόρυβο τοῦ πολέμου γιὰ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν. Κατόπιν πρότεινε ἕνα πλήρες σχέδιον ἀναδιοργανώσεως τῆς παιδείας στὸ «κλεινὸν ἄστυ». Καὶ κατέληγε ζητώντας 1000 γρόσια γιὰ τὸ σχολεῖο.

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Γενναδίου ἔκανε μεγάλη ἐντύπωσιν στὸ στρατηγὸ Γκούρα. Τὰ αἰσθήματα, πού πλημμύρισαν τὴν καρδιά του διαβάζοντάς τιν φαίνονται ἀπὸ τὴ σύντομη, ἀλλὰ θερμὴ του ἀπάντησιν στὸ μεγάλο δάσκαλο τοῦ Γένους.

«Φίλε τῆς παιδείας, τὸν προσφωνεῖ. Ἄγνοῶν ὅτι ἦλθες εἰς Ἀθήνας, δὲν ἐπρόλαβα νὰ σέ συγχαρῶ καὶ νὰ σ' ἐπευχηθῶ τέλος καλὸν εἰς τὰ φρόνιμα ὑπὲρ τῆς παιδείας ἐπιχειρήματά σου. Σοῦ εἶμαι εὐγνωμῶν δι' ὅσα περισσότερα παρὰ τὸ δέον μ' ἀποδίδεις καλὰ ἔργα ἐνῶ αὐτὰ εἶναι δῶρα τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ κόπος ὄλων τῶν καλῶν Ἑλλήνων... Ἡ ἐκθεσις τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων σου, δι' ἐμὲ εἶναι τελείως περιττή. Σὺ γνωρίζεις πῶς πρέπει νὰ κυβερνῶνται αἱ ἀπαλαῖ τῶν νέων ψυχαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλπίζεται ἡ ἀληθινὴ τῆς Ἑλλάδος εὐδαιμονία εἰς τὸ ἐξῆς. Λάβε ἀπὸ τὸν παρόντα χίλια γρόσια, καὶ μὲ ὑποχρεῶνεις μεγάλως νὰ μὲ διδῆς συχνὰ ἀφορμὰς διὰ νὰ συντρέχω τὴν παιδείαν, τὴν μόνην ἀναγκαίαν τὴν σήμερον εἰς ἡμᾶς, μὲ ὅσα μέσα δύναμαι, ἀφοῦ εἶμαι ἐνθερμος αὐτῆς ζηλωτῆς καὶ φίλος εἰλικρινῆς.

Ὁ ἀδελφός σου
Ἰω. Γκούρας».

Μὲ τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν ἠθικὴ συμπαράστασιν τῶν Ἀθηναίων ἄρχισε νὰ

λειτουργῆ τὸ σχολεῖο τοῦ Γενναδίου σὲ μιά ἐποχῆ, πού ἐπικρατοῦσε ἡσυχία στήν Ἀττική. Ἀλλά στά δύσκολα χρόνια τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος οἱ ἡμεροὶ μῆνες ἦταν ὅτι ἡ ἀνάσα στή μάχη. Γρήγορα πέραναγαν καί τὸ ντουφεκίδι ξανάρχιζε.

Αὐτὸ συνέβη τότε καί στήν Ἀθήνα. Ἡ σύντομη περίοδος τῆς εἰρήνης ἐκλείσει, ὅταν πάτησε τὸ πόδι του στήν Ἀθήνα ὁ Γάλλος στρατηγὸς Φαβιέρους μὲ τὸν πρῶτο ἐλληνικὸ τακτικὸ στρατό. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε μεγάλο ἐνθουσιασμό. Νέοι καί γέροι μὲ τὸ τραγούδι στὸ στόμα ἔτρεξαν νὰ καταταγοῦν κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ μεγάλου Φιλέλληνας. Τοῦτος ὁ πολεμικὸς παλμὸς δόνησε περισσότερο τὴν καρδιά τοῦ Ἡπειρώτου δασκάλου. Καί γιὰ δευτέρη φορά ἐκλείσει τὸ σχολεῖο καί τράβηξε γιὰ τὸ στρατόπεδο. Ἄφησε στήν ἄκρη τὴν πέννα καί ἔτρεξε στή σκητὴ τοῦ Φαβιέρους ζητῶντας του νὰ τὸν κατατάξῃ ἐθελοντῆ.

— Ὑπὸ ποίαν ιδιότητα θὰ ἔλθετε; τὸν ρώτησε ὁ στρατηγός. Δέν εἰσθε ἀξιωματικός, οὔτε καν στρατιώτης!

Καί τότε ὁ σοφὸς δάσκαλος τοῦ ἀπάντησε:

— Θὰ παρεκάλουν νὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ μὲ κατατάξετε, ὡς ἀπλοῦν στρατιώτην τῆς γραφίδος, πλησίον σας!

Ὁ Φαβιέρους τὸν προσέλαβε ὡς ἀμισθο γραμματέα. Ἀμέσως ὁ Γεννάδιος συντάξε τὴν πρώτη προκήρυξι τοῦ στρατηγοῦ, πού τοιχοκολλήθηκε στὰ διάφορα σημεῖα τῶν Ἀθηνῶν.

Ὅταν λίγο ἀργότερα, ὁ Φαβιέρους ξεκίνησε γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Καρύστου, μαζῆ του ἦταν καί ὁ

ἀτρόμητος Γεννάδιος. Μὲ ἀφάνταστο ἥρωϊσμό πολέμησαν Ἕλληνες καί φιλέλληνες στήν ἀτυχη ἐκείνη μάχη. Πολλοὶ βρῆκαν στὸ πεδίο τῆς τιμῆς ἐνδοξο θάνατο καί ἄλλοι μόλις σώθηκαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χάρου. Ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους ἦταν καί ὁ γενναῖος Ἡλίας Μαυρομιχάλης. Ὅταν ἄκουσε τὸ θάνατό του ὁ Γεννάδιος, ἐκλαψε καί εἶπε: «ὦ, Θεέ μου, πῶς θ' ἀντικαταστήσῃ ἡ Ἑλλὰς τοιοῦτον ἥρωα!...»

Λίγες ἡμέρες μετὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς Καρύστου ὁ Γεννάδιος μπόρκαρε μὲ τὰ λείψανα τοῦ ἥρωϊκοῦ στρατοῦ τοῦ Φαβιέρους καί τράβηξε γιὰ τὴ Σύρο. Ἀλλά καί ἀπὸ ἐκεῖ ἔφυγε καί κατέβηκε στὸ Μωρητῆ, ὅπου τὸν περίμεναν νέοι ἥρωϊκοὶ ἀγῶνες!

5. « ΣΩΤΗΡ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ »

Ἡ τραγική φεγγαρόλουστη νύχτα τῆς 10 Ἀπριλίου τοῦ 1826 πέρασε. Κι ὅταν τὰ ξημερώματα ἄρχισε ὁ ἥλιος νὰ ρίχνῃ τὶς πρῶτες του ἀκτῖνες στὶς κορυφές τοῦ Ζυγοῦ καὶ στὰ ὑψώματα τῆς Κλεισούρας εἶδε τὸ ἀθάνατο Μεσολόγγι παραδομένο στὶς φλόγες, στὰ αἵματα καὶ τὸν ὄλεθρο. Οἱ δρόμοι, οἱ πλατεῖες, τὰ χαντάκια καὶ τὰ χαλάσματα ἦταν γεμάτα ἀπὸ τὰ κορμιά τῶν μαρτύρων. Ἡ πιὸ τραγικὴ συμφορὰ εἶχε ἀπλώσει πάνω ἀπὸ τὴν ματοποτισμένη πόλι τὶς μαύρες φτεροῦγες τῆς.

Μετὰ τὴν ἐνδοξὴ καὶ ἥρωϊκὴ πτώσι τοῦ Μεσολογγίου ὁ ἀγὼν φαινόταν ὅτι ἐσβῆνε. Σχεδὸν ὁλό-

ἽΟ Γεώργιος Γεννάδιος τονώνει τοὺς μαχητάς.

κληρη ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ναύπλιο καὶ τὴν Ὑδρα, στέναζε κάτω ἀπὸ τὸ πέλας τοῦ Ἱμπραήμ. Ὁλόκληρη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς σπάραζε κάτω ἀπὸ τὸ χατζάρι τοῦ Τούρκου. Στρατὸς πιά δὲν ὑπῆρχε γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα.

Μπρὸς σ' αὐτὴ τῇ θλιβερῇ κι ἀξιοδράκρυτη κατάστασι πολλοὶ προύχοντες καὶ δημογέροντες ἐνοιώσαν ἀπελπισία. Ἐβλέπαν τοὺς κόπους καὶ τὶς θυσίες τοὺς νὰ πηγαίνουν χαμένοι καὶ τὸν ἀγῶνα καταδικασμένο. Κι ἡ ἀπογοήτευσί τοὺς μεγάλωνε ἀφάνταστα καθὼς ἔφθαναν στὸ Ἀνάπλι, Ξυπόλυτοι, ρακένδυτοι, πεινασμένοι οἱ ἀτρόμητοι, μπαρουτοκαπνισμένοι Μεσολογγίτες. Τί θὰ γινόντουσαν τὰ δύστυχα αὐτὰ θῦματα; Ποιὸς θὰ τὰ προστάτευε; Ποιὸς θὰ τοὺς εἶδνε ὄπλα νὰ ξαναπολεμήσουν; Ποιὸς θὰ βρισκόταν νὰ φυσῆσῃ τὴν ἀδάμαστη πνοὴ στὰ στήθια, πού λιποψυχοῦσαν;...

Ὡ, ὑπῆρχε μιὰ καρδιά, πού δὲν δειλίασε ἐκείνη τῇ στιγμῇ. Μιὰ ψυχὴ ἔμεινε ὀρθή, μιὰ θέλησι ἀλύγιστη: Ὁ Γεώργιος Γεννάδιος. Ἡ βαθεῖα πίστι στὸ Θεό, πού πλημμύριζε τὰ ἡρωϊκά του στήθη, τὸν ἀνέδειξε ἐμφυχωτὴ τοῦ λαοῦ. Καὶ νὰ πῶς:

Μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς τραγικὲς ἡμέρες ὁ Γεννάδιος φθάνει στὴν πλατεῖα τοῦ Ναυπλίου. Στηλώνει τὸ κορμί του στὸ γεροπλάτανο, συναζονται ὅλοι γύρω του καὶ τοὺς μιλάει. Φωτιῆς πετοῦν τὰ μάτια του, φλόγα τὸ στόμα του:

—Ἀδελφοί, ἡ πατρίς καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντονος· πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοί—καὶ εἶδεξε τοὺς

πρόσφυγας Μεσολογγίτας—πρέπει αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἔφαγαν μπαρουτί καὶ ἀνέπνευσαν φλόγας, καὶ τώρα ἄεργοι καὶ πεινασμένοι μᾶς περιστοιχίζουν νὰ τρέξουν ὅπου καινούργιος κίνδυνος τοὺς προσκαλεῖ. Διὰ τὸν σκοπὸν ὁμως αὐτὸν χρειάζονται χρήματα καὶ τὰ χρήματα λείπουν. Ἄλλ' ἐὰν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν εἴμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ὡς ἄνδρες ἐλεύθεροι, πόρους εὐρίσκομεν. Ἄς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει καὶ ἢμπορεῖ. Ἰδοὺ ἡ πενιχρὰ εἰσφορά μου. Ἄς μὲ μιμηθῇ ὁποῖος θέλει!

Σταμάτησε. Βάζει τὸ χέρι στὴν τσέπη καὶ βγάζει τὸ πουγγί του. Ντούπ! ἀκούγεται ἕνας ὑπόκωφος θόρυβος. Μπρὸς στὰ πόδια τῶν Ἑλλήνων, νά, τὰ λίγα γρόσια τοῦ θερμοῦ δασκάλου. Εἶναι «τὸ δίλειπτο» πού τόσο ἐπήνεσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Εἶναι τὸ ὑστέρημα, πού ἀξίζει πῶς πολὺ ἀπὸ κάθε περίσσειμα. Εἶναι οἱ σκληρὲς οἰκονομίαι, ὁ ἰδρὼς τοῦ βιοπαλαιστοῦ, πού εἶναι πολυτιμότερος ἀπὸ τὸ χρυσάφι τοῦ πλουσίου.

—Ἰδοὺ, εἶπε, ὅ,τι ἔχω τὸ προσφέρω εὐχαρίστως! Ἄλλ' ὄχι, δὲν προσέφερον ἀκόμη τὸ πᾶν. Ἐχω καὶ κάτι ἄλλο νὰ προσφέρω καὶ προσφέρω τὸν ἑαυτὸν μου. Ὅποῖος θέλει ἄς μὲ πάρῃ ὡς διδάσκαλον τῶν παιδιῶν του διὰ τέσσαρα χρόνια· ἄς καταβόλῃ εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον ὅσα θέλει ὡς τίμημα διὰ τοὺς διδασκαλικούς μου κόπους καὶ ἀμέσως ἐγὼ τὸν ἀκολουθῶ.

Ἡ ὑπέροχη πρῶξις τοῦ Γενναδίου καὶ τὰ γεμάτα αὐταπάρνησι λόγια του ἀναμοχλεύουν τὶς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς ἀναπτερόνουν τὸ φρόνημα. Καὶ ἀποφασίζουν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὸ λαμπρὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτου. Νὰ κά-

νουν κάτι σαν αυτό, που ξετυλίχθηκε μπρός στα μάτια τους.

Και τότε μιά υπέροχη σκηνή, διαδραματίστηκε κάτω από τον πλάτανο του Ναυπλίου. Μιά σκηνή που θυμίζει τις αρχαίες αγάπες, τις λογίες των πρώτων Χριστιανών. Όπως τότε ο καθέννας, ο πλούσιος αλλά και ο φτωχός, έδινε ό,τι είχε χρήματα, ρούχα, άργυροποικιλτα σκεύη για τους δύστυχους αδελφούς, το ίδιο συνέβη και στα 1826 μετά την τραγική συμφορά του Μεσολογγίου. Δίνουν οι πλούσιοι, δίνουν και οι φτωχοί. Δίνουν άλλοι χρήματα και άλλοι ρούχα να ντυθούν τα γυμνά Μεσολογγιτόπουλα, άλλοι σκεύη ή όπλα για να ξαναγίνει καινούργιος στρατός. Ο Δημήτριος Ύψηλάντης, που δεν είχε τίποτε άλλο, δίνει τα άργυρόχρυσα όπλα του. Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως Ζαΐμης το άλογό του. Η Μαντώ Μαυρογένους τα κοσμήματά της.

Έτσι ως τη δύση του ήλιου μαζεύτηκαν αρκετά πράγματα για να χορτάσουν την πείνα μερικτών, να ντύσουν άλλους και να όπλισουν λιγοστούς στρατιώτες.

Κατάκοπος τη βραδυά εκείνη γέρνει στο σκληρό του προσκεφάλι ο μεγάλος αγωνιστής. Είναι κουρασμένος, αλλά συγχρόνως και εύχαριστημένος. Γαλήνη πλημμυρίζει την καρδιά του, γιατί έκανε το καθήκον του απέναντι στο Θεό κι απέναντι στην πονεμένη πατρίδα. Δεν σκέπτεται όμως να σταματήσει ως εδώ το έργο, που ανέλαβε. Όχι. Πρέπει όπωςδηποτε να το συνεχίσει. Πρέπει να μαζέψει αύριο και άλλα χρήματα για να οργανώσει τον καινούργιο στρατό της

Έλλάδος. Μ' αυτές τις ευγενικές σκέψεις και τις γενναίες αποφάσεις αποκοιμείται ο Γεννάδιος. Δίπλα του κάποιος τον συμπαραστέκει άγρυπνος. Είναι ο Δυνατός!

Την άλλη ημέρα πρωί-πρωί βρίσκεται στην εκκλησία του Άγιου Γεωργίου ο Γεννάδιος. Ο όρθρος προχωρεί ή εκκλησία γεμίζει σχεδόν από άνδρας και νεαρούς στρατιώτες. Ντόπιοι αλλά και πολλοί πρόσφυγες έρχονται να λειτουργηθούν και να παρακαλέσουν τον Κύριο να τους δώσει δύναμη στις δοκιμασίες τους.

Μπρός σ' αυτό το συγκινητικό θέαμα ο Γεννάδιος δεν μπορεί να κρατηθή. Νοιώθει ότι έχει καθήκον δυο λόγια παρηγοριάς ν' απευθύνη στους δυστυχισμένους Μεσολογγίτες, δυο λέξεις έλπίδος και θάρρους στους στρατιώτες, δυο λόγια αγάπης στα παιδιά και στους νέους όταν ή άκολουθία τελείωσε. Άλλά τά λόγια του θα είναι φτωχά. Καλλίτερα ως παρακαλέση τον Θεό γι' αυτούς...

—Δυστυχισμένα παιδιά, άκούγεται σέ μιά στιγμή ή βαρεία και επιβλητική φωνή του Γενναδίου, γονατίσατε. Άλλος προστάτης δεν σάς μένει επί της γης, από τον κοινόν προστάτην, τον Θεόν.

Το εκκλησιασμα σέ μιά στιγμή βρίσκεται στα γόνατα. Μικροί και μεγάλοι ένωμένοι κάτω από την σκέπη του Παντοκράτορος, γονατίζουν να προσευχηθούν. Ο Γεννάδιος κυττάζει προς τον ουρανό και συγκινημένος απευθύνει στον Κύριο μιά από τις ωραιότερες προσευχές της έλληνικής επαναστάσεως.

«—Υψιστε Θεέ, λείπει. Σὺ ὁ προστάτης τῶν ἀθῶων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων καταφυγὴν, μὴ ἐγκαταλείψης καὶ Σὺ τὰ παιδιά ταῦτα, τὰ προσπίπτοντά Σοι. Σῶσον αὐτὰ ἀπὸ αἰχμαλωσίας δεσμῶ. Οἱ ἄνθρωποι τὰ ἐγκατέλιπον, ἐπίβλεπον ἐπ' αὐτὰ καὶ ἐπίβλεπον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τῆς ὁποίας ὅλοι ἐξανέστησαν. Δὸς νὰ ἐπιλάμψη ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ τελειωθῆ ἡ Σὴ δύναμις· τὰ δὲ παιδιά ταῦτα πολῖται ἐλεύθεροι νὰ τὴν ὑπηρετήσωσι ποτε ἐν πίστει καὶ εὐλικρινεῖα πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν σου αἰώνιαν!»

Οἱ λυγμοὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ συνεχίσῃ. Σηκώνεται καὶ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ ὁ κόσμος εἶναι ἀκόμη γονατιστὸς καὶ δέεται ταπεινὰ στὸν «κραταῖον καὶ δυνατὸν ἐν πολέμοις Κύριον» νὰ σώσῃ ἄλλῃ μιὰ φορά τὴ φτωχεῖαν Ἑλλάδα!...

Σὲ λίγη ὥρα, ἔξω ἀπὸ τὸ ναὸ ἐπαναλαμβάνεται ἡ χθεσιννοβραδυνὴ μεγαλειώδης σκηνή. Ὅσοι δὲν ἔδωσαν κάτι γιὰ τὸν ἀγῶνα, προσφέρουν τώρα ὅ,τι ἔχουν καὶ δὲν ἔχουν. Χρήματα, ρούχα, τιμαφλῆ ρίχνονται πάνω σ' ἓνα στρωσίδι. Ἰδιαίτερα συγκινοῦν μερικές προσφορὲς Ἑλληνίδων. Δίνουν ὅ,τι πιὸ πολύτιμο ἔχει μιὰ γυναῖκα: Τὴ βέρρα τους...

Ἀνάμεσα στις εἰσφορὲς αὐτὲς ἦταν καὶ ἡ προσφορά μιᾶς ξέχωρης ἀρχοντοπούλας, τῆς Καλλιόπης Παπαλεξοπούλου... Ἡ Καλλιόπη ἀργησε νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ σπίτι τῆς ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Οἱ οἰκεῖοί τῆς καὶ ἰδίως ἡ μητέρα τῆς, πού τὴν λάτρευε, ἀρχισαν ν' ἀνησυχοῦν φοβερὰ, ὅταν τέλος τὴν εἶδαν νὰ ἐρχεται τρέχοντας.

—Ποῦ ἦσουν; τὴν ρώτησε αὐστηρὰ ἡ μητέρα τῆς.

—Πῆγα στὸ Γεννάδιο...

—Νὰ κάμης τί, παιδί μου;

—Μητέρα, ἀπήντησε ἡ γενναϊόψυχη κόρη, τοῦ πῆγα τὰ κοσμήματά μου... Ἡ πατρίδα μας κινδυνεύει... Ἡ Κυβέρνησι ζήτησε τὴν «αὐτοπροαίρετον εἰσφορὰν» μας... Δὲν μποροῦσα, λοιπόν, νὰ κωφεύσω.

Ἡ μητέρα τῆς δάκρυσε ἀπ' τὴ συγκίνησι. Ξαφνικὰ ὅμως ἀνοιξε τρομαγμένη τὰ μάτια τῆς:

—Καὶ τὸ δαχτυλίδι τῶν ἀρραβῶνων σου;

Ἡ Καλλιόπη χαμήλωσε τὰ μάτια τῆς.

—Μητέρα... Μὴ μὲ μαλλώσης... Τὸ ἔδωσα κι αὐτό...

* Ἡ νεαρὰ πατριώτισσα εἶχε δώσει κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ δαχτυλίδι τῶν ἀρραβῶνων τῆς, πού τῆς χάρισε ὁ μνηστήρ τῆς Στυρ. Παπαλεξόπουλος...

Μὲ τίς εἰσφορὲς αὐτὲς τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ ἀρχίζει ἀμέσως νὰ ξαναδιοργανώνεται ἓνα σῶμα στρατοῦ, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καραϊσκάκη. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως πλήρης ἡ προετοιμασία εἶναι ἀνάγκη ἐνὸς ἵππικοῦ τάγματος. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ γίνεται ἀφορμὴ ἐνὸς νέου θριάμβου τοῦ ἀλυγίστου Ἡπειρώτου.

Ἡ φωνὴ τῶν ντελάληδων ἀντιβουίζει πάλι στὰ στενά δρομάκια τοῦ Ναυπλίου. Ὅλοι νὰ συναχθοῦμε κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο, ἔλεγε, γιατί θὰ μιλήσῃ ὁ δάσκαλος, ὁ Γεννάδιος. Ὁ κόσμος κλείνει τὰ μαγαζιά του, τὰ σπίτια του, καί, παρῆες-παρῆες, τραβοῦν γιὰ τὸ γεροπλάτανο. Σὲ λίγο, ἀκουμπησμένοι στὴν ἴδια

θέσει, μιλάει ξανά στο λαό ο Γεννάδιος. Τους περιγράφει με ζωηρά χρώματα τόν κίνδυνο, που περνάει ακόμα ή πατρίς. Τους λέει για την καινούργια έκστρατεία, που αρχίζει, και καταλήγει ότι είναι έπιτακτική ανάγκη να δημιουργηθῆ κι ένα τάγμα ίππικου, διονοντας τὰ ἄλογά τους.

Και πάλι οἱ Ἕλληνες ὑπακούουν στη φωνή του. Μέσα σὲ λίγα λεπτά 350 ἄλογα συγκεντρώνονται στὴν πλατεία. Τότε καλεῖ μέσα ἀπὸ τὸ πλήθος τὸν Χατζῆ-Μιχάλη και τοῦ λέει:

—Σὺ εἶσαι ἄξιος νὰ διευθύνῃς τὸ ἱππικό. Λάβε τοὺς ἵππους και ἀναχώρησον ἀμέσως!

Και νὰ σὲ λίγο ὁ Χατζῆ-Μιχάλης φεύγει ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱππικου γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Καραϊσκάκη...

Μετὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Ναυπλίου, ὁ Γεννάδιος βρίσκεται στὸν κολοφῶνα τῆς δόξης του. Πρόκριτοι και λαὸς ὑποκλίνονται μὲ σεβασμὸ και εὐγνωμοσύνη στὸ πέρασμά του. Ὁ Ζαῖμης τὸν ὀνομάζει «ἅγιον ἄνθρωπο». «Πατέρα μας, πατέρα τῆς πατρίδος» τὸν προσφωνεῖ πολλὲς φορές ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ, που τὸν ἀγαπάει πολύ. «Βρὲ Γεννάδιε, ἀμ' ἐσὺ ἔκαμες περισσότερα ἀπὸ μᾶς», τοῦ εἶπε κάποτε.

Τώρα πιά ἐμπρὸς του εἶναι ἀνοικτὸς ὁ δρόμος γιὰ ν' ἀνεβῆ. Εἶναι παντοδύναμος. Ὅλοι ζητοῦν νὰ γίνῃ Κυβερνήτης τους. Ἄλλὰ μάταια. Ὁ Γεννάδιος δὲν δέχεται κανένα ἀξίωμα. Γι' αὐτὸ κι ὅταν ὁ Μαυροκορδάτος τοῦ προτείνει νὰ τὸν κἀνῃ «ἐπίτιμο στρατηγός», ὁ ἄδολος και ἀνιδιοτελὴς ἀγωνιστὴς τοῦ ἀπαντάει:

—Ἄλλοίμονον εἰς τὸ ἔθνος, ἂν ὀρχίσωμεν τῖς νὰ πρωτοαρπάσῃ βαθμούς και μισθοὺς!

Ἔτσι, λοιπόν, σὲ λίγο, φεύγοντας τῆ δόξα, ἐγκαταλείπει τὸ Ναύπλιο. Τραβάει γιὰ τὴν Ὑδρα, τὴ Σύρο και τὴν Τῆνο, ὅπου δὲν παύει νὰ νοουθετῆ και νὰ ἐνισχύῃ ὅλους.

Ἡ ὑπέροχη αὐτὴ διαγωγή τοῦ Γενναδίου τὸν ξεχωρίζει και τὸν τοποθετεῖ ἀνάμεσα στοὺς λίγους, μὰ ἐκλεκτοὺς μαχητὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀνάμεσα στῖς φωτεινὲς ἐκεῖνες μορφές τῆς ἐποποιίας τοῦ 21, που εἶχαν βαθειὰ τὸ φρόνημα ὅτι «γεννήθηκαν δούλοι τῆς πατρίδος».

Πόσο ἀλήθεια σπάνιες εἶναι τέτοιες ἀγνὲς μορφές. Και ὁμως αὐτὲς ἀποζητᾶει κάθε ἐποχὴ!

6. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ

Ἡ ματοβαμμένη σελίδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κλείνει. Ἡ πρώτη γωνιά τῆς Ἑλλάδος ἀναπνέει πιά ἐλεύθερο ἀέρα. Ὁ Κυβερνήτης κατεβαίνει στήν Αἴγινα καί ρίχνεται στό σκληρὸ ἀγῶνα τῆς ἀνασυγκροτήσεως καί τῆς ἀναδημιουργίας. Στὴ δύσκολη αὐτὴ προσπάθεια πολύτιμος συμπαραστάτης τοῦ Κυβερνήτου εἶναι καί ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, τὸν ὁποῖον καλεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσι τοῦ Κεντρικοῦ Σχολείου τῆς Αἰγίνης. «Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀμφιβάλλει, τοῦ γράφει, ὅτι θέλετε ἀναδεχθῆ μετὰ προθυμίας τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ νὰ καταβάλετε τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς παιδείας εἰς τὴν νεολαίαν τοῦ ἔθνους σας,

διὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ ὁποίου ἠγωνίσθητε ἐξ ἀρχῆς με τὸσον ζῆλον».

Ὁ Γεννάδιος με συγκίνησι διαβάζει τὸ ἔγγραφο τοῦ Κυβερνήτου καί με προθυμία λέει τὸ παρῶν. Κατεβαίνει στὴν Αἴγινα καί ρίχνεται ἀμέσως στὴ δουλειά. Καταρτίζει τὸ πρόγραμμα καί ἀρχίζει ἔγγραφες σ' ἓνα ἀπέριττο οἶκημα.

Στὸ πρῶτο μάθημα, ποῦ παρέδωσε ὁ Γεννάδιος ἦταν παρῶν καί ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας. Ὁ Γεννάδιος, ποῦ ἦταν ἀριστοτέχνης στὴν ἐκλογή τοῦ καταλλήλου μαθήματος, στὴν κάθε περίστασι, διάλεξε τότε καί ἐδίδαξε τὸ κομμάτι ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος, στὸ ὁποῖο ὁ Σωκράτης κάνει λόγο γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Ἡρακλῆ ὅταν παρουσιάσθηκαν μπρὸς του ἡ ἀρετὴ καί ἡ κακία. Ἔτσι πῆρε ἀφορμὴ καί μίλησε στὰ νεαρὰ βλαστάρια τῆς Ἑλλάδος γιὰ τοὺς δυὸ δρόμους τῆς ζωῆς. Τοὺς εἶπε πῶς κι αὐτοὶ κάποτε ἴσως βρεθοῦν μπρὸς στὸ σταυροδρόμι, ἴσως ἐρθῇ ἡ στιγμή ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἐκλέξουν ἀνάμεσα ἀρετῆς καί κακίας. Τότε γιὰ νὰ εὐτυχήσουν καί νὰ προοδεύσουν στὴ ζωὴ πρέπει τὴν ἀρετὴ ν' ἀκολουθήσουν.

Κι ὅταν στὸ τέλος ὁ Γεννάδιος διάβασε τὴν μεγαλοπρεπεῖα ἐκείνη περίοδο τοῦ Ξενοφῶντος, ποῦ λέει, «εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν», ἐὰν δηλαδή ἔχῃς τὴν ἀξίωσι νὰ θαυμάζεσαι ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα γιὰ ἀρετῇ, τότε πρέπει νὰ προσπαθῆς νὰ εὐεργετῆς τὴν Ἑλλάδα, ἢ φωνὴ του ἤχησε σὰν βροντὴ καί γύρισε πρὸς τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτη, σὰν νὰ ἀποτείνόταν σ' αὐτὸν ἡ θαυμάσια ἐκείνη προτροπὴ.

Τὰ θερμὰ λόγια τοῦ δασκάλου συνεκίνησαν τὴν καρδιά τοῦ Καποδίστρια καὶ σὰν πρωϊνὴ δροσιά στάλαξαν στὶς ψυχὲς τῶν μαθητῶν!

Τὸ θέμα τῆς πνευματικῆς καλλιιεργείας τῶν μαθητῶν του δὲν ἀπησχόλησε τὸν Ἡπειρώτη Σχολάρχην μόνο στὸ πρῶτο του μάθημα. Καὶ στὰ κατόπιν μαθήματά του δὲν παρέλειπε καμμιά εὐκαιρία νὰ διδάσκει τοὺς μαθητὰς του τὸ θεῖο νέκταρ τῆς πίστεως καὶ νὰ φουᾶ στὴν καρδιά τους τὴν ἀγάπην στὴν πατρίδα.

Δὲν ἔμεινε ὁμως γιὰ καιρὸ στὴν Αἴγινα ὁ Γεννάδιος. Μετὰ τὴν τραγικὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἄφησε τὸ ὄμορφον νησί καὶ ἦρθε στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ ἱδρύσθη τὸ «Γυμνάσιον» τῶν Ἀθηναίων, πού σὲ λίγο ἔγινε τὸ πνευματικὸ καὶ ἔθνικόν κέντρο τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας. Διότι δὲν παρέλειπε σὲ κάθε παράδοσι, ὅπως λέει ἕνας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του, «ὁ ἕκτακτος ἔκενος καὶ σχεδὸν μυθώδης διδάσκαλος, ὁ στρατιώτης, ὁ παιδαγωγός, ὁ ἥρωας, ὁ εὐεργέτης, ὁ πατὴρ τῆς πατρίδος νὰ ὑποκαίῃ τὰς ψυχὰς διὰ τοῦ πυρὸς τῆς φιλοπατρίας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ ἀγνότατος μεταγωγός».

Ἐθνικὸν παλμὸν μετέδιδε ἀπὸ τὴν ἔδραν ὁ Γεννάδιος ἰδίως στὶς δύσκολες μεταεπαναστατικὰς στιγμὰς τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μιὰ τέτοια ἱστορικὴ στιγμή γιὰ τὸ ἀναστημένο γένος ἦταν καὶ ἡ κήρυξις τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1841.

«Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναγγελίας τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, γράφει ὁ μαθητὴς του Ξενουδάκης, ὁ Γεννάδιος παρέδιδε τὸν Δημοσθένην καὶ εἶχε φθάσει εἰς τὸν περίφημον ὄρκον: «Οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι

προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων καὶ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχῆσαντας...». Ὁ Γεννάδιος τότε ἀνέπτυσσε τί ἐστὶ πατρίς καὶ θυσία ὑπὲρ πατρίδος. Ἀνέπτυσσε τὰ Περσικά: ἔφθασεν εἰς τὰ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, εἰς τὸ Δραγατσάνι, οὐτινος ὑπῆρξεν ὁ ἱεροφάντης, εἰς τὸ Μεσολόγγι, τὰ Ψαρά, τὰ τοῦ Ἰμβραήμ, καὶ τελευταίου τὰ Κρητικά. Ἐλληνας, βοηθήσατέ με, φωνάζει σήμερον ἡ Κρήτη, ἔβροντοφώνησεν ὁ Γεννάδιος· ἐκεῖ, εἰς τὸ Φάληρον, ἔστειλεν ἡ Κρήτη τὰ τέκνα τῆς νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ ἡμῶν! Διηγῆθη τοὺς ἀγῶνας τῶν Κρητῶν καὶ ἐτόνισε τὸ καθῆκον τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν.

Ἰερὰ φρίκη κατέλαβε πάντας. Ἐτελείωσεν ἡ παράδοσις. Εἰς τὴν Κρήτην, ἐλέγομεν ὅλοι, ἀνευ θορύβου, ἀλλ' ἀποφασισμένοι. Ἐγὼ καὶ ὁ Κουμουνδούρος, ὁ Βυθιλάκης καὶ ἄλλοι ἐπήγαμεν καὶ ἐζητήσαμε τὴν εὐχὴν τοῦ Γενναδίου, τὸν ὁποῖον εὕρομεν περιστοιχισμένον ὑπὸ πολλῶν διδασκάλων, ἀρχιερέων, στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Τζαβέλας. Ἐπήνεσε τὴν ἀφοσίωσιν ἡμῶν, μᾶς ἐνθουσίασε, μᾶς ἠύχθη, μᾶς ἠσπάσθη δακρυρροῶν. Πάντες ἐκλαίου. Ἠσπάσθημεν τὴν χεῖρα του καὶ ἀνεχωρήσαμεν. Πρὶν ἢ ἐξέλθωμεν τοῦ Γυμνασίου φθάνει ὁ ἐπιστάτης καὶ μᾶς λέγει νὰ ἐπανέλθωμεν μετὰ μίαν ὥραν· μᾶς ἠθέλην ὁ Γεννάδιος. Μετὰ μίαν ὥραν ἐπήγαμεν πάλιν, ὁ Κουμουνδούρος καὶ ἐγὼ. Ὁ Γεννάδιος πάλιν μᾶς ἐσυμβούλευσε, μᾶς ἠύχθη καὶ μᾶς ἠσπάσθη. Ὅτε ἐφιλήσαμεν τὴν χεῖρα του, μᾶς ἀφῆκε δέμα· ἀναχωρήσαντες τὸ ἡνοιξάμεν καὶ εὕρομεν χιλίας δραχμάς!...

Ἐπήγα εἰς Κρήτην, τελειώνει τὴν διήγησίν του ὁ Ξενουδάκης, ἐκινδύνευσα, ἐπανῆλθον· εἶδον πολλά,

ἀλλά πάντοτε ἡμεῖς τῆς γενεᾶς ἐκείνης πολικὸν ἀστέ-
ρα ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας εἶχομεν τὴν ἀρετὴν καὶ
φιλοπατρίαν τοῦ Γενναδίου».

Τὸν ἴδιον τόνον βαθυτάτου σεβασμοῦ ἀποπνέ-
ουν τὰ ἀπομνημονεύματα καὶ ἄλλων μαθητῶν τοῦ
Γενναδίου. «Ὁ Γεννάδιος διδάσκων, γράφει ὁ Π.
Σοῦτσος, ἐνέπνεε τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸν
πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ γέ-
νους. Καθὼς ὁ πρὸ αὐτοῦ, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὑ-
πέκρυψεν εἰς τὰ δίπτυχα τῆς Πατριαρχείας τὸν ἀετὸν
τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ Γεώργιος Γεν-
νάδιος τὸν αὐτὸν ἀετὸν εἰς τὰ στήθη τῶν ἀναριθμη-
τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὑπέκρυψεν».

Τὸ γεγονός ὅτι αἱ παραδόσεις τοῦ μεγάλου ἐκεί-
νου Ἡπειρώτου δασκάλου μετέδιδαν χριστιανικὸ καὶ
ἔθνικὸ παλμό, ἦταν ὁ λόγος πού τὸ σχολεῖο τοῦ Γεν-
ναδίου δὲν εἶχε μόνο νεαροὺς μαθητὰς. Εἶχε καὶ ἡλι-
κιωμένους ἀκροατὰς, «Ἱερεῖς, ἱεράρχαι, πολῖται πάσης
τάξεως, ἀγωνισταί, πολιτικοί, στρατηγοί, φουστανε-
λοφόροι, συνωθοῦντο ἐν θρησκευτικῇ σιγῇ εἰς τὰς πα-
ραδόσεις τοῦ Γενναδίου», σημειώνει ἕνας ἀυτόπτης μάρ-
τυς. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ συνεκινουῦντο καὶ συχνὰ ἐδάκρυ-
ζαν. Ὁ Γέρος τοῦ Μωριά, πού ἦταν τακτικὸς ἀκροα-
τῆς τοῦ Γενναδίου, πολλές φορές γιὰ νὰ κρύψη τὴν
συγκίνησίν του ἐβγαζε τὴν ταμπακοθήκη του καὶ ρου-
φούσε καὶ ἔπειτα σκούπιζε τὰ μάτια του μετὰ τὸ μεγάλο
χρωματιστὸ του μαντήλι.

Δὲν θὰ μπορέσουμε ὅμως ν' ἀποκτήσουμε μιὰ
πλήρη εἰκόνα τοῦ Γενναδίου σὰν δασκάλου, ἂν δὲν
σταθοῦμε καὶ μπρὸς στὴ θερμὴ ἀγάπην του στὸν κάθε
μαθητῆ. Ἡ ἀγάπη αὐτὴ δὲν περιοριζόταν μόνο μέσα

στὴν τάξι, ἀκολουθοῦσε τοὺς μαθητὰς του καὶ ὅταν τε-
λείωναν τὸ «Γυμνάσιον» καὶ ἤθελαν νὰ συνεχίσουν ἀ-
νώτερες σπουδὲς στὴν Εὐρώπη. Τότε μὲ πατρικὴ στορ-
γὴ ἐφρόντιζε καὶ τοὺς ἐξησφάλιζε κάποια ὑποτροφία
γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ εἴτε ἀπὸ τὸ κράτος εἴτε, συνηθέστε-
ρα, ἀπὸ διαφόρους φίλους του φιλέλληνας.

Δὲν ἤρκαίτο ὅμως νὰ τοὺς στέλνῃ στὴν Εὐρώπη
νὰ σπουδάσουν. Μὲ ἀγάπην παρακολουθοῦσε τόσο
τὶς ὑλικές, ὅσο καὶ τὶς πνευματικὲς τοὺς ἀνάγκες. Συ-
χνὰ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του τοὺς ἔστειλε μικρὰ βοήθεια.
Καὶ πάντοτε τοὺς ἔδινε πατρικὲς συμβουλές. Τοὺς ἐτό-
νωνε τὸ θάρρος. Τοὺς ἐνέπνεε τὴν καρτερία. «Ὑπομο-
νὴ καὶ ἐπιμονὴ διὰ νὰ δυνηθῆτε νὰ ἀναστήσετε μιάν
νεάν γενεάν», ἔγραφε στὸ μαθητῆ του Βασίλειο Οἰ-
κουομίδη, πού ἔγινε ἀργότερα Καθηγητῆς τῆς Νο-
μικῆς.

Στὴν ἄδολη αὐτὴ καὶ πατρικὴ ἀγάπην τοῦ Γεν-
ναδίου, τὰ νεῖατα ἀπαντοῦσαν μὲ λόγια σεβασμοῦ καὶ
πράξεις εὐγνωμοσύνης. «Παρακαλῶ τὸν Πανάγαθον
Θεὸν νὰ μὲ ἀξιώσῃ, τοῦ ἔγραφε ἕνας μαθητῆς του, νὰ
φανῶ εὐγνωμονέστερος πρὸς ἐσᾶς, ὁ ὁποῖος μὲ κα-
θωδηγήσατε μὲ τόσῃν ἀγάπην». Καὶ ἕνας ἄλλος: «Πέ-
ρασε ἕνας μῆνας ἀπὸ τότε πού ἔφυγα ἀπὸ κοντὰ σας,
καὶ ὅμως ἡ λύπη ἀπὸ τὴ στέρησίν σας, πού ὑπήρξατε
ἀγαθὸς πατέρας μου καὶ κηδεμών μου, ἀντὶ νὰ ἐλατ-
τώνεται αὐξάνεται, διότι δὲν ἔχω ἐδῶ κανένα, πού νὰ
ἠμπορῇ νὰ μὲ βοηθήσῃ. Παρηγοροῦμαι ὅμως συλλο-
γιζόμενος ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἔστω καὶ ἀπὸ μακριά,
θὰ εἰσθε ὁ ἀγαθὸς μου σύμβουλος. Δι' αὐτὴν τὴν ἀγα-
θὴν σας διάθεσιν καὶ φροντίδα, τὴν ὁποία μοῦ δεῖξατε
θέλω νὰ σᾶς εὐχαριστήσω ἐμπράκτως. Καὶ ξέρω ὅτι ἡ

καλύτερα έκφρασις εύγνωμοσύνης είναι νά προσπαθῶ νά ἐκτελῶ τὰς συμβουλὰς σας καί τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, τὸ ὁποῖον μ' ἐστείλατε νά σπουδάσω ἐδῶ».

Ἄλλὰ καί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας ἢ ἀπὸ τοὺς πλουσίους Ἕλληνας, στοὺς ὁποίους ὁ Γεννάδιος ἐστελενε τοὺς νέους νά σπουδάσουν, τὸν εύγνωμονούσαν γιὰ τὴν εύκαιρία καί τὴν τιμὴν, πού τοὺς ἔκανε καί τοῦ ζητοῦσαν νά τοὺς στέλνῃ καί ἄλλους. Νά ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ γράμματα στὸν ἀκάματο δάσκαλο τοῦ Γένους:

«Φίλτατε Κύριε Γεννάδιε,

Πρὸ πολλοῦ μετὰ χαρᾶς ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σου καί ὑπεδεξάμην ἀσμένως τὸν χρηστὸν καί ἐλλόγιμον νέον Παπαγεωργίου, τὸν ὁποῖον μοῦ συνέστησας. Σπούδασον ἵνα μοι πέμψῃς καί ἄλλους πολλοὺς νέους ἐπ' ἀγαθῶ τῆς δυστυχούσης Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην πολλῶν καί ἀξιολόγων διδασκάλων. Σὺ λοιπόν, πείσον τὴν ἐλληνικὴν διοίκησιν ἵνα στείλῃ εἰς Παρισίους πεντήκοντα νέους λογίους καί ἐκλεκτοὺς διὰ νά σπουδάσουν. Τοῦτο ἀπὸ ψυχῆς εύχομαι.

Ἐν Παρισίοις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1836
Ἄγαθόφρων Νικολόπουλος».

Τὴν ἴδια ἢ μάλλον μεγαλύτερα εύγνωμοσύνην ἔνοιωθαν οἱ γονεῖς καί οἱ συγγενεῖς, πού ἐστελεναν μαθητὰς στὴ Σχολὴ τοῦ Γενναδίου. Νά ἕνα μικρὸ γράμμα ἀπὸ ἕνα ἀπλό Ἕλληνα, πού δείχνει ζωντανὰ τὰ αἰσθήματά του:

«Σεβαστέ κύριε Γ. Γεννάδιε,

Ἔχω ἀνά χεῖρας τὴν σεβαστὴν μοι τιμίαν σας ἐπιστολήν, καί ἐχάρην πολύ. Ὡς διὰ τὴν φροντίδα τοῦ ἀνεψιοῦ μου, εἰσθε πατέρας πολλῶν πτωχῶν παιδιῶν, καί εύεργέτης, καί δὲν εἴμεθα ἀξιοὶ νά σᾶς ἀνταμείψωμεν διὰ τὰς καλωσύνας ὅπου ἐκάματε καί ἀκαταπαύστως κάμνετε. Ὁ Θεὸς νά σᾶς ἀνταμείψῃ. Ἔσεῖς εἰσθε ὡς ἕνας πατέρας ὅπου ἔχει πολλὰ παιδιὰ, καί ὅλα τὰ ἀνατρέφει καί τὰ κάμνει ἄνδρας. Εἰσθε εύεργέτης μέγας τῆς πατρίδος καί ὅλης τῆς Ἡπείρου. Σᾶς προσκυνῶ καί μένω ταπεινῶς.

Ὁ δοῦλος σας

Κωνσταντῖνος Γ. Γούναρης».

Τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐκπαιδευτικὸ ἔργο τοῦ Γενναδίου δὲν ἦταν χωρὶς δυσκολίες καί ἐμπόδια. Συνάντησε καί αὐτός, ὅπως κάθε ἀνιδιοτελεῖς ἀγωνιστὴς τοῦ καθήκοντος, συκοφαντίες καί κατατρεγμούς. Δὲν ἐδείλιασε ὅμως οὔτε στιγμή. Ἦξερε ὅτι εἶχε πάντα στὸ πλευρό του ὅλους ἐκείνους πού ἀγαποῦσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅλους ἐκείνους πού ἐνδιαφέροντο γιὰ τὴν πρόοδο τῆς παιδείας καί τὴν ἠθικὴ μὀρφωσι τῆς νέας γενεᾶς. Κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πρῶτος ἦταν ὁ πρῶτος πολίτης, ὁ Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος σ' ἕνα του ἔγγραφο χαρακτήριζε τὸν Γεννάδιο μετὰ τὴ φράσι: «εἰσθε ὁ πατέρας τῶν μαθητῶν σας».

7. Σ' ΟΛΑ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΣ

Ὁ Γεννάδιος δέν ὑπῆρξε μόνο ὁ Σχολάρχης τοῦ πρώτου Γυμνασίου τῶν Ἀθηνῶν, βοήθησε πολὺ καὶ στοῦ κτίσιμο τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στοῦ ὁποῖο διωρίσθηκε πρῶτος καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας.

Ἄλλὰ πάλιν τότε ἔλαμψε ἡ βαθεῖα του ταπεινοφροσύνη. «Ἄν, εἶπε, εἰσπηδήσωμεν ὅλοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τίς θέλει μείνει εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα ὧν ὁ καταρτισμὸς εἶναι οὐχ ἦττον σπουδαῖος; Οὐαὶ τῇ οἰκοδομῇ, ἥτις στερεῶς μὲν στεγάζεται, σαθρῶς δὲ θεμελιούται». Ἔτσι ἄφησε τίς πανεπιστημιακῆς ἔδρες στοὺς μαθητὰς του καὶ αὐτὸς συνέχισε τὴ διδασκαλία

του στό Γυμνάσιο. Μὲ λίγες ἀπέριττες λέξεις σημειώνει καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ στοῦ αὐτοβιογραφικοῦ του σημείωμα: «Παρητήθη, γράφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγεσίας, διὰ νὰ ἀφιερῶσω ὅλον μου τὸν καιρὸν εἰς τὸ Γυμνάσιον...».

Τὸ ἀντίθετο ὁμῶς συνέβη ὅταν προσεκλήθη νὰ διδάξη στὴ Ριζάρειο Σχολή. Δέχθηκε ἀμέσως τὸν διορισμό, διότι πίστευε ὅτι ἡ ἀνόρθωσις τοῦ Γένους θὰ πραγματοποιιόταν, ὅταν πρῶτα ἀπ' ὅλα ξεπηδοῦσαν μέσα ἀπὸ τὸ λαὸ θερμοὶ κληρικοὶ καὶ ζηλωταὶ δάσκαλοι. Χρόνια δίδαξε τοὺς μέλλοντας ἱερεῖς τοῦ νέου μας κράτους.

Δέν ἦταν ὁμῶς ἀρκετὸ γιὰ τὸν Γεννάδιο νὰ διδάσκη τὴν ἑλληνικὴ νεότητα ἀπὸ τὴν ἔδρα. Ἐγραφε καὶ ὁ ἴδιος βιβλία χρήσιμα γιὰ τοὺς μαθητὰς του καὶ γιὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους. Ἀπὸ τὰ ἔργα του ἄλλα εἶναι πρωτότυπα καὶ ἄλλα μεταφράσεις. Ἀνάμεσά τους ὑπάρχουν καθαρῶς θεολογικὰ ἔργα, ὅπως εἶναι ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ ἡ Κατήχησις, διάφορες ἐργασίαι πάνω σὲ κλασσικὰ ἑλληνικὰ κείμενα καὶ ἔργα ἱστορικά.

Ἄλλ' ὁ ἀκούραστος Γεννάδιος δέν περιωριζόταν μόνο νὰ γράφῃ βιβλία. Παρώτρυνε κι ἄλλους νὰ τυπώνουν τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ὁδηγῶν τοῦ Γένους γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ: «Ἡ Κυβέρνησις, ἔγραφε στοῦ Ζωσιμᾶ, συνέστησε Θεολογικὴν Σχολὴν εἰς τὸ νεοσύστατον Πανεπιστήμιον διὰ νὰ σπουδάσωσιν οἱ νέοι, οἱ ὅποιοι προπαρασκευάζονται νὰ γίνουν καθηγηταὶ ἢ ἱερεῖς. Ἄλλὰ αὐτοὶ χρειάζονται νὰ ἐξασκῶνται εἰς τὴν ρητορικὴν τοῦ ἀμβωνος μὲ τὴν με-

λέτην καταλλήλων βιβλίων. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἶναι ὠφελιμώτατον νὰ ἀναγινώσκωνται λόγοι συντεταγμένοι ἐπίτηδες. Τοιοῦτοι λόγοι εἶναι οἱ τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη, οἱ τοῦ Μηνιάτου, οἱ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, οἱ τοῦ Χρυσοστόμου, ὅσοι μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλοι. Ἡ εἰς ἓν σῶμα ἐκτύπωσις τούτων ἡδύνατο νὰ χρησιμεύῃ ὡς βιβλιοθήκη εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας, εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν κατὰ πόλεις ἢ χωρία ἐκκλησιῶν, εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς.

»Λαμβάνω τὴν τόλμην νὰ κάμω τὴν πρότασιν τοῦ θεαρέστου καὶ σωτηριωδεστάτου τούτου εὐεργετήματος πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰ γνήσια τέκνα αὐτῆς, τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ θεία πρόνοια συντηρεῖ εἰσέτι σέ, τὸ καύχημα καὶ ἐγκαλλώπισμα τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος... Γνωρίζω ὅσα οἱ Ζωσιμαῖδες εὐηργέτησαν αὐτὴν, καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ μου καρδιά μου λέγει ὅτι θὰ εἰσακουσθῇ ἢ ὑπὲρ ψυχικῆς ὠφελείας πρότασις μου εἰς τὸν φιλογενέστατον Ζωσιμᾶν. Ὑγίαινε, καύχημα τῆς Ἑλλάδος καὶ κραταιοῦ πρὸς εὐεργεσίαν αὐτῆς.

Γεώργιος Γεννάδιος

Γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου,
Ἐφορος τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης, καὶ τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Ὄθωνειον Πανεπιστήμιον».

Ὁ Ζωσιμᾶς συγκινεῖται ἀπὸ τὴν εὐγενῆ πρότασιν τοῦ Γενναδίου καὶ τυπώνει τότε τὰ Κυριακοδρόμια, πού βοήθησαν καὶ βοηθοῦν πολλοὺς νεαροὺς σπουδαστὰς καὶ μεγάλους.

Ἄλλ' ὁ Γεννάδιος δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτά. Ὅπως κάθε γνήσιος ἀγωνιστῆς, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἤθελε νὰ θεμελιώσῃ τοὺς κόπους του γιὰ τὴν ἔθν. κῆ ἐκπαίδευσιν πάνω στὴν ἀσάλευτη πέτρα: στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Ὁ θερμὸς του αὐτὸς ζῆλος γιὰ τὴν Ἐκκλησία, πού εἶναι ὁ «φύλαξ ἄγγελος» τῆς κοινωνίας, τὸν ἔκανε νὰ συντάξῃ ἓνα θαυμάσιο ὑπόμνημα, στὸ ὁποῖο ἐπρότεινε τὴν ἰδρυσι ἰδιαιτέρου ναοῦ γιὰ τὰ Πανδιδακτήρια. Πρέπει, ἔγραφε σ' αὐτό, τὰ δύο ἀνώτερα παιδευτήρια, τὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸ Γυμνάσιο, νὰ μπορέσουν νὰ κτίσουν μιὰ δική τους ἐκκλησία. Σ' αὐτὴ θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ ὑπάρχῃ ἀπόλυτη τάξις καὶ σεμνοπρέπεια στὶς ἱερὲς ἀκολουθίες καὶ συγχρόνως τακτικὸ κήρυγμα. Αὐτὰ «ἐξάπαντος θὰ ἐνσταλάξουν καὶ θὰ ριζώσουν εἰς τὰς ψυχὰς τῆς νεολαίας τὸ αἶσθημα τῆς εὐσεβείας καὶ θὰ τοὺς ἀναδείξουν ἐναρέτους ἀνθρώπους».

Ἔτσι πρῶτος ὁ Γεννάδιος ἔρριξε τὴν ὠραία ἰδέα ἰδιαιτέρου Πανεπιστημιακοῦ Ναοῦ, πού καρποφόρησε ὅταν ἀργότερα ἡ Καπνικαρέα ἀφιερώθηκε στὸ σκοπὸ αὐτό.

Ἀπὸ τὸν ἴδιο ἱερὸ ζῆλο γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνύψωσι τῆς πατρίδος παρακινούμενος ὁ Γεννάδιος ἔγινε καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους παράγοντας τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Πάνω στὸ οἰκόπεδο, πού δώρισε ὁ Γεννάδιος ἔχει κτισθῆ ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ. Ἄλλὰ ὁ Γεννάδιος δὲν ὑπῆρξε μόνον πρωτοπόρος σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ πνευματικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς του. Ἦταν πρωτοπόρος καὶ στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης.

Μετά κάθε θ. Λειτουργία, και ιδίως στις μεγάλες γιορτές, τό σπίτι του γέμιζε ὄχι μόνον ἀπό μαθητάς του, ἀλλά και ἀπό χῆρες και ὄρφανά. Ὅλους αὐτούς ὁ Γεννάδιος τοὺς δεχόταν με καλωσύνη και ἀγάπη, τοὺς ἐνίσχυε και τοὺς συνεβούλευε, στό τέλος δέ τοὺς ἔδινε και ἕνα μικρό δέμα ἢ ἕνα φάκελλο. Ἐκεῖ μέσα ἦταν ἡ βοήθεια, πού εἶχαν τόσο ἀνάγκη στό σπίτι τους.

Ἄλλά πού εὔρισκε ὁ Γεννάδιος τὰ χρήματα αὐτά, με τὰ ὁποῖα βοηθοῦσε τόσα και τόσα ὄρφανά ἢ ἀρρωστα παιδιά; Δέν ἦταν βέβαια δικά του. Αὐτός μόλις και μετά βίας συντηροῦσε τήν οἰκογένειά του ἀπό τόν μικρό μισθό, πού ἔπαιρνε. Αὐτά τὰ χρήματα τοῦ τὰ ἔστελναν διάφοροι μαθηταί του γιά νά βοηθήσουν τήν οἰκογένεια τοῦ σεβαστοῦ των δασκάλου. Ἄλλά ὁ Γεννάδιος δέν τὰ χρησιμοποιοῦσε γιά τήν οἰκογένειά του. Τά ἔδινε ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε ἀκόμη μεγαλύτερη ἀνάγκη, τὰ ἔστελνε στό σπίτι τῆς χήρας μάνας, στήν καλύβη τοῦ ἀρρώστου πατέρα.

Ὅταν γεννήθηκε τό πρῶτο του παιδί, ὁ Ἄναστασις, ὁ ἡγεμών Ἀλέξανδρος Στούρζας και ἄλλοι, ἔστειλαν πολύτιμα δῶρα στόν εὐτυχισμένο πατέρα. Ἄλλά και αὐτά ὁ Γεννάδιος δέν τὰ κράτησε γιά τό παιδί του. Τά μοίρασε σέ φτωχοὺς μαθητάς του. Κι ὅταν ἡ γυναῖκα του τόλμησε νά τοῦ πῆ νά βαστήξῃ κάτι γιά τό γυιό τους, ὁ Γεννάδιος τῆς ἀποκρίθηκε: «Τά παιδιά μας ἔχουν γονεῖς, δέν ἔχουν ἀνάγκας. Ἄνάγκη ἔχουν τὰ καψόπαιδα αὐτά, τὰ χανδακωμένα, τὰ ἔρημα και μαῦρα»—ἔτσι συνήθως ἔλεγε τὰ φτωχά και τὰ ὄρφανά.

Πολλές φορές αὐτή ἡ ἀγάπη του και ἡ στοργή

του στοὺς «ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ» ἔφθανε και μέχρι αὐτοθυσίας. Θυσίαζε στό βωμό τῆς ἀγάπης γιά τοὺς ἄλλους κάθε ἀτομικό και οἰκογενειακό ἀγαθό. Ἄδειαζε τό παρτοφόλι του, ὅταν βρισκόταν μπρός στήν συμφορά τοῦ ἄλλου. Κι ὅταν κάποτε, πού συνήνητσε ἕνα γυμνὸ νέο, δέν εἶχε οὔτε πεντάρα στή τσέπη του, ἔβγαλε και τόν σκέπασε με τό πανωφόρι του.

Ἄλλά δέν περιοριζόταν στις θυσίες αὐτές. Χωρίς νά λήψῃ τίποτε σέ κανένα, χρεωνόταν με μικροποσά σέ διαφόρους γιά νά βοηθῇ τοὺς δυστυχισμένους και φτωχοὺς. Ἔτσι ὅταν ἔκλεισε τὰ μάτια του, ἡ οἰκογένειά του βρέθηκε μπρός σ' ἀνέλπιστα και ἀγνωστα χρέη τοῦ φιλανθρώπου δασκάλου. Ἐνας ἀπό τοὺς πλιό γνωστοὺς ράφτες τῶν Ἀθηνῶν ἦρθε στή χήρα τοῦ Γενναδίου με πολλές ἰδιόχειρες ἐπιταγές τοῦ μακαρίτου, πού τοῦ ἔστελνε φτωχοὺς νέους νά τοὺς ράβῃ ρούχα. Τά ἴδια εἶχαν συμβῆ και μ' ἕνα φαρμακοποιό. Εἶχε και σ' αὐτόν χρεωθῆ πολλά χρήματα, δίνοντας φάρμακα σέ ἀρρωστα παιδιά και ἀπορες οἰκογένειες.

Αὐτό τό πνεῦμα τῆς αὐταπαρνήσεως, πού ἔφθανε μέχρι θυσίας γιά τοὺς ἄλλους και τήν Πατρίδα, εἶχε σ' ὅλη του τῆ ζωῆ ὁ Γεννάδιος. Καί δέν τό κράταγε μόνον γιά τόν ἑαυτόν του. Προσπαθοῦσε νά τό μεταδίδῃ και στοὺς γύρω του. Ἰδίως μάλιστα στά παιδιά του, ὅπως φαίνεται και ἀπό ἕνα γεγονός, πού ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Σχεδὸν κάθε βράδυ ὁ γέρο-δάσκαλος συνήθιζε μετὰ τό λιτό φαγητό του, νά βάζῃ τήν κόρη του νά τοῦ διαβάζῃ τίς ἐφημερίδες. Ἔτσι κάποιον ἀποσπερνὸ πῆραν τήν ἐφημερίδα «Ἀθηνᾶ» κι ἡ κόρη του ἀρχισε νά διαβάζῃ ἕνα ἄρθρο, πού μίλαγε γιά τήν ἐκπαί-

δευσι. Κανείς τους όμως δεν υπωψιαζόταν ότι το άρθρο εκείνο θα κατέληγε σ' ένα συγκινητικό επίλογο για τον Ήπειρώτη δάσκαλο. «'Αν κανείς και ο πιο άπαθής, έλεγε το άρθρο, θάθελε να συγκινηθῆ, νά, τί μπορεί να κάνει, Νά σηκωθῆ μιὰ ἡμέρα πρωί-πρωί, στις ἔξι και νά πάη νά καθίση στο κράσπεδο του δρόμου, πού εἶναι πίσω ἀπό τὰ 'Ανάκτορα. 'Απ' ἐκεῖ θά ἴδῃ νά περνάη ἕνας γέρος, ἑβδομηντάρης, μέ κάτασπρα μαλλιά, στηριζόμενος σ' ἕνα μπαστούνι γιατί λίγο κουτσαίνει. 'Αν περιμένη ἐκεῖ δυό ὥρες θά ἴδῃ πάλι τόν ἴδιο διαβάτη νά ξαναγυρίζη και νά προχωρή ὅσο μπορεί πιο γρήγορα βοηθούμενος ἀπό τὰ δυό του μικρά παιδιά, τόν Γιάννη και τόν Κώστα. 'Ο γέρος αὐτός εἶναι ὁ Γεώργιος Γεννάδιος. Δίδαξε δυό ὥρες στή Ριζάρειο Σχολή και πάει ἀπό ἐκεῖ στο Γυμνάσιο τῆς πόλεως για νά ἐκπληρώση και ἐκεῖ τὸ διπλό του ἔργο, τοῦ διευθυντοῦ και διδασκάλου. Πενήντα χρόνια βρίσκεται πάνω εἰς τὴν ἔδρα και δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους και ὑπαλλήλους εἶναι μαθηταί του. Και ὁμως ὁ ἄνθρωπος αὐτός ζῆ πτωχικώτατα...». Κατόπιν ἡ ἑφημερίς πρότεινε νά ἀνταμειφθῆ και νά τιμηθῆ ὁ μέγας αὐτός δάσκαλος.

'Η κόρη τοῦ Γενναδίου διαβάζοντας τίς γραμμές αὐτές, πού μίλαγαν για τόν πατέρα της, ἀναλύθηκε σέ δάκρυα. 'Ο γέρο-πατέρας μέ στοργή ἔσκυψε και τὴν ἀγκάλιασε. «'Ω παιδιά μου, τοὺς εἶπε τότε, ἄς μὴ ζητᾶμε ἀμοιβάς διὰ τοὺς ἀγῶνας μας. 'Εγὼ ἔδωσα τὸ πᾶν διὰ τὴν 'Ελλάδα· αὐτὸ εἶναι ἀρκετό. Δὲν πειράζει, πού ζοῦμε πενιχρά».

'Η συγκινητικὴ ἐκείνη σκηνὴ και τ' ἀλησμόνητα

λόγια του ἔμειναν βαθειὰ χαραγμένα στις τρυφερές καρδιές τῶν παιδιῶν του. Και θά μένουν για πάντα βαθειὰ χαραγμένα και στις πτυχές τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ἱστορίας για νά θυμίζουν σ' ὅλους ὅτι ἡ αὐταπάρνησις και αὐτοθυσία ἔλευθέρωσαν τοῦτα τὰ χῶματα τὰ ἱερά!

8. ΕΠΑΝΩ ΣΤΙΣ ΕΠΑΛΞΕΙΣ

Ἐπάνω στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνος βρῆκε τὸν Γεννάδιο ὁ τελευταῖος μεγάλος κίνδυνος: ἡ χολέρα τοῦ 1854. Ἡ χολέρα, ποῦ ἔφερε ὁ ξένος στρατὸς προξένησε τότε πραγματικὴ κοινωνικὴ ἀποσύνθεσι στὴν Ἀθήνα. Πανεπιστήμια, Γυμνάσια, Σχολεῖα, ὅλα ἔκλεισαν.

Τὸν ἴδιο κίνδυνο διέτρεχε καὶ ἡ Ριζάρειος. Κινδύνευε νὰ σταματήσῃ καὶ αὐτὴ τὰ μαθήματά της. Οἱ μαθηταὶ φοβόντουσαν νὰ συνεχίσουν. Ὁ Γεννάδιος ὁμως ἔμενε πιστὸς στῆ θέσι του. Κάθε πρωτὶ ξεκινοῦσε γιὰ τὴ Σχολή. Ἄδικα ἡ γυναῖκα του καὶ τὰ κορίτσια του μὲ δάκρυα τὸν παρακαλοῦσαν νὰ τὰ λυπηθῆ καὶ νὰ μὴ βγαίνῃ ἔξω. Ἡ φωνὴ τοῦ καθηκόντος ἦταν πιὸ ἰσχυρὴ ἀπὸ τίς παρακλήσεις τους.

—Ἀφήσατέ με, τοὺς ἔλεγε, νὰ πράξω τὸ καθήκον μου. Ἡ συντήρησις τῆς Σχολῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα καὶ δὲν θέλω νὰ βαρύνῃ ἐπὶ τῆς συνειδήσεώς μου ἡ λεύθυνη τῆς διαλύσεως αὐτῆς. Ὁ Θεὸς βοηθός! Κι ἔφυγε ἀφηψῶντας κι αὐτὸ τὸ θάνατο.

Δὲν πέρασαν ὁμως πολλὰς ἡμέρας καὶ προσεβλήθη ἀπὸ τὴ φρικτὴ ἐκείνη ἀρρώστια. Γύρισε σπῆτι του, ἔπεσε στὸ κρεβάτι καὶ στὶς 12 Νοεμβρίου 1854 πέταξε κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν ἐπομένη οἱ δικοὶ του ἔθαψαν τὸ Γεννάδιο χωρὶς πομπή. Τὰ μόνα δάκρυα, ποῦ ἔβρεξαν τὸ σκήνωμά του, οἱ μόνοι θρηνοὶ, ποῦ ἀντήχησαν πάνω ἀπὸ τὸ νεόσκαφο τάφο του, ἦταν οἱ λυγμοὶ τῆς χήρας, τῶν ὀρφανῶν του καὶ τεσσάρων πιστῶν μαθητῶν του. Αὐτοὶ τὸν ἔθαψαν σ' ἓνα μεμονωμένο τάφο καὶ ἔβαλαν πάνω μίαν ἀπέριττη ἐπιτύμβια πλάκα.

Λίγες ὁμως ἡμέρες μετὰ τὸ θάνατό του, ὅταν πιά ἡ τρομερὴ ἐπιδημία ὑποχώρησε καὶ ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ κυκλοφορῆ ἐλεύθερα, ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ ὡς τὸν ἀπλὸ πολίτη, ἔκλαψε τὸ χαμὸ τοῦ Γεωργίου Γενναδίου. Στὴν ἑφημερίδα «Ἀθηνᾶ» τῆς 13 Δεκεμβρίου 1854 διαβάζουμε τὴν εἰδησι ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Μαυροκορδάτος, ἐπισκέφθηκε τὴν οἰκογένεια τοῦ μακαρίτου δασκάλου. Ἡ πράξις αὐτὴ τοῦ Μαυροκορδάτου ἦταν ἓνα δεῖγμα τῆς βαθεῖας ἐκτιμήσεως, ποῦ ἔτρεφε ὁ γέρον ἀγωνιστὴς στὸν αἰμνηστο Ἡπειρώτη. Συγχρόνως ἐξέφρασαν τὴ λύπη τους γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γενναδίου τὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας, ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία.

Τὸν ἴδιο καιρὸ καὶ οἱ ἑφημερίδες ἀφιέρωσαν θερμὰ ἐγκώμια στὸν ἀκαταπόνητο δάσκαλο. Ὁ «Ἥλιος»

ανάμεσα στ' άλλα έγραφε και τὰ έξής: «Πορεύθητε σήμεραν εις τήν Θεσσαλίαν και θά άπαντήσετε τους πλείονας διδασκάλους μαθητάς του Γενναδίου· πορεύθητε εις τήν Ήπειρον, θ' άπαντήσετε τους πλείονας προκρίτους μαθητάς του Γενναδίου· πορεύθητε εις τήν Μακεδονίαν, θ' άπαντήσετε τους πλείονας Ιατρούς μαθητάς του Γενναδίου· πορεύθητε εις τήν Κωνσταντινούπολιν, εις τήν Σμύρνην, εις τήν Άλεξάνδρειαν, θ' άπαντήσετε τους πλείονας έμπορούς μαθητάς του Γενναδίου... Όταν όμιλώμεν, ώ Έλληνες, περί Γενναδίου, όφείλομεν ίνα όμιλώμεν άσκεπείς περί τοιούτου άνδρός, εις τόν όποιον ό νοϋς, ή γλώσσα και ή καρδιά ήσαν πατρίς. Διά ταϋτα, όταν περί τής πατρίδος ώμίλει, τὰ μάτια του έξέχυνον λάμψιν θείαν, ή φωνή αυτού έλάμβανεν ήχον θείας σάλπιγγος, και ό λόγος αυτού θεοφόρητος είχε τι τών προφητών Ίερειμίου και Ίεζεκιήλ θρηνούντων τήν Ίερουσαλήμ...».

Τό έγκώμιο τής άρετής του Γενναδίου έπλεξε και ή έφημερίς τών Άθηνών «Έλπίς». «Άρετή δέ, καν θάνη τις, οϋκ άπόλλυται, ζή δ' οϋκ έτ' όντος σώματος». Δέν χάνεται ή άρετή, λέγουσιν τὰ Ιαμβεία του Εϋριπίδου, και αν άποθάνη τις, αλλά ζή και όταν δέν υπάρχη πλέον τό σώμα. Τήν αλήθειαν τής ρήσεως ταύτης έπιβεβαιώνει ήμιν και ό θάνατος του Γεωργίου Γενναδίου».

Δέν τίμησε όμως μόνο τό κράτος τόν Γεννάδιο και δέν έπλεξαν μόνο οι έφημερίδες έγκώμια γι' αυτόν. Ίδιαιτέρως τόν τίμησαν τὰ πνευματικά ιδρύματα τής Έλλάδος και του έπλεξαν θερμά έγκώμια οι λόγιοι τής Εϋρώπης.

Στις 20 Μαρτίου 1855, τό Πανεπιστήμιο Άθηνών

έκανε έπίσημο Μνημόσυνο του Γεωργίου Γενναδίου στην Άγία Είρήνη, που ήταν τότε ή Μητρόπολις τών Άθηνών. Στο τέλος μίλησε ό καθηγητής τής Αρχαιολογίας Ραγκαβής, που υπήρξε μαθητής του άειμνείστου Ήπειρώτου. Στην αρχή με συγκίνησι θυμήθηκε τις τραγικές εκείνες ήμέρες τής έπιδημίας, που θέρισε και τόν μεγάλο δάσκαλο του Γένους. Άλλά παύσατε τόν θρήνο και παρηγορηθήτε, συνέχισε. "Αν ό θάνατος τόν πήρε από κοντά σας, ώριμοι όμως άποταμιεύθηκαν στον οϋρανό οι καρποί τών έργων του. "Αν έφυγε αφήνοντας έσας σύζυγον και παιδιά, μέσα στη στέρησι και τή φτώχεια, αλλά σας κληρονόμησε τό μέγιστο πλούτο, τή μνήμη τής άρετής του, τή άγάπη τών συμπολιτών του και τής πατρίδος τήν εύγνωμοσύνη.

Κατόπιν με παραστατικότητα διηγήθηκε τή γεμάτη δρᾶσι, άγώνες και θυσίες ζωή του γιου του Παπαναστάση από τὰ Δολιανά. Στο τέλος βαθεία συγκινημένος έκλεισε τό λόγο του με φράσεις γεμάτες εύγνωμοσύνη στο δάσκαλό του.

Και ή Μέση Έκπαίδευσις δέν παρέλειψε να εκφράση τήν εύγνωμοσύνη της στον άκάματο πρωτεργάτη και ταπεινό πρωταγωνιστή της. Στα σχολεία τών Άθηνών και τών έπαρχιών έγιναν μνημόσυνα και οι μαθηταί με προσοχή άκουσαν λόγια θερμά για τόν αξέχαστο δάσκαλο.

Στα έγκώμια για τό Γεννάδιο πήραν μέρος και πολλοί ξένοι έπιστήμονες. Καθηγηταί και λόγιοι τής Εϋρώπης έγραψαν πολλούς επαίνους για τόν άκατάβλητο Γεννάδιο. Μίλησαν με θαυμασμό για τὰ κατορθώματά του και για τὰ έργα του. Ό Γεννάδιος

ἀτρόμητα πολέμησε γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος, κινδύνευσε καὶ ταλαιπωρήθηκε σὰν ὁ τελευταῖος στρατιώτης καὶ γι' αὐτὸ τ' ὄνομά του γράφηκε στὸν ἔνδοξο κατάλογο τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατρίδος του, σημειώνει ἕνας Ἄγγλος ἱστορικός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «Ὁ Γεννάδιος ὑπῆρξε ὁ ἀτρόμητος ἀγωνιστὴς καὶ ὁ ταπεινὸς εἰρηνοποιός», τονίζει ἕνας Γάλλος ἀκαδημαϊκός. Καὶ μερικοὶ φιλέλληνες, πού γνώρισαν τὸν Γεννάδιο γράφουν ὅτι ἀναδειχθηκε πατέρας ὄλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ σωτὴρ τῆς χώρας του στὶς πιὸ τραγικὲς στιγμὲς τῆς. «Ἦταν ὁ νέος Τυρταῖος, τοῦ ὁποῖου τὰ λόγια ἦσαν νόμος γιὰ τὸν λαό».

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἐπισκιάζονται μπρὸς στὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ, πού τοῦ ἀπένειμε τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λειψίας, στὸ ὁποῖο εἶχε σπουδάσει. Ὅταν τὸ 1838 πανηγύριζε τὴν ἰδρυσί του ἀπένειμε στὸ Γεννάδιο τὸ «ἐπὶ τιμῇ δίπλωμα» κατόπιν προτάσεως τριῶν διασήμων καθηγητῶν του. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς τότε λογίους Ἑλληνας δὲν εἶχε τύχει μιᾶς τόσο μεγάλης τιμῆς σὰν αὐτή, πού ἐγίνε στὸν ταπεινὸ Ἠπειρώτη δάσκαλο.

Ἄλλ' ὡς γυρίσουμε πάλι στὴν Ἑλλάδα. Ὅταν ἐκλείναν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Γενναδίου στὸ Ναύπλιο, ἦρθε τὸ μικρὸ του χωριό, τὰ Δολιανὰ, καὶ ἔδειξε τὴν εὐγνωμοσύνη του στὸ μεγάλο Ἠπειρώτη, μετονομάζοντας τὴν πλατεῖα του «πλατεῖα Γενναδίου», καθορίζοντας εἰδικὸ μνημόσυνο καὶ ἀναρτῶντας στὰ Γραφεῖα τῆς Κοινότητος τὴν εἰκόνα του. Τὶς ἀποφάσεις αὐτὲς τὶς ἔγραψαν ἀμέσως στὸ γιοῦ τοῦ Γενναδίου, πού ἦταν πρεσβευτὴς στὸ Λονδίνο. Λίγες ἡμέρες ἀργότερα ἔφθασε στὰ Δολιανὰ ἡ

ἀπάντησίς του. Ἀνάμεσα σ' ἄλλα ἔγραφε καὶ τὰ ἑξῆς:

«Σπανίως ἐν τῷ βίῳ ἠσθάνθην συγκίνησιν τόσον γλυκεῖαν, ὅσον ἐκείνην τὴν ὁποῖαν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀποφάσεων τοῦ Κοινοτικοῦ ὕμνων Συμβουλίου, τῶν ληφθεισῶν πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ ἀοιδίμου πατρός μου καὶ μεγάλου πολίτου τῆς μικρᾶς γενεθλίου αὐτοῦ πόλεως. Αἱ εὐσεβεῖς καὶ γενναῖαι ὕμνων ἀποφάσεις μαρτυροῦσιν ὅτι τηρεῖτε γνησίαν καὶ ἀκμαίαν τὴν ἡμῶν τῶν Ἠπειρωτῶν παράδοσιν τῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς πιστῶς καὶ εὐδοκίμως ὑπηρετήσαντας τὴν πατρίδα. Καὶ οὐδεὶς ὑπῆρξε πιστότερος τοῦ Γεωργίου Γενναδίου ὑπηρέτης τῆς πατρίδος, ἢ εὐκλέεστερον τῆς Ἠπείρου τέκνον...

» Ἐνθυμοῦμαι τὴν λάμψιν τοῦ προσώπου του καὶ τὴν ἀναπηδῶσαν αὐτοῦ χαράν, ὡσάκις τὸ ὄνομα τῶν Δολιανῶν ἤκουετο, ἢ ὡσάκις ἐγίνετο δεκτὸς νέος τῆς μαθητῆς ἐξ Ἠπείρου, τῆς ὁποίας ἡ ἀπελευθέρωσις ὑπῆρξεν ὁ κύριος αὐτοῦ πόθος, ὁ ἀνένδοτος αὐτοῦ ἀγών, ἡ ὑστάτη αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐχή...». Στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς ὁ γιοῦς τοῦ μεγάλου δασκάλου μιλάει γιὰ τὴ δωρεά, πού ἔκαμε πρὸς τιμὴν τοῦ πατέρα του, δίνοντας ὅλη τὴν πατρικὴ του βιβλιοθήκη ἀπὸ 24000 τόμους στὴν Ἀμερικανικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὸν ὄρο νὰ κτίσῃ αὐτὴ τὸ μέγαρο, πού θὰ τὴν στεγάσῃ.

Αὐτὸ καὶ ἐγίνε! Ἡ Ἀμερικανικὴ Σχολὴ ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἔκτισε τὴ «Γεννάδειο Βιβλιοθήκη» στὴ νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ Λυκαβηττοῦ. Σήμερα ἡ Βιβλιοθήκη αὐτὴ περιλαμβάνει 50000 περίπου

τόμους, ἔχει δὲ κυρίως συλλογὲς κλασικῶν συγγραφέων, βιβλία μὲ ἐντυπώσεις ξένων περιηγητῶν ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα, βιβλία γύρω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανástασι καὶ τὴν τουρκοκρατία κ.ά. Ἐπίσης διαθέτει πολλές παλιές ἐκδόσεις, σπανίους γεωγραφικοὺς χάρτας, 300 πολυτίμα χειρόγραφα καὶ 600 βιβλία μὲ βιβλιοδεσία ἱστορικῆς ἢ μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας.

Ἔτσι πέρασε τὴ ζωὴ του ὁ Γεώργιος Γεννάδιος. Ἐγνώρισε κατατρεγμούς καὶ περιφρονήσεις. Ἀλλὰ πάντοτε στὸ τέλος νικοῦσε. Κι ὅμως ὁ νικητὴς αὐτὸς εἶχε καὶ αὐτὸς τὴν ἥττα του. Ἐνας τὸν ὁποῖον συνεχῶς μὲ δέος ἀπέφευγε τὸν νίκησε στὸ τέλος: Ἡ δόξα. Τὴν ἀπέφευγε τὴ δόξα μὲ κάθε θυσία. Ἀλλὰ στὴ φυγὴ αὐτὴ δὲν ἐπεκράτησε. Καὶ ὅταν ἀκόμη ζοῦσε δοξάσθηκε, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τὸ θάνατό του ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ πολλῶν τὸν συνώδευσαν. Γιατί ὑπῆρξεν ὁ ἀπλοῦς Ἕλληνας, ὁ ταπεινὸς ἀγωνιστὴς, τοῦ μοναδικὸς πόθος καὶ παλμὸς του ἦταν τὸ μεγαλεῖο τῆς πατρίδος, ὁ ἀνιδιοτελεὴς λάτρης τοῦ καθήκοντος, ἔστω καὶ ἂν θυσιάζε ὑγεία καὶ ζωή...

Μήπως πάντα ἔτσι δὲν συμβαίνει; Τὴν ἀληθινὴ δόξα ἀπολαμβάνουν ὅσοι ἀποφεύγουν τὴν ματαιοδοξία!